

KPN PENSIOENFONDS

Jaarverslag

2021

PENSIOENFONDS KPN:

Onze missie, visie en doelstellingen

ONZE MISSIE

Het pensioenfonds wil een betrouwbare, adequate en transparante invulling geven aan de pensioenovereenkomst, waarbij het streven is het pensioenresultaat in euro's over een voortschrijdende periode van vijftien jaar te maximaliseren. In de communicatie naar (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever zal het pensioenfonds nadrukkelijk de mogelijkheden binnen de pensioenregeling naar voren brengen.

ONZE VISIE

Het pensioenfonds zorgt voor een actieve betrokkenheid van de belanghebbenden, waarbij het streven is dat zij een realistische verwachting krijgen van het pensioenresultaat. Het pensioenfonds monitort en vervult een actieve rol ten aanzien van de ontwikkelingen in de pensioensector, is daar onderdeel van en zorgt voor tijdige implementatie van gewijzigde maatschappelijke inzichten en wet- en regelgeving. Het pensioenfonds beoordeelt periodiek zijn bestaansrecht. Het pensioenfonds heeft op basis van de huidige omvang, professionele governance en de huidige efficiënte bedrijfsvoering, bestaansrecht voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling.

ONZE DOELSTELLINGEN

1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel van de totstandkoming van het beleid.

2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats.

3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

4

De communicatie richting deelnemers (betreft zowel actieven, slapers als pensioengerechtigden) is gericht op:

- (1) het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- (2) het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- (3) bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

In dit jaarverslag

	MEERJARENOVERZICHT VAN KERNCIJFERS EN KENGETALLEN	6
	VOORWOORD	8
	VERSLAG VAN HET BESTUUR	10
1	JE PENSIOENFONDS FINANCIEEL	11
2	BELEGGEN VOOR EEN GOED PENSIOEN	19
3	TRANSPARANT OVER KOSTEN	42
4	ONZE ORGANISATIE: ZO ZORGEN WE VOOR JE PENSIOEN	50
5	RISICO'S BEHEERSEN	59
6	OVER JE PENSIOEN	69

7	ACTUARIËLE ANALYSE	77
8	VERWACHTE GANG VAN ZAKEN	81
9	VERSLAG INTERN TOEZICHT	84
10	VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN	90
11	JAARREKENING	98
12	OVERIGE GEGEVENS	170
13	BIJLAGEN	185
	Bijlage Personalialia	185
	Bijlage Code Pensioenfondsen	191
	Bijlage Begrippenlijst	199

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

Bedragen x € 1,0 miljoen	2021	2020	2019	2018	2017
Aantal verzekerden (per eind van het jaar)					
Deelnemers, actief en voortgezet	11.497	12.025	12.366	13.281	14.013
Gewezen deelnemers	39.266	39.581	39.708	38.506	39.244
Pensioengerechtigden	22.445	21.611	20.775	20.197	19.660
Totaal aantal verzekerden	73.208	73.217	72.849	71.984	72.917
Pensioenen					
Kostendeekkende premie	184	169	150	154	161
Gedempte kostendeekkende premie	125	98	102	97	100
Ontvangen jaarpremie	128	127 ¹	113	116	115
Uitvoeringskosten	9	10	9	9	8
Uitkeringen	252	242	233	225	220
Toeslagverlening²					
Actieve deelnemers	2,57%	0,11%	0,41%	1,11%	0,74%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	2,57%	0,13%	0,48%	1,16%	0,81%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	3.073	1.830	1.756	1.280	1.797
Minimaal vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 131)	399	419	385	356	357
Vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 132)	1.718	1.780	1.684	1.522	1.786
Technische voorzieningen eigen rekening	9.489	9.980	9.179	8.064	7.827
Technische voorziening rekening deelnemers	1.376	1.264	1.192	1.030	1.105
Actuele dekkingsgraad	128,3%	116,3%	116,9%	114,1%	120,1%
Beleidsdekkingsgraad	125,3%	110,3%	114,3%	120,1%	118,1%
Duratie van de voorziening	17,8	18,6	18,2	17,5	17,7
Gemiddelde marktrente	0,5%	0,1%	0,7%³	1,4%	1,5%

¹ De ontvangen premie in 2020 is inclusief de koopsom voor de affinanciering van het VPL pensioen, die apart bij de werkgever in rekening is gebracht.

² In 2022 zal ook een inhaaltoeslag gegeven worden. Ten tijde van dit verslag is de hoogte nog niet bekend.

³ Vergelijkend cijfer uit 2019 aangepast van 0,6% naar 0,7%.

Bedragen x € 1,0 miljoen	2021	2020	2019	2018	2017
Kostenratio's					
Pensioenbeheerkosten ⁴					
(in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 187	€ 206	€ 213	€ 222	€ 209
Vermogensbeheerkosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,55%	0,65% ⁵	0,55%	0,47%	0,48%
Transactiekosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,11%	0,12%	0,13%	0,26%	0,20%
Beleggingen					
Beleggingen risico pensioenfondsen ⁶	12.672	11.918	11.053	9.445	9.721
Beleggingsopbrengsten risico pensioenfondsen	858	970	1.689	-176	648
Beleggingen risico deelnemer	1.367	1.264	1.192	1.030	1.105
Beleggingsopbrengsten risico deelnemer	137	104	184	-39	85
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Aandelen ⁷	38,4%	36,5%	34,0%	37,4%	45,0%
Vastrentende waarden	50,1%	50,7%	56,3%	50,4%	46,4%
Vastgoed	7,7%	7,0%	8,0%	9,3%	8,6%
Derivaten	0,3%	4,3%	2,3%	1,6%	-0,4%
Liquide middelen ⁸	3,5%	1,5%	-0,6%	1,3%	0,4%
Beleggingsrendement					
(exclusief vermogen in BPR-regeling en premiedepot)					
Jaarrendement portefeuille ⁹	7,4%	9,2%	18,3%	-1,7%	7,4%
Afgelopen 5 jaar in % ¹⁰	7,9%	8,7%	7,5%	8,3%	8,9%
Afgelopen 10 jaar in % ¹¹	9,0%	9,3%	9,4%	9,1%	7,5%

⁴ De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers de som is van het aantal actieve deelnemers en pensioen-gerechtigden. In deze kosten zitten geen schattingselementen.

⁵ De kosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 EUR 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

⁶ De balanswaarde van de beleggingen bestaat uit de beleggingen voor risico pensioenfondsen, marktwaarde derivaten, vorderingen inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de vorderingen op de balans en de schulden inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de schulden op de balans.

⁷ Private equity (3,7%) maakt onderdeel uit van de categorie aandelen.

⁸ In 2019 negatief vanwege een negatieve tegenwaarde van de futures.

⁹ Inclusief derivaten en inclusief het rendement op het solvabiliteitsdepot.

¹⁰ Het rendement is berekend op basis van de geometrische methode.

¹¹ Het rendement is berekend op basis van de geometrische methode.

Voorwoord

In het bestuursverslag 2021 van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna: het pensioenfonds) lees je meer over de financiële positie van ons pensioenfonds en de ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

We leven in turbulente tijden. De invasie van Rusland in Oekraïne veroorzaakt veel leed en zorgt ervoor dat de internationale betrekkingen op scherp staan. Net als vele anderen heeft het pensioenfondsbestuur deze oorlogsdaad veroordeeld en besloten de beleggingen in Rusland en Belarus af te stoten.

Daarnaast ondervinden we nog steeds gevolgen van het coronavirus. Gelukkig zien we dat we dit probleem beter onder controle krijgen en worden mensen over het algemeen minder ziek van het virus en overlijden daar ook minder mensen aan. Het leven kan wat dat betreft weer meer en meer zijn normale beloop krijgen.

Voor beide situaties geldt dat de financiële gevolgen voor het pensioenfonds relatief beperkt zijn geweest. De financiële positie van het pensioenfonds is gelukkig nog steeds goed te noemen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds was op 31 december 2021 125,3 %. Dat is ruim boven het niveau van eind 2020 (110,3%). En

op dit moment zien we, ondanks de internationale spanningen en de opgelopen energieprijzen, toch een stabiele beleidsdekkingsgraad. Dit komt met name doordat de rente weer gestegen is.

De sterk opgelopen energieprijzen en een verminderde productie van goederen zorgen helaas voor een oplopende inflatie. Dit merkt iedereen direct in de portemonnee. Gelukkig hebben wij op 1 januari 2022 de pensioenen met een volledige toeslag kunnen verhogen. Maar de verdere prijsstijgingen in 2022 zijn daarmee natuurlijk niet goedge maakt. Hopelijk zijn we ook over 2022 in staat om met een toeslag de gevolgen van de algemene prijsstijging te compenseren. Dat zal uiteraard afhangen van de financiële situatie van het pensioenfonds aan het einde van 2022. Verder zijn we ook bezig om te kijken naar de manier waarop we een inhaaltoeslag kunnen geven.

Zoals gebruikelijk neem ik je in dit voorwoord graag mee in een paar onderwerpen.

We leven in turbulente tijden. De invasie van Rusland in Oekraïne veroorzaakt veel leed en zorgt ervoor dat de internationale betrekkingen op scherp staan.

Het bestuur

In 2021 heeft Jan-Maarten van Osch afscheid genomen als bestuurder. Jan-Maarten heeft zich sinds 2014 met grote betrokkenheid ingezet voor het pensioenfonds. Hij was daarbij als bestuurder lange tijd lid en voorzitter van de beleggingscommissie en in het laatste jaar ook lid van het dagelijks bestuur. We zijn Jan-Maarten dankbaar voor zijn grote inzet en bijdrage aan het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Onder zijn voorzitterschap van de Beleggingscommissie hebben we grote stappen gemaakt op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) en de contractuele relatie met onze vermogensbeheerder.

Het bestuur heeft op voordracht van de werkgever KPN Erik Luttenberg benoemd als zijn opvolger.

Edith Snoeij is, op voordracht van de COR, herbenoemd.

Werken nu en aan de toekomst

De uitvoering van pensioenen is onze belangrijkste taak, nu en in de toekomst. Dagelijks zijn we als bestuur en bestuursbureau samen met onze uitvoeringsorganisaties hard aan het werk om dat zo goed mogelijk te doen. Gelukkig gaat dat al jaren naar tevredenheid. Maar je kent de uitspraak wel: resultaten uit het verleden, bieden geen garantie voor de toekomst. De komende jaren krijgen we door de Wet toekomst pensioenen te maken met grote veranderingen in het pensioenstelsel en in onze pensioenregeling. Samen met de sociale partners van KPN zijn we daarom vorig jaar al met een gezamenlijk project begonnen om ons daarop voor te bereiden. Een heel belangrijk onderwerp, en we zullen zeker een aantal jaren bezig zijn om dit alles in goede banen te leiden. Het duurt naar verwachting nog tot 2025/2026 voordat we zullen overgaan op het nieuwe systeem.

Uiteraard zijn ook onze uitvoeringsorganisaties bezig met voorberei-

dingen en vernieuwingen. De eerst merkbare resultaten van voorbereiding zijn al zichtbaar in de onlangs vernieuwde website. Daar kun je als deelnemer nog gemakkelijker informatie vinden en je eigen pensioen-dashboard bekijken. Ook kun je nu zelf online een aantal handelingen rondom je pensioen in gang zetten. Denk bijvoorbeeld aan het pensioen aanvragen of het aanvragen van waardeoverdracht (het meenemen van eerder opgebouwd pensioen naar een nieuwe pensioenuitvoerder).

Met enige regelmaat zal het bestuur de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden in de komende periode stap voor stap meenemen in de belangrijke veranderingen.

Tot slot

Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan dit jaarverslag of zich op welke andere wijze dan ook in 2021 heeft ingezet en heeft bijgedragen aan het pensioenfonds.

We hebben ons best gedaan met dit jaarverslag een duidelijk en toegankelijk overzicht over 2021 te verschaffen en ik nodig je van harte uit om verder te lezen.

Amersfoort, juni 2022

Verslag van het bestuur

Je pensioenfonds financieel

Rendement, dekkingsgraad,
toeslagverlening & premie

Hoe staat je pensioenfonds er ervoor? Hoe beter we ervoor staan, des te zekerder is je pensioen. En alleen als we er financieel goed genoeg voorstaan, mogen we je op je pensioen een volledige toeslag geven, dus geheel laten meegroeien met de inflatie.

Dekkingsgraad – wat is het?

Hoe je pensioenfonds ervoor staat, kun je zien aan de dekkingsgraad. Hoe hoger die is, des te beter staan we ervoor. De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre de pensioenen gedekt zijn door voldoende vermogen.

Twee verschillende dekkingsgraden zijn van belang:

- **De actuele dekkingsgraad:** dat is de stand van zaken op één bepaald moment. We stellen die aan het eind van iedere maand vast.
- **De beleidsdekkingsgraad:** die geeft de gemiddelde stand van de actuele dekkingsgraad over de laatste 12 maanden weer. Omdat het een gemiddelde stand is, fluctueert de beleidsdekkingsgraad minder snel dan de actuele dekkingsgraad. Op deze beleidsdekkingsgraad moeten we de meeste belangrijke beslissingen baseren, zoals het jaarlijkse besluit of we je pensioen kunnen verhogen met een toeslag of niet.

Wat heeft 2021 financieel gebracht?

Na de strenge lockdowns en een forse terugval van de vraag door corona in 2020, was er in 2021 sprake van een krachtig economisch herstel. Aandelenmarkten beleefden een uitstekend jaar door een sterke groei van bedrijfswinsten. Het was ook het jaar waarin de aandacht voor inflatie sterk toenam. De inflatie liep in de tweede helft van het jaar in verschillende landen tot boven de 5%. De rente op staatsobligaties van landen met een hoge kredietwaardigheid steeg ook. Maar gezien de fors hogere inflatie was die rentestijging nog beperkt. Tegen het einde van het jaar nam de onrust op de financiële markten toe door de omikronvariant van het coronavirus.

We hebben een goed beleggingsresultaat behaald van 7,4% (inclusief renteafdekking, meer details over het resultaat lees je in de volgende paragraaf). De waarde van de beleggingen is daarmee met ongeveer € 0,8 miljard gestegen tot € 14,0 miljard.

Daarnaast heeft ook de lichte stijging van de rente in ons voordeel gewerkt. Bij een hogere rente hoeven we minder geld in kas te hebben voor de pensioenen. De gemiddelde rente waarmee we onze pensioenverplichtingen

moeten berekenen steeg van 0,1% (2020) naar 0,5% (2021).

Die twee zaken opgeteld (de stijging van ons vermogen door het positieve beleggingsrendement en de daling van de pensioenverplichtingen door de hogere rekenrente) zorgden ervoor dat we er in 2021 beter voor zijn komen te staan.

De actuele dekkingsgraad steeg van 116,3% naar 128,3%. De beleidsdekkingsgraad steeg van 110,3% naar 125,3%. Met die stand voldoen onze financiële buffers aan de wettelijke eisen.

De plussen en minnen van 2021

De beleggingsopbrengsten en de daling van verplichtingen door de hogere rente hadden in 2021 de meeste impact op onze financiële positie. Maar er was meer dat daarop invloed had. In de grafiek hieronder een overzicht.

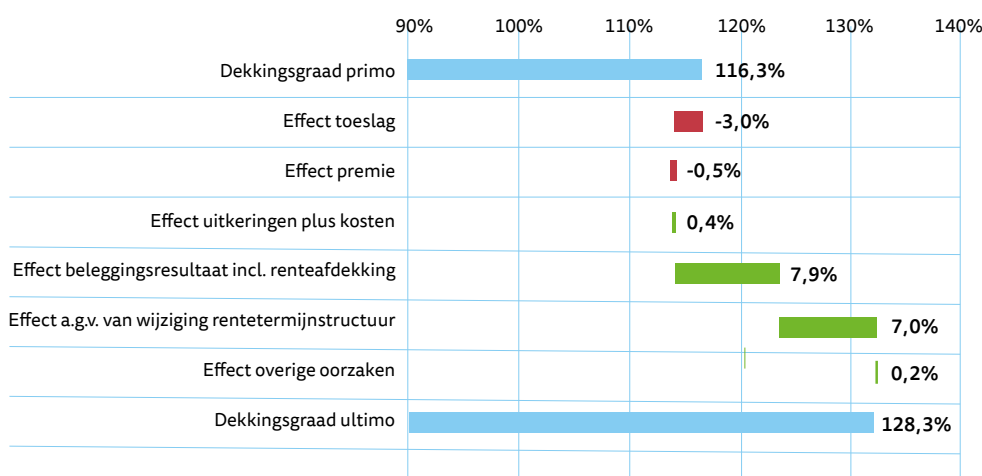
Ontwikkeling vermogen en pensioenverplichtingen

Hierboven zie je hoe het vermogen sinds 2011 is aangegroeid – dat komt vooral door de beleggingsrendementen, maar ook nieuwe opbouw door premiebetaling. Je ziet ook dat tegelijkertijd de pensioenverplichtingen zijn gestegen – dat komt met name door de gedaalde rente. Zoals je ziet ligt de lijn van de beleggingen (het vermogen) de laatste jaren wel boven die van de pensioenverplichtingen – de dekkingsgraad is dan hoger dan 100%. Dat we desondanks de pensioenen slechts gedeeltelijk mee hebben kunnen laten groeien met de prijzen, hangt samen met de wettelijke buffereisen.

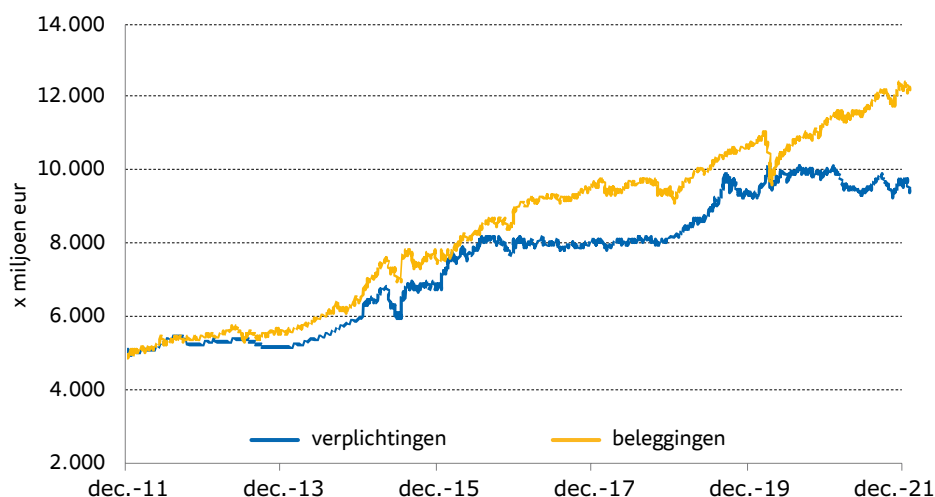
Toeslagverlening: je pensioen is op 1 januari 2022 verhoogd

We proberen de pensioenen ieder jaar door een toeslag mee te laten stijgen met de prijsstijgingen in Nederland. Zo proberen we de koopkracht van je pensioen op peil te houden, of je nu al met pensioen bent of je pensioen nog

ONTWIKKELING ACTUELE DEKKINGSGRAAD 2021

Ontwikkeling
pensioen-
vermogen en
verplichtingen
2011-2021

aan het opbouwen bent. Maar we kunnen de pensioenen alleen verhogen met een toeslag als onze financiële positie dat toelaat, rekening houdend met de wettelijke buffereisen. Gedeeltelijke toeslagverlening mag vanaf een beleidsdekkingsgraad van ongeveer 109%, volledige toeslagverlening is toegestaan vanaf een stand van ongeveer 121% (dit percentage geldt specifiek voor ons pensioenfonds en wordt jaarlijks vastgesteld).*

Op basis van de beleidsdekkingsgraad van eind november 2021 (het meetmoment voor de beslissing over de toeslag) hebben we de pensioenen op 1 januari 2022 kunnen verhogen met 2,57% voor zowel de deelnemers die nog pensioen opbouwen als voor de pensioengerechtigden en ex-deelnemers (slapers). Dat is een volledige toeslagverlening. De prijzen in Nederland** stegen in de

meetperiode (september 2020 – september 2021) met 2,57%.

Gemiste toeslagen inhalen

In het verleden gemiste toeslagen kunnen volgens ons pensioenreglement in de toekomst worden goedge maakt als de beleidsdekkingsgraad daarvoor hoog genoeg is (vanaf ongeveer 119,9%, niveau 2021). Er geldt geen verjaringstermijn voor niet-verleende toeslagen.

De achterstand in de toeslagen is voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen maximaal 14,15%. Voor de pensioengerechtigden en ex-deelnemers (slapers) is dit maximaal 15,05%. De hoogte van de achterstand hangt af van of je de afgelopen jaren pensioenaanspraken bij het pensioenfonds had. Mocht je namelijk later zijn

* Bij ons pensioenfonds wordt de beleidsdekkingsgraad berekend inclusief de saldi van de BPR/IPS-regeling. Dat heeft een verlagend effect op de beleidsdekkingsgraad. Van DNB hebben wij toestemming gekregen om de berekening van de toeslag aan te passen aan deze invloed. Hierdoor wordt de wettelijke grens voor gedeeltelijke toeslagverlening van 110% voor ons verlaagd naar ongeveer 109% en voor volledige toeslagverlening van ongeveer 122% (voor 2020) naar ongeveer 121% (voor 2021).

** Jaarlijks bepalen we de prijsstijging door het consumentenprijsindexcijfer voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september te nemen.

ingestapt, dan start je zonder achterstand. Eind november 2021 was de beleidsdekkingsgraad hoog genoeg om niet-verleende toeslagen uit het verleden deels in te halen. De toekenning van deze inhaaltoeslag zal in de loop van 2022 plaatsvinden. Voor het inhalen van gemiste toeslagen is in het beleid vastgelegd dat dit via het FiFo¹²-systeem gaat. De financiële commissie is samen met de uitvoerder TKP bezig om de inhaaltoeslagen te berekenen. De basis voor de inhaaltoeslag zijn namelijk de pensioenaanspraken per 31 december 2008.

Herstelplan

In maart 2021 hebben we het herstelplan geactualiseerd, omdat aan het begin van 2021 de beleidsdekkingsgraad lager was dan wettelijk voorgeschreven. In juni 2021 kwam de beleidsdekkingsgraad uit boven de grens voor het indienen van een herstelplan. Sinds dat moment zijn we uit herstel en hoeven het herstelplan uit 2019 niet meer te actualiseren.

Een volledig overzicht
van ons toeslagenbeleid
vind je op onze website.

www.knpnpensioen.nl

Haalbaarheidstoets

Het pensioenfonds voert jaarlijks een haalbaarheidstoets uit. Daarin onderzoeken we of we op de zeer lange termijn (60 jaar) de door ons geformuleerde ambitie voor het pensioenresultaat naar verwachting kunnen halen. Daarbij wordt gekeken naar onze financiële uitgangspunten en onze risicohouding. Uit de haalbaarheidstoets die we in juni 2021 hebben afgerond, blijkt dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 zijn vastgelegd in overleg met de sociale partners (werkgever KPN met de vakbonden). Vanuit de actuele financiële positie kunnen we op de lange termijn naar verwachting het beoogde pensioenresultaat (dat is het beoogde pensioen inclusief onze toeslagambitie) waarmaken. De afwijking naar beneden bij een 'slecht-weerscenario' blijft ook binnen de geldende marge (maximaal 35% afwijking).

¹² FiFo is First in – First out. Dat wil zeggen dat eerst de oudste gemiste toeslag wordt ingehaald. Voor het Pensioenfonds is dat de gemiste toeslag per 1 januari 2009 op de pensioenaanspraken van 31 december 2008.

Juni 2021	Ondergrenzen vanuit beleid	Uitkomsten haalbaarheidstoets
Vanuit feitelijke positie	91,6%	104,5%
Afwijking bij 'slecht-weerscenario'	35,0%	24,0%

Premie

De premie voor je pensioen betaal je samen met je werkgever. De totale premie is 23% van de som van de pensioengrondslagen, waarbij de werkgever 16% betaalt en jij 7% (dat is het deel van je salaris waarover je pensioen opbouwt). Deze vaste premie is afgesproken tot en met 31 december 2022. De premie wordt in het premiedepot gestort. Ieder jaar onttrekken we aan dat depot het bedrag van de zogeheten gedempte kostendeckende premie.

Op 1 januari 2021 was de waarde van het premiedepot € 128,5 miljoen. Eind 2021 is dat € 113,9 miljoen. De daling komt door het verschil tussen de gedempte kostendeckende premie (in 2021: 26,23%) en de vaste premie van 23%. Aan het premiedepot is daarnaast in 2021 een positief beleggingsrendement toegevoegd.

In het pensioenreglement is vastgelegd dat als de vaste premie van 23% onvoldoende is en er in het premiedepot niet voldoende geld zit om de gedempte kostendeckende premie te kunnen betalen, dat in dat jaar de pensioenopbouw verlaagd zal worden. Dat is tot nu toe nog niet voorgekomen.

Wil je meer weten over de premie? Lees verder op de volgende pagina.

Of klik hier om direct naar hoofdstuk twee te gaan.

Meer weten over premie

(Gedempte) kostendekkende premie

Volgens de Pensioenwet moet de kostendekkende premie ten minste bestaan uit de volgende onderdelen:

- de actuariële benodigde premie voor de pensioenverplichtingen (nominale premie);
- een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen (solvabiliteitsopslag);
- een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds (kostenopslag);
- de premie die actuariële benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (toeslagpremie).

De toeslagpremie is bij ons op nihil gesteld, omdat de toeslagverlening voorwaardelijk is en uit overrendementen wordt gefinancierd.

Omdat ons pensioenfonds gebruikmaakt

van de mogelijkheid om de kostendekkende premie te dempen, moet volgens de regelgeving ook de kostendekkende premie op basis van de rentetermijnstructuur (RTS) opgenomen worden. Vanaf 2016 wordt de gedempte kostendekkende premie (hierna: GKDP) berekend met een rendementscurve op basis van de maximaal toegestane parameters. Deze rendementscurve staat voor vijf jaar vast. De rendementscurve is eind 2020 aangepast.

De werkgever betaalt jaarlijks een vaste CDC-premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen. Deze premie wordt gestort in het premiedepot, welke geen onderdeel is van het eigen vermogen van het pensioenfonds. Uit dit premiedepot wordt dan jaarlijks de benodigde GKDP gehaald. De vaste CDC-premie van 23% geldt vanaf 2015. In de jaren vanaf 2015 tot en met 2020 was de benodigde GKDP lager dan de CDC-premie van de werkgever, waardoor het premiedepot

is gegroeid. Door de wijziging van de rendementscurve in september 2020, is de GKDP vanaf 2021 hoger dan de CDC-premie die we van de werkgever krijgen. Het verschil wordt dus feitelijk uit het premiedepot gehaald.

Premies en grensbedragen

Voor 2021 golden de volgende premies en grensbedragen:

- pensioenpremie: 23% over het pensioengevend salaris onder aftrek van de franchise van € 14.544. Het pensioengevend salaris is hierbij gemaximeerd op € 112.189 (in overeenstemming met de fiscale wetgeving);
- beschikbare-premiegrens van € 45.378;
- maximum WIA jaarloon van € 58.307;
- voor het WIA-excedent pensioen (arbeidsongeschiktheidspensioen) geldt de maximering van € 112.189 niet.

Verloop pensioenpremie en overige premies

De afgelopen vijf jaar hebben de premies zich als volgt ontwikkeld:

Bedragen x € 1000	2021	2020	2019	2018	2017
Pensioenpremie in %	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Pensioenpremie (de GKDP) ¹³	128.451 ¹⁴	126.835 ¹⁵	112.508	116.122	114.927

¹³ St Deze GKDP is tot en met 2020 inclusief de kosten van het voorwaardelijke pensioen (VPL). De werkgever betaalde deze premie boven op de afgesproken CDC-premie. Vanaf 2021 is deze VPL-regeling niet meer van toepassing

¹⁴ Door de wijziging van de rendementscurve vanaf september 2020, is de GKDP van 2021 hoger dan in voorgaande jaren.

¹⁵ Stijging is voornamelijk veroorzaakt door de eenmalige koopsom voor voorwaardelijk pensioen (VPL), welke apart bij de werkgever in rekening is gebracht

Beleggen voor een goed pensioen

Beleggingsbeleid en rendementen 2021

A large, stylized number '2' is the central graphic element. It is composed of two parts: a thick orange arc on the left and a solid green shape on the right that forms the rest of the digit. The background is a light green gradient.

2

Je hebt het eerder in dit verslag al kunnen lezen: 2021 was een goed beleggingsjaar. We haalden een rendement van 7,4%. In deze paragraaf kun je er meer over lezen.

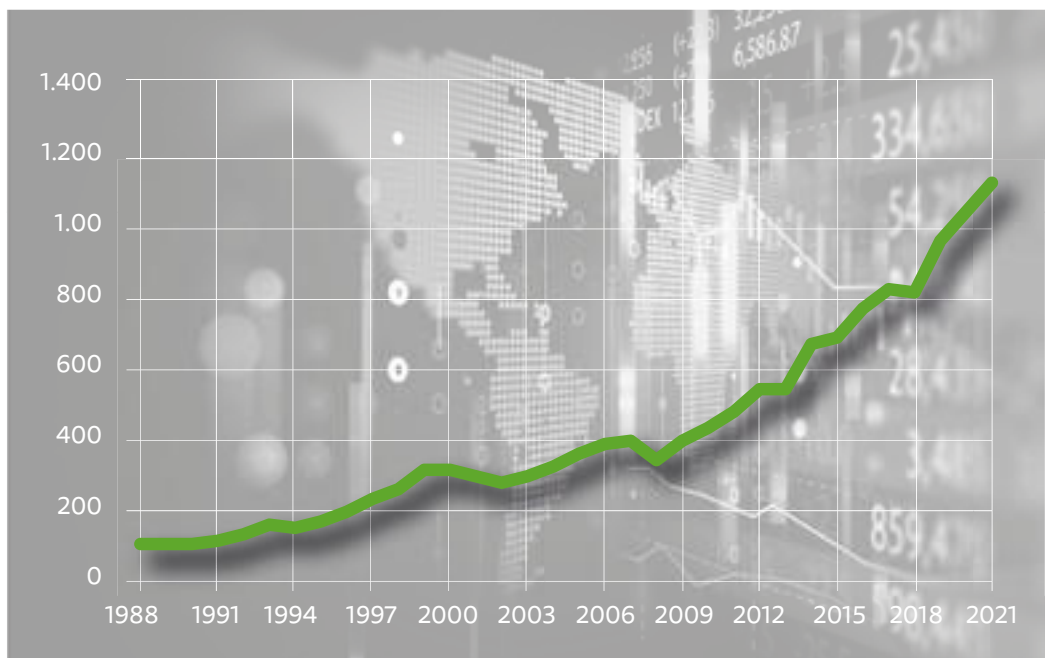
Waarom beleggen wij je pensioengeld eigenlijk? En hoe zorgen we ervoor dat de risico's aanvaardbaar blijven? Ook lees je meer over ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

En voor wie bij ons een deel van zijn pensioen opbouwt in de modules Individueel Pensioensparen of Beschikbare Premieregeling: je vindt hier ook een overzicht van de rendementen waarmee je pensioenkapitaal is aangegroeid.

Waarom beleggen we je pensioengeld?

Pensioenfondsen KPN belegt het vermogen van de deelnemers, met als doel om daar een zo goed mogelijk rendement op te behalen tegen een acceptabel risico. Dat rendement hebben we nodig om de pensioenen voldoende aan te laten groeien en om de pensioenen liefst ook mee te kunnen laten groeien met de prijsstijgingen in Nederland (de inflatie). Globaal gesproken bestaat een gemiddeld pensioen maar voor een derde deel uit ingelegde pensioenpremie en moet de rest worden verdiend door beleggingsrendementen. Dat halen we nooit door het geld op een bankrekening te zetten met een risico-vrije rente. Vandaar dat we het pensioengeld beleggen. In de grafiek op de volgende pagina zie je wat dat sinds 1989 (dat is sinds de start van ons pensioenfonds) heeft opgeleverd. Zo zie je dat 100 euro pensioengeld in 1989 door rendement is gestegen naar 1119 euro eind 2021.

Cumulatief
geïndexeerd
rendement
1988 - 2021
(1988=100))

Het beleggingsbeleid is erop gericht dat we onze doelstellingen voor je pensioen kunnen waarmaken: een maximaal pensioenresultaat. Beleggen is ook een absolute noodzaak om je pensioen betaalbaar te houden. Maar aan beleggen kleven risico's. Feitelijk is het extra rendement dat je kunt halen door te beleggen een beloning voor het lopen van extra risico. Ons beleid is zo opgezet dat we die risico's verantwoord houden. Het belangrijkste instrument dat we daarvoor hebben is spreiding. We beleggen in verschillende soorten beleggingen, van aandelen tot obligaties. En we beleggen in verschillende sectoren en verschillende landen. Wat ook helpt: we beleggen voor de lange termijn. Een euro die je nu als pensioenpremie inlegt, hoeft vaak pas over tientallen jaren als pensioen uitgekeerd te worden. Dus we hebben de tijd om koersdalingen 'uit te zitten'. We weten dat er goede en minder goede jaren zullen zijn en houden daar rekening mee. Samen pensioen opbouwen in een pen-

sioenfonds heeft ook als voordeel dat de beleggingsrisico's over alle deelnemers gespreid worden, over generaties heen zelfs. Dit geldt dan niet voor de opbouwphase van de beschikbare premieregeling. Dat zorgt ervoor dat je samen verantwoord risico's kunt accepteren.

Beleggingsmix en afdekking rente- en valutarisico

De keuze voor hoe we het pensioengeld verdelen over de verschillende soorten beleggingen, noemen we onze beleggingsmix. Die vormt de basis van ons beleggingsbeleid. Het bepaalt de mate waarin we risico lopen en kans hebben op extra rendement. We voeren elke drie jaar een zogeheten ALM-studie uit naar wat voor ons het optimale beleggingsbeleid is, afgestemd op onze risicohouding en de pensioenverplichtingen voor de lange termijn. In 2020 is de meest recente ALM-studie uitgevoerd. Op dit moment bestaat de optimale beleggings-

Bij de beperking van het risico speelt ook de afdekking van het renterisico een rol. De dekkingsgraad van een pensioenfonds is gevoelig voor een daling van de rente.

portefeuille voor 43% uit zakelijke waarden, waaronder aandelen, vastgoed en private equity beleggingen. De andere 57% is belegd in vastrentende waarden, waaronder bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheek en inflatie gerelateerde obligaties.

Bij de beperking van het risico speelt ook de afdekking van het renterisico een rol. De dekkingsgraad van een pensioenfonds is gevoelig voor een daling van de rente. Daar dekken we ons voor een deel tegen in met vastrentende beleggingen, aangevuld met renteswaps. Dat zijn beleggingsproducten die in principe tegengesteld reageren op een verandering van de rente, in vergelijking met de verplichtingen. Daardoor beschermen ze de dekkingsgraad bij een daling van de rente. In 2021 hebben we ons rente-afdekkingsbeleid gewijzigd naar aanleiding van een uitgebreid onderzoek vanwege de relatief hoge dekkingsgraad. Het niveau van de mate van renteafdekking is verhoogd naar een vast niveau van 70%. Door een hogere mate van renteafdekking wordt het neerwaarts risico voor de dekkingsgraad meer beperkt terwijl de impact op de gemiddelde uitkomsten beperkt is. Bij de besluitvorming is het nieuwe pensioencontract en invaren over een aantal jaar meegewogen.

Het pensioenfonds belegt een deel van zijn beleggin-

Beleggingsovertuigingen

Pensioenfonds KPN heeft een aantal overtuigingen die ten grondslag liggen aan het beleggingsbeleid:

- Het pensioenfonds is een lange termijn belegger;
- Beleggen in risicovolle beleggingscategorieën voegt waarde toe;
- Diversificatie verlaagt risico;
- Beleg alleen in transparante categorieën en strategieën;
- Actief beheer alléén als verwacht wordt dat dit tot extra rendement leidt;
- Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en zal bijdragen aan een positief rendement- / risicoprofiel, waarbij geld wordt ingezet als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling.

Onze risicohouding

Samen met de sociale partners hebben we onze risicohouding vastgesteld. Daarin is vastgelegd hoeveel risico we bereid zijn te lopen. Dit is afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen.

gen in vreemde valuta terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekt het pensioenfonds het valutarisico deels af.

Wil je meer weten over onze risicohouding? Lees verder op de volgende pagina.

Of klik hier om direct naar de beleggingsmix te gaan.

Meer weten over onze risicohouding

Onze risicohouding

De mate waarin we risico's accepteren is met de sociale partners afgestemd en vastgelegd in onze risicohouding. Die is afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen en is tot stand gekomen met behulp van een ALM-studie. De risicohouding op lange termijn voor de middelloonregeling en de stabiele uitkering vanuit de BPR/IPS-regeling drukken we uit in een ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat: hoe ver mag dat maximaal afwijken van het beoogde pensioenresultaat (het opgebouwde pensioen inclusief onze toeslagambitie).

Het pensioenresultaat wordt hierbij uitgedrukt in een drietal beleidskaders, gebaseerd op de haalbaarheidstoets. In die haalbaarheidstoets wordt doorgerekend in hoeverre we de pensioenverwachtingen kunnen waarmaken. De afkorting VEV staat daarbij voor vereist eigen vermogen (het vereist eigen vermogen van het pensioenfonds is eind 2021 15,8% inclusief de BPR/IPS-regeling).

In de tabel hieronder zie je deze onder-

grenzen weergegeven. De maximaal aanvaardbare afwijking geeft aan hoe ver we in een extreem 'slecht-weerscenario' mogen afwijken van het verwachte pensioenresultaat.

De risicohouding van de opbouwphase in de BPR/IPS-regeling voor de stabiele en variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen op de pensioendatum (in reële termen). Zie de tabel hieronder. De berekeningen zijn gemaakt op basis van de wettelijk voorgeschreven Uniforme Reken Methode (URM). Hierbij wordt door de toezichthouder naast de rekenregels ook voorgeschreven met welke scenario's gerekend moet worden. De risicohouding in de uitkeringsfase van de variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking in de pensioenuitkering van jaar op jaar in het slecht weer scenario (in nominale termen). Op de volgende pagina zie je de maximaal geaccepteerde neerwaartse afwijking. Deze risicohouding is, naast het gekozen risicoprofiel van de beleggingen, grotendeels een gevolg van de

Risicohouding basispensioenregeling (inclusief uitkeringsfase stabiele uitkering) in termen van pensioenresultaat	Ondergrenzen vanuit beleid	
	Vanuit VEV-niveau	90%
	Vanuit feitelijke financiële positie	92%
	Maximaal aanvaardbare afwijking (verschil tussen verwacht en worst case)	35%

Risicohouding opbouwfase BPR in termen van maximale variatie in reëel pensioen op pensioendatum tussen verwacht en worst case	Leeftijd	Stabiele uitkering	Variabele uitkering
	tot 37 jaar	53%	57%
	38 - 47 jaar	54%	57%
	48 - 57 jaar	46%	52%
	58 - 67 jaar	33%	42%

Risicohouding uitkeringsfase variabele uitkering in termen van maximale afwijking van jaar op jaar in worst case	12%
--	-----

keuze om geen spreidingsmechanisme (uitsmeren van opbrengsten over meerdere jaren) toe te passen.

De risicohouding op korte termijn wordt uitgedrukt in termen van het vereist eigen vermogen (VEV). Bij het pensioenfonds is het VEV (inclusief BPR/IPS-kapitaal) 15,8%, gemeten op 31 december 2021. Het VEV wordt hierbij berekend met de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven methode.

Bij de huidige financiële omstandigheden is de omvang van de portefeuille zakelijke waarden nodig om op lange termijn in staat te zijn de ambitie van de afgesproken pensioenregeling naar verwachting waar te maken. Het vastgestelde beleid voor renteafdekking van het pensioenfonds moet neerwaartse risico's verlagen (dat door de daling van de marktrente te lage dekkingsgraden optreden).

Korting zoveel mogelijk voorkomen

Het pensioenfonds streeft ernaar om het korten van de pensioenaanspraken zoveel mogelijk te voorkomen. Als er door tegenvallende ontwikkelingen toch gekort zou moeten worden, streeft het pensioenfonds ernaar om de korting zoveel mogelijk te beperken. De mogelijkheid tot het korten wordt meegewogen bij de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. De missie, visie, doelstellingen en risicohouding zijn leidend voor het beleidskader van het pensioenfonds. Vanuit dit beleidskader wordt het beleggings-, toeslag- en kortingsbeleid vormgegeven. In het Financieel Crisisplan wordt nader omschreven welke kaders in welke omstandigheid daarvoor gelden. Het Verkort Crisisplan is te vinden op de website van het pensioenfonds.

Beleggingsmix en resultaten 2021

We behaalden in 2021 op onze totale beleggingsportefeuille een rendement na kosten van 7,4%. Dit positieve rendement wordt verklaard door de mooie resultaten op aandelen en vastgoed. Door de gestegen rente in 2021 heeft de renteafdekking (samen met de valuta-afdekking onderdeel van de overlay) negatief bijgedragen aan het rendement.

Hieronder laten we je zien hoe onze beleggingsportefeuille eind 2021 verdeeld was en hoe de verschillende soorten beleggingen gepresteerd hebben¹⁶. Het relatief rendement toont het afwijkende rendement ten opzichte van de marktstandaard (benchmark) doordat het pensioenfonds actief van de benchmark afwijkende keuzes maakt. Als voorbeeld geldt dat landen of bedrijven waarin het pensioenfonds niet belegt soms nog deel uitmaken van de benchmark. Ook het uitsluitingsbeleid kan daarvoor een oorzaak zijn van de afwijking van het behaalde rendement ten opzichte van de benchmark.

Aandelen

Omvang eind 2021: 38,8% van de portefeuille

Het rendement op aandelen (inclusief private equity beleggingen) was in 2021 zeer positief met 27,3%. Het rendement op de beursgenoteerde aandelenportefeuille bedroeg 25,3% en droeg positief bij aan het rendement van de totale portefeuille. De private equity beleggingen behaalden een rendement 52,5% met een bijdrage van 1,3% aan de totale portefeuille. In totaal hebben aandelen en private equity beleggingen met 9,5% sterk bijgedragen aan het positieve totaalrendement. De aandelen worden actief belegd. Dit betekent dat er op basis van analyse en overtuigingen wordt afgeweken van de marktstandaard (benchmark). In 2021 heeft dit een belangrijke bijdrage geleverd aan het rendement op aandelen. Het extra rendement door deze afwijkende keuzes was voor aandelen 1,7%.

Rendement beleggingsportefeuille in 2021

in %	Gewicht (31-12-2021)	Rendement	Benchmark	Relatief rendement
Totaal aandelen	38,8	27,3	25,2	1,7
Totaal vastgoed	7,7	16,8	16,7	0,1
Zakelijke waarden totaal	46,5	25,6	23,5	1,7
Totaal vastrentende waarden	49,7	3,1	1,4	1,7
Liquiditeiten	3,5			
Totaal exclusief overlay	99,7	12,7	10,7	1,8
Totaal overlay (bijdrage)	0,3	-4,8		
Totaal	100,0	7,4		

¹⁶ Bijdrages van rendementen kunnen niet worden opgeteld als gevolg van beweeglijke markten en een aantal bijsturingen (transacties) in de portefeuille. De hoge mate van beweeglijkheid op de financiële markten en bijsturingen hebben ervoor gezorgd dat het gewicht van de verschillende categorieën gedurende het jaar fluctueerde. Het rendement over heel 2021 van bijvoorbeeld de categorie aandelen (27,3%) is niet behaald met een constant gewicht van 38,8%, maar dit gewicht fluctueerde gedurende het jaar. De bijdrage aan het totale rendement exclusief overlay (12,7%) is dus niet gelijk aan het gewicht op 31 december maal het rendement over 2021. Zie ook pagina 21 Kas/Overlay

Strategische gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Strategisch gewicht eind 2021 (%)	Strategisch gewicht eind 2020 (%)
Zakelijke waarden	43,0	43,0
Aandelen	34,5	34,5
Ontwikkelde markten	24,0	24,0
Opkomende markten	6,0	6,0
Private Equity	4,5	4,5
Vastgoed	8,5	8,5
Vastrentende waarden	57,0	57,0
Bedrijfsobligaties	16,0	16,0
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,5
High Yield	4,0	4,0
Nederlandse hypotheek	20,0	20,0
Inflatiegerelateerde staatsobligaties / Kas	11,5	11,5
Overlay	-	-
Totaal	100,0	100,0

Vastgoed

Omvang eind 2021: 7,7% van de portefeuille

De beleggingscategorie vastgoed heeft in 2021 een positief rendement behaald. Ook vastgoed wordt grotendeels actief belegd. Het rendement voor vastgoed over 2021 was 16,8%. Het rendement op de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille bedroeg 14,5% en het rendement op de beursgenoteerde vastgoedportefeuille bedroeg 30,1%.

Vastrentende waarden

Omvang eind 2021: 49,7% van de portefeuille

Het geheel aan vastrentende waarden (zoals staats- en bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheek en inflatie-gerelateerde obligaties) heeft in 2021 een rendement behaald van 3,1%. Daarmee hebben vastrentende waarden eveneens positief bijgedragen aan het totaal rendement van 7,4%.

Renteafdekking

Voor de afdekking van het renterisico werd in 2021 gebruik gemaakt van vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. De renteswaps die gebruikt worden voor de afdekking van het renterisico hebben over 2021 -3,1%-punt negatief bijgedragen aan het totaal rendement.

Valuta-afdekking

Per saldo stegen in 2021 de meeste valuta's in waarde ten opzichte van de euro. Doordat het pensioenfonds het valutarisico grotendeels afdekt, heeft de valuta-afdekking -1,7%-punt negatief bijgedragen aan het totaal rendement.

Norm en werkelijke gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Normportefeuille 2021 (%)	Werkelijk gewicht eind 2021 (%)
Zakelijke waarden	43,0	46,5
Aandelen	34,5	38,8
Europa	5,0	5,8
Wereld	15,0	18,5
Opkomende markten	3,0	2,8
Long Term Investing	2,5	3,0
Small Caps	4,5	5,0
Private Equity fondsen	4,5	3,7
Vastgoed	8,5	7,7
Vastrentende waarden	57,0	53,2
Bedrijfsobligaties	9,0	8,5
Groene obligaties	2,5	2,4
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,5
High Yield	4,0	4,0
Nederlandse hypothecken	22,0	21,5
Asset Backed Securities	2,5	2,3
Inflatiegerelateerde staatsobligaties	11,5	5,5
Kas ¹⁶		3,5
Overlay	-	0,3
Totaal	100,0	100,0

¹⁶ Er is geen strategisch gewicht naar kas. Wanneer rentederivaten worden afgesloten met kas als onderpand conditie (central clearing) zal er kas op de balans worden aangehouden.

Meer weten over onze beleggingen? Lees verder op de volgende pagina.

Of klik hier om direct naar beleggen met oog voor de wereld te gaan.

Hierin beleggen wij

Hier lees je in welke categorieën ons pensioenvermogen is belegd en welke veranderingen we in 2021 hebben doorgevoerd.

Beleggingen in aandelen

Het pensioenfonds belegt wereldwijd in aandelen. De regioverdeling van deze beleggingen is gebaseerd op een wereldaandelenportefeuille met extra gewicht naar Europa en opkomende markten. Daarnaast is spreiding aangebracht over verschillende strategieën zoals small caps, long term investing en niet-beursgenoteerde aandelen (private equity). Eind 2021 heeft het bestuur besloten om het extra gewicht naar Europa in 2022 op te heffen.

Vastgoed

De niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen vinden wereldwijd plaats in de regio's Europa, Noord-Amerika en Azië-Pacific. Er is daarnaast ruime spreiding aangebracht in sectoren en landen en er wordt hoofdzakelijk in 'core' beleggingen belegd (vastgoedbeleggingen met een laag risicoprofiel met name gericht op huurinkomsten). De niet-beursgenoteerde vastgoedallocatie wordt op indirecte wijze belegd. Dat betekent dat niet rechtstreeks in beleggingsobjecten wordt belegd maar via vastgoedfondsen. Het pensioenfonds heeft ook de mogelijkheid om te beleggen in beurs-

genoteerde vastgoedbeleggingen in ontwikkelde landen volgens een passieve beleggingsstrategie. Deze dienen met name als liquide buffer voor de minder liquide beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed.

Vastrentende waarden

Het pensioenfonds streeft naar een brede spreiding binnen de vastrentende waarden om de kredietrisico's te beperken. Daarnaast willen we kunnen inspelen op extra rendementskansen. Op onderdelen waar kredietrisico naar verwachting extra rendement oplevert, wordt beheerst kredietrisico gelopen. De grootste vastrentende waarden belegging betreft Nederlandse hypotheek, waarmee wordt geprofiteerd van de aantrekkelijke rentevergoeding in combinatie met lage verwachte verliezen. Daarnaast belegt het pensioenfonds ongeveer 11,5% van het vermogen in inflatiegerelateerde staatsobligaties en kas, die ook dienen als onderpand voor renteswap-transacties. Deze inflatiegerelateerde staatsobligaties worden uitsluitend in Duitsland belegd om het kredietrisico zoveel mogelijk te beperken. Binnen de bedrijfsobligatie portefeuille wordt voor

2,5% van het belegd vermogen belegd in green bonds. Een green bond is een obligatie waarmee beleggers investeren in duurzame projecten. De categorie levert een duidelijke bijdrage aan het thema klimaat en daarnaast komen de karakteristieken van de categorie goed overeen met die van bedrijfsobligaties.

Kas / overlay

Om het rente- en valutarisico op een efficiënte manier af te dekken maakt het pensioenfonds gebruik van een overlay. Een overlay zorgt ervoor dat de bestaande beleggingsportefeuille intact kan blijven en de risico's toch worden afgedekt. Dit gebeurt door middel van derivaten. Voor het onderpand voor rentederivaten en operationele activiteiten wordt een buffer in liquiditeiten aangehouden. Omdat alle renteswaps via central clearing zijn afgesloten, houdt het pensioenfonds kas aan om te kunnen voldoen aan de onderpandverplichtingen. Central clearing zorgt ervoor dat transacties in derivaten voor beide partijen zijn gegarandeerd.

Beheersing beleggingsrisico's

Naast de risico's die beschreven staan in het hoofdstuk Risico's beheersen voert het pensioenfonds een actief beleid voor de volgende financiële risico's.

Renterisico

Het pensioenfonds heeft te maken met renterisico voor de waardering van de verplichtingen. Bij een dalende rekenrente stijgen de verplichtingen in waarde, wat ongunstig is voor onze dekkingsgraad en omgekeerd. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hebben we een beleid voor renteafdkking. Hierbij wordt gebruikgemaakt van de vastrentende beleggingen, die aangevuld worden met renteswaps. Deze vastrentende waarden en renteswaps nemen in waarde toe bij een daling van de rente en bewegen daardoor mee met de stijgende waarde van verplichtingen. Zo zorgen we ervoor dat de risico's van een rentedaling voor de dekkingsgraad worden beperkt. Aan de andere kant: door de renteafdkking profiteren we ook minder van een rentestijging. Voor de afdekking van het renterisico wordt een vast niveau van 70% gehanteerd.

Valutarisico

We beleggen een deel van de beleggingen in vreemde valuta, terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekken we het valutarisico deels af.

Krediet- en tegenpartijrisico

We beheersen het krediet- en tegenpartijrisico door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast stellen we limieten aan tegenpartijen en worden extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps uitgewisseld. We voeren op kwartaalbasis een gevoeligheidsanalyse uit, waarbij we in kaart brengen wat impact van een hoger kredietrisico (risicopremie) op het vermogen en de dekkingsgraad is.

Actief risico

Een deel van de beleggingen in de beleggingsportefeuille beheren we actief. Dat betekent dat we actief kunnen afwijken van de marktstandaard (benchmark), om zo naar verwachting extra rendement te behalen. Aan de ruimte om actief af te wijken van de marktstandaard stellen we wel grenzen. Dit doen we per soort belegging, maar ook op niveau van de totale beleggingsportefeuille.

Premiedepot

De totale omvang van de beleggingen in het premiedepot bedraagt per 31 december 2021 € 113,9 mln. De beleggingen ten behoeve van het premiedepot worden separaat aangehouden. Het premiedepot is bedoeld ter bescherming van de pensioenopbouw van actieve

deelnemers. Het maakt daarom geen onderdeel uit van het eigen vermogen en telt niet mee bij de bepaling van de beleidsdekkingsgraad. Het beleggingsbeleid is hierbij gericht op behoud van de hoofdsom. Hieronder een overzicht van het premiedepot.

Marktwaaarde en samenstelling per beleggingscategorie van het premiedepot in detail

	Marktwaaarde in mln. €	Actueel gewicht in %	Strategisch gewicht in %
Bedrijfsobligaties euro	39,9	35,0	33,3
Nederlandse hypotheke	37,3	32,7	33,3
Asset Backed Securities	36,7	32,2	33,3
Totaal beleggingen	113,9	100,0	100,0

Rendement van het premiedepot in 2021

	Rendement in %	Benchmark in %	Relatief in %
Bedrijfsobligaties euro	-0,9	-1,0	0,1
Nederlandse hypotheke	1,7	-3,5	5,4
Asset Backed Securities	-0,1	-0,1	0,0
Totaal beleggingen	0,2	-1,6	1,8

Je beleggingen voor Individueel Pensioensparen en Beschikbare Premieregeling

Voor de deelnemers die bij Pensioenfonds KPN een deel van hun pensioen opbouwen via Individueel Pensioensparen (IPS) en de Beschikbare Premieregeling (BPR) was het ook een goed

beleggingsjaar. Hier zie je welke samenstelling de Life Cycle heeft per leeftijdscohort per eind 2021.

Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

Depot	Life Cycle	Leeftijd	Aandelen* (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
			Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed		Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Opkomende markten	High Yield	NL Hypotheken	
1	<50	40,5	13,5	8,1	6,8	12,1	9,0	0,0	0,0	2,0	1,0	6,0	1,0		
2	50-51	36,0	12,0	7,2	6,0	10,8	8,0	0,0	0,0	4,0	2,0	12,0	2,0		
3	52-53	31,5	10,5	6,3	5,3	9,4	7,0	0,0	0,0	6,0	3,0	12,0	9,0		
4	54-55	27,0	9,0	5,4	4,5	8,1	6,0	0,0	0,0	8,0	4,0	12,0	16,0		
5	56-57	22,5	7,5	4,5	3,8	6,7	5,0	0,0	5,0	9,0	4,5	12,0	19,5		
6	58-59	18,0	6,0	3,6	3,0	5,4	4,0	10,0	3,5	10,0	5,0	12,0	19,5		
7	60-61	13,5	4,5	2,7	2,3	4,0	3,0	20,0	3,5	10,0	5,0	12,0	19,5		
8	62-63	9,0	3,0	1,8	1,5	2,7	2,0	44,0	2,5	7,0	3,5	12,0	11,0		
9	64-65	4,5	1,5	0,9	0,8	1,3	1,0	70,0	2,0	3,0	1,5	12,0	1,5		
10	66-67	2,3	0,7	0,4	0,4	0,7	0,5	75,0	2,0	3,0	1,5	12,0	1,5		

Stabiele of variabele uitkering

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling in werking getreden. Dit betekent dat deelnemers aan een beschikbare premieregeling die op of na 1 september 2016 met pensioen gaan, kunnen kiezen voor een stabiele of variabele uitkering. In het vervolg op deze wet heeft het pensioenfonds

vanaf 1 januari 2018 een extra life cycle ingevoerd. Deze life cycle variabele uitkering past bij een inkoop vanuit de beschikbare premieregeling naar een variabele uitkering vanaf de pensioendatum. De life cycle voor de variabele uitkering wijkt vanaf leeftijd 58 jaar af van de life cycle voor de stabiele uitkering (zoals hierboven getoond). Deelnemers aan de beschikbare pre-

mieregeling krijgen op die leeftijd een keuze voorgelegd tussen de beide life cycles. Deze keuze voor inkoop van een stabiele uitkering vanuit de beschikbare premieregeling dan wel de variabele uitkering vanaf pensioendatum is voorlopig. De definitieve keuze wordt op de pensioendatum gemaakt. De beleggingen

zullen bij een keuze voor een variabele uitkering vanaf leeftijd 58 afwijken van de life cycle zoals hierboven getoond.

Per eind 2021 bedroeg het totaal belegd vermogen in de verschillende life cycle-depots € 1.261,6 mln.

Life Cycle opbouwfase variabele uitkering

Depot	Life Cycle	Leeftijd	Aandelen (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
			Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beurs genoteerd vastgoed	Lang lopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Opkomende markten	High Yield	NL-Hypotheek	Spaartfonds	
6	58-59	21,2	7,0	4,2	3,5	6,4	4,7	0,0	5,0	10,0	5,0	12,0	21,0		
7	60-61	19,3	6,5	3,9	3,2	5,8	4,3	6,0	6,0	9,0	4,5	12,0	19,5		
8	62-63	17,1	5,7	3,4	2,9	5,1	3,8	15,0	7,0	8,0	4,0	12,0	16,0		
9	64-65	15,3	5,1	3,1	2,5	4,6	3,4	24,0	8,0	7,0	3,5	12,0	11,5		
10	66-67	13,5	4,5	2,7	2,3	4,0	3,0	37,0	9,0	6,0	3,0	12,0	3,0		

*De samenstelling van depot 1-5 is in overeenstemming met de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

Life Cycle uitkeringsfase variabele uitkering

Depot	Life Cycle	Leeftijd	Aandelen (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
			Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beurs genoteerd vastgoed	Lang lopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Opkomende markten	High Yield	NL-Hypotheek	Spaartfonds	
N1	68-77	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	43,0	10,0	5,0	2,5	12,0	2,5		
N2	78-82	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	34,0	10,0	5,0	2,5	12,0	11,5		
N3	83-87	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	24,5	10,0	5,0	2,5	12,0	21,0		
N4	88-92	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	17,5	10,0	5,0	2,5	12,0	28,0		
N5	>92	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	10,5	10,0	5,0	2,5	12,0	35,0		

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering in 2021

Depot	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
1	20,7	20,0	0,6
2	18,3	17,3	0,9
3	16,0	14,9	0,9
4	13,6	12,5	1,0
5	11,3	10,1	1,0
6	8,3	7,2	1,0
7	5,4	4,4	1,0
8	1,5	0,7	0,8
9	-2,3	-2,9	0,6
10	-3,7	-4,3	0,6

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase variabele uitkering in 2021*

Depot*	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
6	10,6	9,4	1,1
7	9,2	8,1	1,0
8	7,5	6,5	0,9
9	5,9	5,0	0,9
10	4,1	3,3	0,7

* Het rendement van de depots 1 t/m 5 is overeenkomstig aan de depots van de opbouwfase stabiele Uitkering.

Rendementen van de Life Cycle uitkeringsfase variabele uitkering in 2021

Depot*	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
N1	2,5	1,8	0,7

Vrij beleggen

Een deelnemer kan er ook voor kiezen om niet te participeren in de Life Cycles, maar de verantwoordelijkheid voor de beleggingen zelf te dragen. We hebben hiervoor zogeheten Vrij beleggen depots ingericht. Voor deelnemers die de verantwoordelijkheid

voor de beleggingen overnemen, onderzoeken we jaarlijks of de deelnemer niet te veel risico neemt. Als het risicoprofiel van de beleggingen niet overeenkomt met de risicobereidheid van de deelnemer, zoals vastgesteld met de Beleggingswijzer, ontvangt de deelnemer jaarlijks een brief waarin we dit kenbaar maken.

Life Cycle	Aandelen (%)					Vastgoed (%)	Vastrentende waarden					Geldmarkt (%)
							Obligaties					
Depot	Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Extra in Small Caps	Beurs-genoteerd vastgoed	Lang-lopende staats obligaties	Bedrijfs obligaties	Opkomende markten	High yield	NL Hypotheken	Spaar-fonds
A	45,0	15,0	9,0	7,5	13,5	10,0	-	-	-	-	-	-
B	33,8	11,2	6,8	5,6	10,1	7,5	-	-	5,0	2,5	12,0	5,5
C	22,5	7,5	4,5	3,8	6,7	5,0	-	-	9,0	4,5	12,0	24,5
D	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	38,0	-	9,0	4,5	12,0	11,5
E	-	-	-	-	-	-	75,0	-	5,0	2,5	12,0	5,5
F	34,0*	11,0	-	-	-	5,0	-	-	6,0	3,0	12,0	29,0
G	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0

* Betreft beleggingen in aandelen van ondernemingen die aan bepaalde eisen van duurzaamheid voldoen.

Resultaten Vrij beleggen 2021

Depot	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
A	23,1	22,8	0,3
B	17,1	16,1	0,9
C	11,4	10,2	1,1
D	3,0	2,2	0,8
E	-4,7	-5,3	0,7
F	14,8	13,5	1,1
G	1,0	-0,5	1,6

Per eind 2021 bedroeg het belegd vermogen in de Vrij beleggen depots € 114,6 mln.

Wijzigingen in 2022

In december 2021 heeft het bestuur wijzigingen in het beleggingsbeleid van de BPR- en IPS-regeling goedgekeurd. Binnen vrij beleggen zal Depot F komen te vervallen, omdat duurzaam beleggen integraal onderdeel is van alle beleggingen van het pensioenfonds. Daarnaast wordt er afscheid genomen van het

spaarfonds in een groot deel van de depots en life-cycles. En het beleggingsbeleid wordt verduurzaamd door het toevoegen van groene obligaties. In het eerste kwartaal van 2022 hebben we de deelnemers hierover geïnformeerd. De wijzigingen vonden plaats per 1 april 2022.

Beleggen met oog voor de wereld

Pensioenfonds KPN belegt het pensioengeld om er een zo goed mogelijk rendement op te halen bij een verantwoord risico. Maar we hebben niet alleen oog voor rendement. We houden ook rekening met de impact van onze beleggingen op mens en milieu. Dat noemen wij maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) of duurzaam beleggen. Dat we dat doen wil niet zeggen dat we genoeg nemen met minder rendement. We zijn ervan overtuigd dat MVB op de lange termijn gezien een bijdrage levert aan een beter rendement en minder risico.

MVB past bij de waarden en normen van ons pensioenfonds en bij die van KPN. Daarom is het een belangrijk thema voor ons. We streven er niet naar een absoluut 'groene' belegger te zijn, maar we zien voor sommige beleggingscategorieën het bevorderen van de transitie naar een duurzame belegging – het verduurzamen – eveneens als waardevol. Voorbeelden hiervan zijn vastgoedbeleggingen die verduurzaamd worden en de energiesector die wordt aangespoord om de transitie naar duurzame energie vorm te geven.

Binnen het MVB-beleid hebben we drie speerpunten:

- **Klimaat (energietransitie):** we hebben de overtuiging dat de energietransitie naar een klimaatneutrale economie verstrekende gevolgen gaat hebben voor de maatschappij.
- **Technologische bedrijven:** we hebben de overtuiging dat vernieuwende technologische oplossingen een bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van de samenleving.

- **Watermanagement:** we hebben de overtuiging dat watermanagement gericht op betere watervoorzieningen in structureel droge gebieden noodzakelijk is. Dit betreft activiteiten die gericht zijn op schoon drinkwater, minder waterverbruik en minder lozingen. Deze activiteiten bevorderen een betere lokale leefomgeving en afname van voedselschaarste.

MVB-criteria bij beleggingsbeslissingen

De integratie van MVB-criteria in het beleggingsproces is in opdracht van het pensioenfonds een vast onderdeel bij de selectie en monitoring van externe managers door Aegon Asset Management (Aegon AM), de uitvoerder van ons vermogensbeheer. Aegon AM ziet erop toe dat (externe) managers MVB-criteria integreren in hun beleggingsproces. Vervolgens screent Aegon AM de portefeuille periodiek op MVB-risico's.

CO₂-voetafdruk van de beleggingen

In 2019 hebben we de ambitie geformuleerd om de CO₂-voetafdruk van de beleggingsportefeuille de komende jaren significant te verlagen. In 2021 hebben we die ambitie verder aangescherpt. Onze doelstelling is dat in 2030 de CO₂-uitstoot van onze aandelenportefeuille met 55% is afgenomen ten opzichte van 2017. Als tussentijdse mijlpaal hebben we een verlaging van de CO₂-uitstoot van 45% in 2025. Voor 2050 hebben we de doelstelling om 'net zero' te zijn. Daarmee sluiten we aan bij de doelstellingen van het Nederlandse klimaatakkoord. Eind 2021 bedraagt de reductie in CO₂-uitstoot 27%.

Ook voeren we periodiek een scenario-analyse uit voor de beleggingsportefeuille, waarbij rekening wordt gehouden met het effect van een stijging van de CO₂-prijs op de beleggingen.

Groene beleggingen

Het pensioenfonds belegt in groene obligaties (green bonds). Green bonds worden met name gebruikt voor financiering van projecten die een positief effect hebben op klimaat en/of water en daarom sluiten ze goed aan bij onze speerpunten.

Voor beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity hebben we specifieke ESG-richtlijnen opgesteld. De richtlijnen delen we vooraf met de fondsmangers van nieuw te selecteren fondsen, met het verzoek zich hieraan te committeren.

Waardering van buitenaf

Pensioenfonds KPN in top-10 benchmark duurzaam beleggen

Op 1 november 2021 heeft de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) de VBDO-benchmark pensioenfondsen 2021 bekendgemaakt. De benchmark is een jaarlijkse publicatie over de prestaties van de top-50 Nederlandse pensioenfondsen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Pensioenfonds KPN is ten opzichte van 2020 gestegen van de 10^e naar de 8^e plaats. We zien dit als een mooie beloning voor de stappen die we de afgelopen jaren hebben gezet om het geld van de deelnemers als sturende kracht in te zetten om een bijdrage te leveren aan een duurzamere samenleving.

Sterren voor vastgoed

In de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) hebben we voor de gehele niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille een score behaald van 88. Dat is een verbetering van 4 punten ten opzichte van de GRESB 2020 score. De benchmark van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen wereldwijd behaalde een score van 73, waardoor sprake was van een out-performance van 15 punten. In de GRESB 2020 bedroeg onze relatieve voorsprong 14 punten, zodat sprake was van stijging van de relatieve voorsprong. De methodiek van GRESB was dit jaar niet aangepast waardoor de GRESB 2021 scores weer goed vergelijkbaar zijn met die van GRESB 2020.

GRESB geeft vastgoedfondsen maximaal 5 sterren. Een score van 5 sterren betekent dat een vastgoedfonds behoort tot de 20% best scorende vastgoedfondsen wereldwijd. De gemiddelde score van onze niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille bereikte in de GRESB 2021 een niveau van 5 sterren. In de GRESB 2020 werd een score van ruim 4 sterren behaald. Onderliggend haalden 15 van de 22 deelnemende vastgoedfondsen uit onze niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille een score van vijf sterren. Vorig jaar waren dat 13 van de 22 deelnemende vastgoedfondsen.

Wij wensen uitsluitend in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen te beleggen die een GRESB score halen die hoger is dan het gemiddelde van hun peer group, of in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken. Van de in totaal 22 deelnemende vastgoedfondsen uit de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille, behaalden 17 een out-performance ten opzichte van hun peer group, 3 een score gelijk aan hun peer group en bleven 2 achter bij hun peer group. De achterblijvende fondsen zullen in een engagement gesprek op het achterblijven worden aangesproken.

Van een steeds groter gedeelte van de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille wordt het verbruik en de uitstoot gemeten. Voor het energieverbruik, de CO₂ uitstoot, het waterverbruik en afvalproductie betrof dat in de GRESB 2021 respectievelijk 82%, 86%, 68% en 66%. Voor de GRESB 2021 is het moeilijk om verbruik en uitstoot te vergelijken met de GRESB 2020 vanwege de versturende invloed van COVID-19. Doordat veel kantoren, winkelcentra en andere openbare gebouwen gesloten of beperkt toegankelijk waren, was sprake van een reductie in verbruik en uitstoot. Het is echter de vraag in hoeverre dat een daadwerkelijke reductie was en niet slechts een verschuiving van verbruik en uitstoot. De GRESB 2021 analyse van de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille laat zien dat het energieverbruik daalde met 11%, de CO₂ uitstoot met 14% en het waterverbruik met 12%.

Maatschappelijk verantwoord beleggen: onze instrumenten

Het pensioenfonds zet binnen de beleggingsportefeuille verschillende instrumenten in om vorm te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen.

Dit is wat we doen:

ESG-integratie

We vinden het van groot belang dat bij de beleggingsbeslissingen in al onze beleggingsportefeuilles rekening wordt gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance). Een van onze beleggings-overtuigingen is dat ESG bijdraagt aan het verbeteren van het risico-rendementsprofiel van onze beleggingen.

Screening en engagement

Een belangrijk uitgangspunt is dat alle ondernemingen waarin we beleggen zich gedragen volgens de United Nations Global Compact Principles (UNGCP) op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie, en de OESO-richtlijnen (in lijn met het IMVB-convenant). Jaarlijks worden onze door Aegon AM beheerde beleggingen gescreend op het naleven van deze principes. Met ondernemingen die zich niet aan de normen houden wordt

een dialoog gevoerd ("engagement"). Een engagementtraject loopt in beginsel drie jaar. Als het bedrijf onvoldoende gedragsverbetering laat zien, kunnen we er ons als belegger uit terugtrekken. Het bedrijf wordt dan op onze uitsluitingslijst.

Eind april 2020 is een thematisch engagementtraject gericht op het verminderen van de 'water footprint' van een twintigtal bedrijven die gebruikmaken van waterbassins in Zuid-Afrika (Vaal Bassin) en Brazilië (Tiête Bassin). Het engagementtraject geeft invulling aan ons MVB-speerpunt 'watermanagement'. Een 'watercrisis' vormt volgens het World Economic Forum één van de top-10 risico's in de komende jaren. Mede daarom zien wij watermanagement als een belangrijk MVB-thema. Het engagementtraject is erop gericht om de bedrijven aan te sporen een bedrijfsbrede strategie te ontwikkelen om waterschaarste, watervervuiling en waterverbruik te adresseren. Het traject loopt af in 2022.

Stembeleid

We stemmen wereldwijd op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven. We nemen daarbij internationale afspraken over duurzaam ondernemen en maatschappelijk verantwoord beleggen als uitgangspunt, zoals die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in verdragen van de Verenigde Naties.

Uitsluiting bedrijven

In sommige bedrijven of sectoren beleggen we principieel niet. We beleggen niet in:

- bedrijven die te maken hebben met controversiële wapens, zoals biologische, nucleaire en chemische wapens, antipersoonsmijnen, clustermunities, munitie met verarmd uranium en witte fosfor (als het gaat om controversiële toepassing);
- bedrijven die betrokken zijn bij controversiële wapenhandel met landen:
 - waar een wapenembargo van de VN-Veiligheidsraad, de Verenigde Staten of de Europese Unie van

kracht is, of een ander relevant multilateraal wapenembargo;

- die deel uitmaken van een oorlogsgebied;
- en/of een onevenredig deel van zijn budget aan militaire goederen besteden.
- bedrijven die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen met een hoog risico waarvoor de Nederlandse regering een 'presumption of denial'¹⁸ toepast bij de beslissing over een exportvergunning;
- bedrijven die meer dan 5% van de omzet behalen met thermische kolenmijnbouw. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;
- bedrijven die 5% of meer van hun omzet behalen uit kolengestookte elektriciteit opwekking. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;
- bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren en actief de exploratie-, mijnbouw- of raffinageactiviteiten uitbreiden;
- bedrijven die een capaciteit hebben voor kolengestookte elektriciteit opwekking van meer dan 10 gigawatt en actief de productiecapaciteit van kolencentrales uitbreiden;
- bedrijven die 5% of meer van hun olieproductie halen uit teerzanden en/of bedrijven die een significante

betrokkenheid hebben bij het transport van teerzandolie. De omzetgrens zal geleidelijk teruggebracht worden naar vrijwel 0% (0-5%) in 2030;

- bedrijven die 5% of meer van hun inkomsten uit palmolieproductie en/of distributie behalen.
- bedrijven die bossen beheren voor houtproductie met een FSC-certificeringsdekking vanaf 75% of lager.
- bedrijven die meer dan 5% van de omzet halen uit de productie van tabak en aan tabak gerelateerde producten;
- bedrijven die non-compliant zijn met UNGCP en onvoldoende voortgang in de dialoog hebben getoond.

Green bonds zijn duurzame leningen die verduurzaming van bedrijven ondersteunen. Voor deze beleggingscategorie zijn afwijkende uitsluitingen van toepassing. Vanuit onze maatschappelijke verantwoordelijkheid willen we door middel van green bonds wel de mogelijkheid hebben om bij te dragen aan de verduurzaming van een deel van de bedrijven die door de algemene uitsluitingenlijst zijn uitgesloten. Simpel uitsluiten doet naar onze mening te kort aan de sturende kracht van geld als kernelement in de beleggingsovertuigingen. Voor green bonds gelden daarom alleen de uitsluitingen m.b.t. controversiële wapens, tabak, biodiversiteit en landen.

In december 2021 is het uitsluitingen-

beleid verder aangescherpt door de omzetgrenzen voor kolen en teerzand te verlagen van 20% naar 5%.

Uitsluiting landen

Ook in sommige landen beleggen we niet. Landen die betrokken zijn bij ernstige schendingen van de mensenrechten worden uitgesloten van beleggingen in staatsleningen.

We sluiten landen uit op basis van universeel erkende veroordelingen op het gebied van schending van mensenrechten. Daarnaast sluiten we uit op basis van criteria met betrekking tot controversiële wapens. Dit leidt binnen obligaties van opkomende landen tot uitsluitingen op de volgende gronden:

1. Betrokkenheid van het land bij de productie van controversiële wapens;
2. Landen waarvoor een wapenembargo geldt;
3. Landen waarbij de Nederlandse regering een 'presumption of denial' kent.

Sustainable Finance Disclosure Regulation

Pensioenfondsen KPN valt onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese wetgeving wordt in verschillende stappen geïmplementeerd. Per 10 maart 2021 voldoen we aan de SFDR.

¹⁸ Dit betekent dat alleen een vergunning kan worden afgegeven als onomstotelijk vaststaat dat de goederen niet in een conflictgebied worden ingezet.

Artikel 3:**Integratie duurzaamheidsrisico's**

In ons beleid maatschappelijk verantwoord beleggen is ESG-integratie bij beleggingsbeslissingen expliciet beschreven en in ons duurzaamheidsverslag leggen we verantwoording af over hoe we rekening houden met ESG-risico's in beleggingsbeslissingen.

Artikel 4:**Publiceren verklaring informatie ongunstige factoren**

Wij zijn van mening dat er op dit moment nog te veel onzeker is over de specifieke invulling van artikel 4, om op voorhand te verklaren dat we hieraan zullen voldoen. We houden op dit moment geen rekening met de belangrijkste ongunstige effecten in de zin van artikel 4 van de Informatieverschaffingsverordening van het Europees Parlement en de Raad, en de nog te verschijnen secundaire wetgeving.

Dit betekent niet dat we geen rekening houden met ongunstige effecten op mens, maatschappij en milieu. Hoe we dit nu al doen en daarin zelfs vooroplopen in de pensioensector lees je in ons MVB-beleid en duurzaamheidsverslag

Artikel 5:**Publicatie beloningsbeleid**

Het beloningsbeleid waarborgt voor ons pensioenfondsen een beheerste en integere bedrijfsvoering. Het beloningsbeleid

moedigt niet aan tot het nemen van meer risico's dan voor ons aanvaardbaar is, waaronder duurzaamheidsrisico's. Omdat er bij ons geen sprake is van variabele beloning, zijn resultaten op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen geen reden tot meer of minder beloning bij het bestuur of ondersteunende bestuursbureau. Het beloningsbeleid voldoet daarmee aan wettelijke eisen uit de SFDR en aan alle overige geldende wet- en regelgeving.

Artikel 6:**Precontractuele informatie**

De impact van maatschappelijk verantwoord beleggen - zowel positief als negatief - op het rendement van de beleggingsportefeuille is niet eenduidig aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Wij hebben de overtuiging dat MVB-beleggen op de lange termijn positief bijdraagt aan het risico/rendementsprofiel van de beleggingsportefeuille.

Artikel 8:**Classificatie pensioenregeling**

Wij classificeren onze pensioenregeling als een financieel product dat duurzaamheidskenmerken promoot, waarbij we gedeeltelijk beleggen in duurzame producten. We beschikken over een uitgebreid MVB-beleid waarin we beschrijven hoe we mens, maatschappij en milieu meewegen in onze beleggingsbeslissingen. Voor meer informatie over verantwoord beleggen/ESG criteria, het gebruik van benchmarks, indicatoren, screeningcriteria en methodologieën verwijzen wij je naar het MVB-beleid en het duurzaamheidsverslag. Op onze website is een overzicht opgenomen van de classificatie op basis van artikelen onder SFDR voor al onze beleggingen.

Meer weten over MVB?

Een uitgebreide toelichting op ons MVB-beleid kun je lezen in ons Duurzaamheidsverslag 2021.

www.knpnpensioen.nl

Transparant over kosten

3

Pensioenfonds KPN maakt kosten om de pensioenen professioneel te beheren. We maken kosten voor het pensioenbeheer en het vermogensbeheer en we maken transactiekosten voor het aan- en verkopen van beleggingen. Wij vinden het belangrijk transparant te zijn over de kosten. Daarom leggen we er in dit hoofdstuk uitgebreid verantwoording over af.

In de tabel hieronder zie je de kosten die we maken weergegeven voor de afgelopen 5 jaar.

	2021	2020	2019	2018	2017
Pensioenbeheerkosten (in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 187	€ 206	€ 213	€ 222	€ 209
Vermogensbeheerkosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,55%	0,65% ¹⁹	0,55%	0,47%	0,48%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,11%	0,12%	0,13%	0,26%	0,20%

Toelichting op de diverse kostensoorten

Kosten van pensioenbeheer

Hieronder vallen de integrale kosten voor pensioenbeheerdienstverlening van TKP en communicatiekosten. De contributies en bijdragen voor de toezichthouders, accountants- en actuariskosten en advieskosten, als ook een deel van de kosten van het bestuur en bestuursbureau worden in de kosten van pensioenbeheer meegerekend. Dit zijn de algemene kosten. De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer (berekend over actieve deelnemers en pensioengerechtigden). In deze kosten zitten geen schattingselementen.

De algemene kosten worden toegewezen aan de pensioenbeheerkosten en de vermogensbeheerkosten. Deze toewijzing is naar de verhouding van de pensioenbeheerkosten dan wel de vermogensbeheerkosten ten opzichte van de totale kosten. Omdat met name de vermogensbeheerkosten per jaar kunnen fluctueren is deze verhouding niet constant.

De kosten van pensioenbeheer zijn in 2021 gedaald ten opzichte van 2020 met € 595.000. Dit komt doordat er nieuwe afspraken over de kosten van het pensioenbeheer zijn gemaakt. Dit veroorzaakt een verschuiving in de toewijzing van de algemene kosten. Daarnaast zijn door een daling van de algemene kosten de aan de

¹⁹De kosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 EUR 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

vermogensbeheerkosten toegerekende algemene kosten gedaald. De kosten van het bestuur zijn gedaald ten opzichte van 2020 (€ 143.000 lager). Door uitbreiding van het bestuursbureau zijn de kosten van het bestuursbureau toegenomen (€ 43.000). Daarnaast zijn ook de advieskosten en kosten voor contributies en bijdragen gedaald ten opzichte van 2020 (€ 155.000 lager). Dit veroorzaakt in totaal de daling van de kosten berekend over actieve deelnemers en pensioengerechtigden in 2021 naar € 187 (in 2020 € 206).

Bestuursoordeel over de uitvoeringskosten

Het bestuur heeft de kosten voor de uitvoering en de toedeling van de algemene kosten daarbij beoordeeld. De conclusie is dat het systeem van toewijzing, hoewel dit wel met fluctuaties gepaard gaat, in tijd consistent is. Het bestuur acht daarom de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling in lijn met de complexiteit die de pensioenregeling in zich heeft.

Kosten van vermogensbeheer DB-vermogen inclusief premiedepot

De vermogensbeheerkosten voor het DB-vermogen bedroegen in 2021 in totaal € 67,0 miljoen. Dat komt

overeen met 0,55% over het gemiddeld belegd vermogen. Dit betreft alle (direct en indirect) door het pensioenfonds betaalde vermogensbeheerkosten exclusief transactiekosten. De vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende onderdelen:

Directe kosten vermogensbeheer

De directe vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende posten:

- *Dienstverlening fiduciair vermogensbeheerder:*
 - Beheervergoeding: dit is een vaste beheervergoeding voor het operationeel vermogensbeheer per tijdperiode die onafhankelijk is van de prestatie;
 - Vergoeding advies, administratie en rapportage: dit is de vergoeding voor de integrale dienstverlening volgens de uitbestedingsovereenkomst.
- *Overige directe kosten:* dit betreft onder andere de kosten van dienstverlening derivaten en de advieskosten van bijvoorbeeld het maatschappelijk verantwoord beleggen.
- *Algemene kosten* waaronder kosten van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, bestuursbureau, externe adviseurs en toezichtkosten, zijn naar rato (91,3%) toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

Kosten vermogensbeheer

	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Overig	Totaal
in duizenden euro 2021	15,511	11,996	12,722	13,008	-	13,802	67.039 *
in % van gemiddeld belegd vermogen 2021	0,13	0,10	0,10	0,11	-	0,11	0,55
in duizenden euro 2020	24.534	10.532	10.421	12.299	-	14.564 ²¹	72.350
in % van gemiddeld belegd vermogen 2020	0,22	0,09	0,09	0,11	-	0,13	0,65

* De hierboven gepresenteerde kosten zijn exclusief transactiekosten.

²¹ De kosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 EUR 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

Indirecte kosten vermogensbeheer

De indirecte vermogensbeheerkosten bestaan uit kosten die worden gemaakt binnen de onderliggende beleggingsfondsen.

Deze bestaan uit de volgende posten:

- **Beheervergoeding externe managers:** dit is een (basis) vergoeding per tijdperiode die onafhankelijk is van de prestatie;
- **Performance fee externe managers:** dit is een prestatieafhankelijke vergoeding voor het extra rendement (positief relatief rendement) dat een manager maakt door actief af te wijken van de marktstandaard (benchmark).
- **Overige kosten:** dit betreft onder andere de vergoeding van de bewaarbank, administratiekosten, accountantskosten en juridische kosten.

De kosten van vermogensbeheer worden gerapporteerd in euro's en als percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. De volgende tabellen geven dit per beleggingscategorie weer. Voor het niet-beursgenoteerde vastgoed en private equity beleggingen zijn de kosten vermogensbeheer gebaseerd op schattingen. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van de kosten in onderliggende beleggingsstructuren. Voor de overige beleggingscategorieën is het aandeel aan geschatte kosten beperkt.

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2021 (0,55% van het gemiddeld belegd vermogen) met € 6,4 miljoen gedaald ten opzichte van die in 2020 (0,65% van het gemiddeld belegd vermogen). Deze daling wordt vooral veroorzaakt door de daling van de performance fee vergoeding van externe managers binnen de beleggingsfondsen (€ 4,9 miljoen). Dat komt doordat het extra rendement dat managers hebben behaald door af te wijken van de marktstandaard lager was dan in 2020. Op totaalniveau werd er door externe managers in 2021

net als in 2020 een outperformance gerealiseerd.

Ook zijn de directe kosten uitgedrukt als percentage van het totale vermogen gedaald. Dit wordt veroorzaakt door een hoger gemiddeld belegd vermogen in 2021 ten opzichte van 2020.

Transactiekosten

Deze kosten betreffen de toe- en uitredingsvergoedingen van de beleggingsfondsen, de transactiekosten van discretionaire portefeuilles en de derivatentransacties. Deze kosten zijn in het gerapporteerde rendement verwerkt.

De transactiekosten zijn als volgt benaderd:

- **Aandelen:** op basis van directe transactiekosten zoals commissie en belastingen en indirecte geschatte kosten zoals spread en marktimmpact. Als deze kosten niet aanwezig zijn worden deze vastgesteld op basis van schattingen;
- **Vastrentende waarden en derivaten:** van vastrentende waarden zijn de transactiekosten slechts bij benadering vast te stellen. Deze kosten zijn niet zichtbaar bij aan- en verkopen, maar zijn een impliciet onderdeel van de spread tussen bied- en laatkoersen. Binnen deze fondsen worden de transactiekosten geschat op basis van de gemiddelde spread gedurende het jaar en de som van aan- en verkopen;
- **Niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity:** de transactiekosten zijn gebaseerd op kostenopgaven van managers. Voorbeelden van deze transactiekosten zijn acquisitie-, aan- en verkoopkosten en notariskosten.

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen.

Transactiekosten vermogensbeheer (in duizenden euro):

	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal
in duizenden euro 2021	6.604	449	263	4.844	1.114	13.274
in % van gemiddeld belegd vermogen 2021 in duizenden euro 2020	0,06	0,00	0,00	0,04	0,01	0,11
in % van gemiddeld belegd vermogen 2020	0,06	0,00	0,01	0,05	0,01	0,12

De transactiekosten op basis van het gemiddeld belegd vermogen zijn licht gedaald (van 0,12% naar 0,11%). Onderdeel van deze kosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds (€ 2,8 miljoen). Deze komen voort uit aan- en verkopen vanwege beleidswijzigingen en vanwege bijsturingen om de beleggingsportefeuille binnen de gestelde bandbreedtes te houden. Ten opzichte van 2020 zijn de toetredingskosten licht gedaald vanwege minder bijsturingstransacties binnen de portefeuille. De overige kosten zijn de transactiekosten binnen de beleggingen waarbij de kosten van vastgoed opvallen. Binnen deze categorie zijn minder transacties uitgevoerd ten opzichte van 2020.

De transactiekosten voor niet beursgenoteerd vastgoed en private equity beleggingen zijn gebaseerd op rapportages van de externe fondsbeheerders. De meting van de kosten van deze fondsen lopen niet synchroon met de rapportage van de kosten van het pensioenfonds. Door vertragingen van rapportages kunnen jaar op jaar schommelingen ontstaan in de gerapporteerde kosten van deze speciale beleggingscategorieën.

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten in 2021 van het pensioenfonds bedragen daarmee 0,66%. In 2020 was dit 0,77%.

Vergelijking met andere pensioenfondsen

De vermogensbeheerkosten van pensioenfonds KPN zijn relatief hoog in vergelijking met een gemiddeld Nederlands pensioenfonds. Dit wordt veroorzaakt doordat wij beleggen in beleggingscategorieën als niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity, waarvan de beheerkosten hoger zijn dan bijvoorbeeld van beursgenoteerde aandelen. Daarnaast beheren we een groot deel van de beleggingsportefeuille actief met een multi-manager aanpak. Uitgangspunt daarbij is dat actief beheer voor de geselecteerde beleggingscategorieën op termijn een hoger rendement oplevert. De toegevoegde waarde van deze keuze was in de resultaten over 2021 duidelijk zichtbaar. Eens in de 3 jaar voeren we een benchmarkonderzoek uit, waarin we de kosten afzetten tegen de markt. De laatste benchmarkonderzoek heeft in 2019 plaatsgevonden.

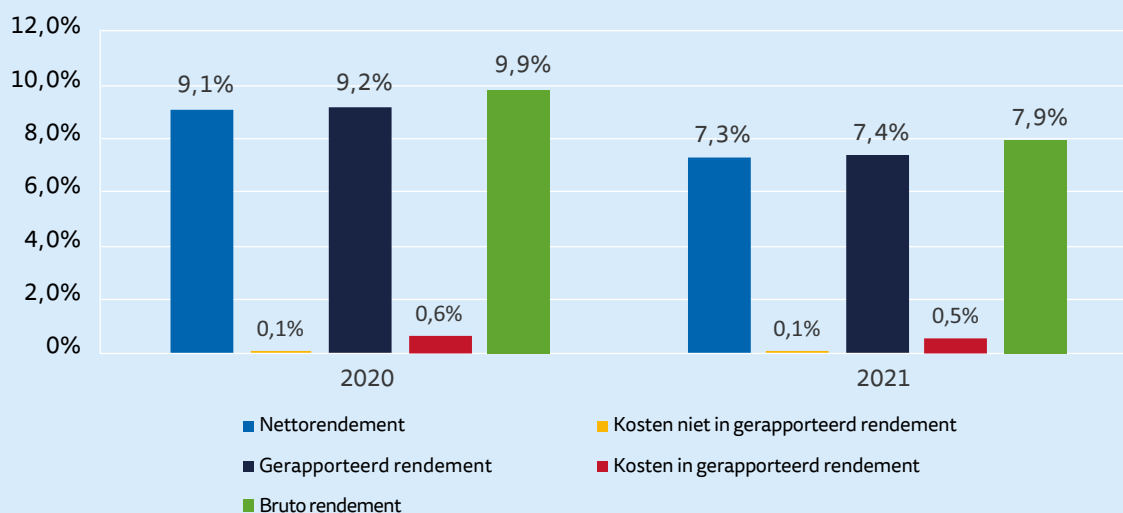
Bestuursoordeel over de vermogensbeheerkosten

De totale vermogensbeheerkosten in 2021 bedroegen 0,66% van het gemiddeld belegd vermogen. Dit is een daling van 0,12%-punt ten opzichte van vorig jaar. Van deze totale kosten is 0,12%-punt toe te schrijven aan prestatieafhankelijke vergoedingen op de actief beheerde beleggingen. Deze actief beheerde beleggingen realiseerden een extra rendement van 0,7% op

totaal portefeuilleniveau. In absolute getallen is de extra gerealiseerde opbrengst € 83,7 miljoen, € 68,9 miljoen meer dan de betaalde prestatievergoeding van € 14,8 miljoen. De relatief hoge performance fee over 2021 heeft daarmee een veelvoud aan extra rendement opgeleverd. Het bestuur is zich bewust van de hogere kosten die de keuze van actief beheerde beleggingen met zich meebrengt. De vermogensbeheerkosten kunnen daarmee

hogere zijn dan het gemiddelde van de pensioensector. De transactiekosten zijn vrijwel gelijk aan voorgaande jaren en passend bij de ontwikkelingen in financiële markten en toe- en uittredingen in de beleggingen in het afgelopen jaar. Gegeven de samenstelling van de beleggingsportefeuille en de keuze voor actief beheer, beoordeelt het bestuur het kostenniveau over 2021 als acceptabel en passend bij de behaalde resultaten.

EFFECT VAN KOSTEN OP HET RENDEMENT

TOELICHTING

Netto rendement	Rendement na kosten binnen en buiten de beleggingen.
Kosten niet in gerapporteerd rendement	Kosten die buiten de beleggingsportefeuille om betaald zijn.
Gerapporteerd rendement	Gerapporteerd rendement van de beleggingen
Kosten in gerapporteerd rendement	Kosten binnen de beleggingen (vermogensbeheer en transactiekosten).
Bruto rendement	Rendement zonder het effect van kosten.

Vermogensbeheerkosten Beschikbare Premie Regeling & Individueel Pensioensparen

De deelnemers in de BPR/IPS depots betalen geen aankoop- en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

Deze kosten zijn gebaseerd op de kosten per beleggingsdepot op basis van de samenstelling per eind 2021. Ter vergelijking zijn ook de kosten per eind 2020 weergegeven. De overwegend lagere kosten worden met name verklaard door een lagere performance fee over 2021.

Vermogensbeheerkosten

Life Cycle Vaste uitkering	2021	2020	Life Cycle doorbeleggen Variabele uitkering	2021	2020
Depot 1	0,4%	0,7%	Depot 1	0,4%	0,7%
Depot 2	0,4%	0,6%	Depot 2	0,4%	0,6%
Depot 3	0,4%	0,6%	Depot 3	0,4%	0,6%
Depot 4	0,4%	0,5%	Depot 4	0,4%	0,5%
Depot 5	0,3%	0,5%	Depot 5	0,3%	0,5%
Depot 6	0,3%	0,4%	Depot 6	0,3%	0,5%
Depot 7	0,3%	0,4%	Depot 7	0,3%	0,4%
Depot 8	0,2%	0,3%	Depot 8	0,3%	0,4%
Depot 9	0,2%	0,2%	Depot 9	0,3%	0,4%
Depot 10	0,2%	0,2%	Depot 10	0,3%	0,4%

Vrij beleggen	2021	2020	Life Cycle uitkeringsfase Variabele uitkering	2021	2020
Depot A	0,4%	0,7%	Depot N1	0,3%	0,3%
Depot B	0,4%	0,6%			
Depot C	0,3%	0,5%			
Depot D	0,3%	0,3%			
Depot E	0,2%	0,2%			
Depot F	0,2%	0,2%			
Depot G	0,1%	0,1%			

Transactiekosten

Life Cycle Vaste uitkering	2021	Life Cycle doorbeleggen Variabele uitkering	2021
Depot 1	0,11%	Depot 1	0,11%
Depot 2	0,10%	Depot 2	0,10%
Depot 3	0,10%	Depot 3	0,10%
Depot 4	0,09%	Depot 4	0,09%
Depot 5	0,09%	Depot 5	0,09%
Depot 6	0,08%	Depot 6	0,09%
Depot 7	0,07%	Depot 7	0,08%
Depot 8	0,06%	Depot 8	0,08%
Depot 9	0,04%	Depot 9	0,08%
Depot 10	0,04%	Depot 10	0,08%

Vrij beleggen	2021	Life Cycle uitkeringsfase Variabele uitkering	2021
Depot A	0,12%	Depot N1	0,08%
Depot B	0,10%		
Depot C	0,08%		
Depot D	0,06%		
Depot E	0,03%		
Depot F	0,03%		
Depot G	-		

Onze organisatie:

Zo zorgen we voor je pensioen

Bestuur, governance en naleven
wet- en regelgeving

4

Bij pensioenfonds KPN hebben we de organisatie zo ingericht dat we optimaal kunnen zorgen voor je pensioen. Hier vertellen we je hoe we dat hebben gedaan: hoe zit onze organisatie in elkaar, hoe zorgen we dat we ons aan wet- en regelgeving houden?

Bestuursleden namens de werkgever, KPN N.V.

Jeroen Burcksen

Désirée Leijten

Jan-Maarten van Osch

Het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Ons bestuur

Wij hebben een paritair gemengd bestuursmodel, met in totaal elf bestuursleden. In het bestuur zitten drie bestuursleden namens de werknemers, twee namens de pensioengerechtigden en drie namens de werkgever. Samen vormen ze het uitvoerend bestuur. Daarnaast bestaat het bestuur uit drie onafhankelijke niet-uitvoerende bestuurders: één deskundige op beleggingsgebied, één deskundige op het gebied van risicobeheer en de voorzitter van het pensioenfonds. De niet-uitvoerende bestuurders vormen ook het Intern Toezicht. Het Intern Toezicht functioneert dus binnen het bestuur en heeft daarbij eigen taken en bevoegdheden.

Voor deze inrichting van het bestuur is gekozen om ook de sociale partners een sterke rol binnen het pensioenfonds te laten spelen; we zijn immers het pensioenfonds van en voor de (ex-)medewerkers bij KPN. Tegelijkertijd is op deze manier voldoende specialistische kennis binnen het bestuur aanwezig om adequaat samen te kunnen werken met onze uitvoeringsorganisaties en externe ad-

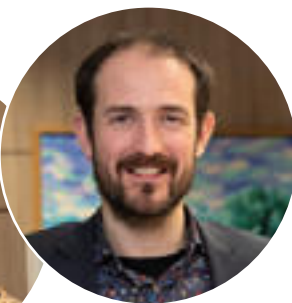
Bestuursleden namens de werknemers

Edith Snoei (secretaris)

Susan Eijgermans

Caspar Vlaar

viseurs. Daarnaast zijn op grond van de IORP II regelgeving sleutelfunctiehouders (Risicobeheer; Actuarieel en Interne audit) geïnstalleerd.

Het dagelijks bestuur bestaat uit de bestuursvoorzitter en twee plaatsvervangende voorzitters. De plaatsvervangende voorzitters zijn uitvoerende bestuursleden, één werknemerslid en één werkgeverslid. Eén van de twee plaatsvervangende voorzitters vervult tevens de rol van secretaris.

Wanneer er vacante bestuurszetels (uitvoerend en niet-uitvoerend) zijn, dan wordt hiervoor een profiel opgesteld. Dit geldt ook voor vacatures in het verantwoordingsorgaan. Het diversiteitsbeleid (zie verderop in dit hoofdstuk) wordt hierin meegenomen. De bestuurders worden benoemd door het bestuur na voordracht of verkiezingen. De drie vertegenwoordigers namens de werkgever worden voorgedragen door de werkgever. De drie vertegenwoordigers namens de werknemers worden voorgedragen door de Centrale Ondernemingsraad (COR) van KPN. Eén van de vertegenwoordigers wordt door de COR zelf voorgedragen en twee van de vertegenwoordigers worden via de COR voorgedragen door vakorganisaties betrokken bij het cao-overleg van KPN. De twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden worden gekozen door de pensioengerechtigden volgens het door het bestuur vastgestelde kiesreglement. De niet-uitvoerend bestuurders worden, na bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan, (her)benoemd door de uitvoerende bestuurders.

Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functi-

Bestuursleden namens de pensioengerechtigden

Diana Horsmeier

Anne van 't Zelfde

Niet-uitvoerend bestuursleden

Peter van Gameren
(voorzitter)

Cor van der Sluis

Gwen van Tongeren

Veel aandacht is besteed aan het pensioenakkoord, de financiële situatie, het beleggingsbeleid, integraal risicomanagement en andere actuele ontwikkelingen op pensioengebied.

oneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt voor de bestuursleden, het Intern Toezicht, het verantwoordingsorgaan en externe partijen. Elk bestuurslid stelt zich bij de besluitvorming onafhankelijk op ten opzichte van de achterban en handelt in het belang van alle belanghebbenden van het pensioenfonds. Om een evenwichtig besluitvormingsproces te kunnen waarborgen, handelen de bestuurders in het belang van alle belanghebbenden van het fonds en wordt rekening gehouden met de effecten van besluiten op alle belanghebbenden. Transparantie staat hierbij voorop.

Wisselingen in bestuur

In 2021 hebben enkele wisselingen in het bestuur plaatsgevonden. Jan-Maarten van Osch is afgetreden als bestuurder. Zijn opvolger is Erik Luttenberg, uitvoerend bestuurder namens de werkgever en lid van de beleggingscommissie en de financiële commissie. Daarnaast is het voorzitterschap van de beleggingscommissie overgegaan naar Caspar Vlaar en voor de financiële commissie naar Susan Eijgermans. Désirée Leijten is toegetreden tot het dagelijks bestuur en niet langer lid van de financiële commissie. De termijnen voor Jeroen Burcksen en Peter van Gameren lopen in 2022 af. Beiden hebben aangegeven zich voor een nieuwe periode herkiesbaar te stellen. De werkgever heeft laten weten dat Jeroen Burcksen herbenoemd kan worden. Voor Peter van Gameren heeft het

verantwoordingsorgaan laten weten dat de herbenoeming akkoord is. DNB heeft begin 2022 laten weten geen bezwaar te hebben tegen de herbenoeming van beiden. Het bestuur heeft daarna de herbenoeming van beiden bekrachtigd.

In 2022 loopt de termijn van Anne van 't Zelfde en Diana Horsmeier als vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden in het bestuur af. Beiden hebben aangegeven niet herkiesbaar te zijn. Eind 2021 heeft het bestuur daarom de start gemaakt met verkiezingen. Dit zal in 2022 verder zijn beslag krijgen.

Meer informatie over de bestuursleden en in welke commissies zij zitting hebben, kun je vinden in de bijlage Personalia. Daarin is ook een overzicht van de nevenfuncties opgenomen.

Aantal vergaderingen

In 2021 zijn er 14 bestuursvergaderingen geweest en een groot aantal commissievergaderingen. Veel aandacht is besteed aan het pensioenakkoord, de financiële situatie, het beleggingsbeleid, integraal risicomanagement en andere actuele ontwikkelingen op pensioengebied. In alle vergaderingen is het voor besluitvorming noodzakelijke aantal stemmen aanwezig geweest.

Bestuursbureau

Het bestuur wordt ondersteund door het bestuursbureau. Per eind 2021 zijn de volgende functies onderdeel van het bestuursbureau:

- Directeur
- Bestuurssecretaris
- Secretaresse
- Twee beleidsmedewerkers actuarieel
- Beleidsmedewerker beleggingen en financieel risicomanagement

- Beleidsmedewerker communicatie en niet-financieel risicomanagement
- ICT-specialist (inhuur)

Bestuurscommissies

Het pensioenfonds kende in 2021 de volgende bestuurscommissies: pensioen- en communicatiecommissie, beleggingscommissie, financiële commissie en de risicocommissie. De commissies zijn samengesteld uit een afvaardiging van bestuursleden en kunnen worden ondersteund door één of meerdere adviseurs. In de commissievergaderingen worden de bestuursvergaderingen voorbereid. De commissies vergaderen in ieder geval voorafgaand aan elke bestuursvergadering en zo veel vaker als nodig wordt geacht. Voor de interne audit commissie geldt dat deze gevormd wordt door de sleutelfunctiehouder interne audit, de directeur bestuursbureau tevens secretaris en aangevuld wordt bij audits met externe vervullers.

Naast de eerdergenoemde commissies is er ook een geschillencommissie. Deze commissie komt alleen bijeen als er een geschil aan de commissie wordt voorgelegd. De geschillencommissie bestaat uit een onafhankelijke voorzitter en twee bestuursleden. Belanghebbenden kunnen zich tot de geschillencommissie wenden als zij het niet eens zijn met een besluit van het bestuur over de toepassing van het pensioenreglement. Voor de procedure gelden voorwaarden die zijn vastgelegd in het reglement van de geschillencommissie. In 2021 is één geschil aan de geschillencommissie voorgelegd.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan van Pensioenfonds KPN bestaat minimaal uit zes leden. Twee leden namens de werkgever en de verdeling tussen de deelnemers en de pensioengerechtigden is naar rato van hun aantallen. Vanaf 2022 bestaat het verantwoordingsorgaan daarom, naast de twee leden van de werkgever, uit twee leden namens de deelnemers en drie namens de pensioengerechtigden. De namen van de huidige leden staan in de bijlage Personalia. Het verantwoordingsorgaan geeft haar oordeel over het handelen van het bestuur. Dat oordeel wordt opgenomen in het jaarverslag. Daarnaast doet het verantwoordingsorgaan een bindende voordracht voor (her)benoeming voor de niet-uitvoerende bestuurders. Ook heeft het verantwoordingsorgaan een aantal wettelijke adviesrechten (bijvoorbeeld met betrekking tot het communicatiebeleid, het beloningsbeleid, de inrichting van het intern toezicht etc.). Het bestuur heeft regelmatig overleg met het verantwoordingsorgaan, onder meer om verantwoording af te kunnen leggen aan het verantwoordingsorgaan. In 2021 hebben het verantwoordingsorgaan en het bestuur 11 keer een overleg gevoerd, inclusief kennissessies. Het bestuur geeft een reactie op het oordeel van het verantwoordingsorgaan dat wordt opgenomen in het bestuursverslag wat ook weer onderdeel uitmaakt van het jaarverslag.

In 2021 is de discussie gestart over de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. De verhouding tussen het aantal deelnemers versus het aantal pensioengerechtigden, noopte het bestuur om naar de verdeling van de zetels in het verantwoordingsorgaan te kijken. De statuten zijn op dit punt gewijzigd. Het verantwoordingsorgaan zal bestaan uit minimaal twee leden namens de deelnemers en twee leden namens de pensioengerechtigden, en niet uit minimaal één lid namens de deelnemers en één lid namens de gepensioneerden. Op basis van de getalsverhouding aan het eind van 2021 zal hierdoor bij een

Het bestuur vindt het belangrijk om individueel en als geheel bekwaam te zijn en daarnaast de kennis en kunde goed bij te houden.

verkiezing of herbenoeming van een werknemerslid in 2022 het verantwoordingsorgaan bestaan uit twee leden namens de werkgever, twee namens de deelnemers en drie namens de pensioengerechtigden.

Permanente educatie en (zelf)evaluatie

Het bestuur vindt het belangrijk om individueel en als geheel bekwaam te zijn en daarnaast de kennis en kunde goed bij te houden. In samenwerking met een externe partij is een programma voor permanente educatie uitgewerkt. Dat betreft het bestuur als geheel, maar het bevat ook individuele ontwikkelplannen voor de bestuursleden. Ook voor het verantwoordingsorgaan is een opleidingsprogramma opgesteld. In 2021 hebben bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan verschillende opleidingen gevolgd uit dit programma.

Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren jaarlijks het eigen functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft zowel het bestuur als het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij. Het bestuur heeft in 2020 onder begeleiding van een derde partij een start gemaakt met de evaluatie. Deze evaluatie is afgerond in februari 2021.

Gedragscode

Het pensioenfonds beschikt over een gedragscode. Die heeft als doel eraan bij te dragen dat de bestuurders

transparant en integer handelen voor alle belanghebbenden bij het pensioenfonds. De code is er ook op gericht de goede naam en reputatie van het pensioenfonds te waarborgen. Er zijn onder meer regels over hoe bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan en medewerkers bestuursbureau moeten omgaan met vertrouwelijke informatie, voorwetenschap, relatiegeschenken en het vervullen van nevenfuncties bij andere ondernemingen en instellingen. Maar ook hoe we een veilige werkomgeving creëren. In 2021 heeft het bestuur een begin gemaakt om dit in een reglement uit te werken. Dat zal in 2022 verder zijn beslag krijgen. De taken van de compliance officer zijn tot 31 december 2021 ondergebracht bij het Nederlands Compliance Instituut. Per 1 januari 2022 wordt de invulling van de compliance officer binnen het bestuursbureau vormgegeven. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode en verstrekt jaarlijks een rapportage aan het bestuur.

Het pensioenfonds beschikt naast een gedragscode over een compliance-programma, een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling.

Code Pensioenfondsen

De overheid ziet erop toe dat een pensioenfonds goed wordt bestuurd. Ook de pensioensector zelf heeft regels opgesteld. Wij volgen de normen voor een goed pensioenfondsbestuur zoals die zijn vastgelegd in de Code Pensioenfondsen. De code gaat over het goed functioneren van het bestuur en het verantwoordingsorgaan en over zaken als risicomanagement, integriteit en beloningen. De Code Pensioenfondsen is wettelijk verankerd vanuit artikel 33 PW 'Beheerste bedrijfsvoering'. Hiervan mag alleen worden afgeweken volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-principe. Uit een inventarisatie is gebleken dat we op één punt na aan de Code voldoen:

- Norm 33 gaat over diversiteit. We voldoen niet aan

deze norm omdat er in het bestuur geen bestuursleden van onder de 40 jaar zijn. Ook zijn er geen leden in het verantwoordingsorgaan jonger dan 40 jaar. Een ander onderdeel van diversiteit is de verdeling tussen man/vrouw. Het huidige bestuur bestaat uit vijf vrouwelijke bestuursleden en zes mannelijke bestuursleden. Aan dit onderdeel voldoet het pensioenfonds wel.

Het bestuur vindt diversiteit belangrijk en neemt dit mee bij elke vacature. We hebben een diversiteitsbeleid (zoals hieronder toegelicht) en in maart 2021 hebben we het stappenplan diversiteit (conform norm 33) uitgewerkt en opgenomen in het diversiteitsbeleid. Het dagelijks bestuur zorgt voor een actieve sturing op de uitvoering van dit stappenplan. Ook is dit onderdeel van het takenpakket van één van de medewerkers van het bestuursbureau.

Diversiteitsbeleid

Het bestuur onderstreept het belang van diversiteit. Als vertegenwoordigers van diverse groepen betrokken zijn bij het proces, ontstaat er een meervoudig perspectief dat ten goede komt aan de besluitvorming. Hieraan draagt een mix van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen in het bestuur en de pensioenfondsorganen positief bij. Anderzijds is het belangrijk dat bij de samenstelling rekening wordt gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand. Het bestuur vindt het belangrijk dat deelnemers en pensioengerechtigden zich vertegenwoordigd kunnen voelen door het bestuur en andere pensioenfondsorganen. Daarbij wordt gestreefd naar een goede mix van mannen en vrouwen. De doelstelling is om minimaal één man en één vrouw in het bestuur en het verantwoordingsorgaan te hebben. Daarnaast wordt ernaar gestreefd minimaal één lid benoemd te hebben die op het moment van benoeming nog niet de leeftijd van 40 jaar heeft bereikt.

De bovenstaande uitgangspunten zijn formeel vastgelegd in het diversiteitsbeleid.

Begin 2021 is het diversiteitsbeleid geëvalueerd en uitgebreid met een stappenplan. In het stappenplan zijn onder andere acties opgenomen ten aanzien van het nadrukkelijk benoemen van de eisen uit het diversiteitsbeleid in de profielschets, vacaturetekst en de competentievisie. Ook zal bij de voordragende partij het diversiteitsbeleid onder de aandacht worden gebracht. Het pensioenfonds geeft daarnaast een financiële ondersteuning aan het meerjarenplan van PensioenLab. PensioenLab is opgericht door de jongerenbonden FNV Jong, CNV Jongeren en VCP Young Professionals en behartigt de belangen van jongeren op pensioenthema's. Dit doen zij door jongeren te informeren, te betrekken, op te leiden en hun stem te laten horen. We werken aan de mogelijkheid voor stageplekken voor jongeren bij het bestuur, het bestuursbureau en bij het verantwoordingsorgaan.

Beloningsbeleid

Het bestuur heeft een beloningsbeleid opgesteld. Het bestuur is zich bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak. Het beloningsbeleid kent geen prestatie gerelateerde beloningen en geen ontslagvergoeding. De hoogte van de beloning van de leden van het Intern Toezicht is gelijk aan die van de rest van het bestuur en staat niet een kritische opstelling in de weg.

De honorering is afgestemd op het aantal dagen dat een bestuurder gemiddeld genomen besteedt aan de werkzaamheden bij pensioenfonds KPN. Voor een bestuurder is dat twee dagen per week en hij of zij ontvangt hiervoor € 60.000 per jaar. Voor de voorzitter is dat drie dagen per week, deze ontvangt € 90.000 per jaar.

Voor het eerst per 1 januari 2022 zullen de beloningen jaarlijks worden geïndexeerd op basis van de 'Cao-lonen per maand exclusief bijzondere beloningen' voor de 'Financiële dienstverlening' van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Goed om te weten: bestuurders die in dienst zijn van KPN ontvangen de vergoeding niet persoonlijk. Deze wordt afgedragen aan de werkgever.

Geen sancties, dwangsommen of boetes

In 2021 zijn aan het pensioenfonds door de toezichthouders geen dwangsommen of boetes opgelegd. Evenmin zijn door de toezichthouders aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven. Ook is er geen bewindvoerder aangesteld of is de bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouders.

Toezicht De Nederlandsche Bank (DNB)

DNB houdt toezicht op onder andere de pensioenfondsen op basis van de PW door middel van gesprekken, beoordeling rapportages en onderzoeken.

Onderzoeken

DNB heeft in 2021 onderzoeken uitgezet of gemonitord bij het pensioenfonds. Het betreft de volgende onderzoeken:

- uitvraag ESG-risicobeheer;
- regievoering nieuw pensioencontract;
- vragenlijst niet-financiële risico's;
- uitvraag transitie rentebenchmarks;
- uitvraag uitzettingen op Nederlandse woninghypotheken op het niveau van individuele leningen.

In de terugkoppeling die wij hebben ontvangen gaf DNB aan tevreden te zijn met onze invulling. Op sommige onderdelen wordt de invulling bestempeld als vooruitstrevend in de markt.

Publicatie kwartaal- en jaarcijfers op website DNB

In het kader van transparantie publiceert DNB op haar website de kerncijfers van de pensioenfondsen

in Nederland. Pensioenfonds KPN is één van de geselecteerde pensioenfondsen. Ieder kwartaal publiceert DNB uit de Kwartaalstaten Beleggingen de volgende gegevens: de beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad (strategische mix), het belegd vermogen en het kwartaalrendement.

Uit de jaarstaten worden daarnaast gepubliceerd: de reële dekkingsgraad, de premie, de deelnemersaantallen, de toeslagverlening, de eventuele vermindering van pensioenaanspraken en -rechten en de uitvoeringskosten.

Toezicht Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM heeft in 2021 een onderzoek bij ons uitgevoerd, het onderzoek tweede pijler-pensioenen.

Dit betrof een algemene uitvraag naar de keuzemogelijkheden in de pensioenregelingen van de tweede pijler. De AFM heeft deze gegevens gebruikt om inzicht in de markt te krijgen en in de communicatie daarbij.

Organisatie en uitvoering

Pensioenfonds KPN heeft geen 'eigen' uitvoeringsorganisatie. Het bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering, maar de uitvoering zelf is grotendeels uitbesteed is aan TKP Pensioen (hierna TKP) en AEGON AM, beide onderdeel van AEGON.

De uitvoering door TKP omvat het administreren van de pensioenen en advisering over ons communicatiebeleid.

Het bestuur heeft een beloningsbeleid opgesteld. Het bestuur is zich bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak.

Het beleggingsbeleid wordt uitgevoerd via een vastgelegd mandaat van het bestuur van Pensioenfonds KPN aan Aegon AM. In de overeenkomsten met TKP en Aegon AM zijn adequate maatregelen opgenomen voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten. Het beloningsbeleid van de uitvoeringsorganisaties wordt getoetst aan ons eigen beloningsbeleid. Het voldoet ook aan de eisen die hieraan door de toezichthouders worden gesteld. Het bestuur monitort de uitvoering op basis van periodieke rapportages van de uitvoeringsorganisatie. We toetsen de werkzaamheden aan de afspraken in de overeengekomen Service Level Agreement en evalueren deze jaarlijks. Ook ontvangt het pensioenfonds jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapport van de uitvoeringsorganisaties, dat door een externe onafhankelijke accountant is gecertificeerd. Het bestuur is op de hoogte van de door de uitvoeringsorganisaties ingeschakelde partijen en monitoren dit. Ook vragen we de uitvoerders hierover verantwoording af te leggen.

Controle

De certificerend actuaire, WTW, en de externe onafhankelijke accountant, Deloitte, controleren de financiële verantwoording in de jaarrekening minimaal één keer per jaar (bestuursverslag en jaarrekening), en bij grote onderwerpen beoordelen en controleren zij deze tussentijds. Deze partijen kunnen onafhankelijk hun werk doen, zonder (schijn van) belangenverstrengeling. Het functioneren van de certificerend actuaire en de externe accountant wordt elke 2 jaar door het bestuur geëvalueerd.

Binnen het risicomanagement van het pensioenfonds (zie volgende hoofdstuk) functioneren nog een drietal sleutelfunctiehouders die een controlerende en signalerende taak hebben. Dat zijn de sleutelfunctiehouders Actuarieel, Risicobeheer en Interne Audit. De beoordelingen van deze sleutelfunctiehouders worden door het bestuur meegewogen bij de uiteindelijke besluitvorming.

Onze certificerend actuaire, WTW, is tevens de sleutelfunctiehouder Actuarieel. Dit is zo gekozen omdat beide werkzaamheden dicht bij elkaar liggen. Daarbij geeft de regelgeving zelf ook aan dat deze functies gecombineerd kunnen worden.

De sleutelfunctiehouder Risicobeheer is een bestuurslid (Jeroen Burcksen). De sleutelfunctiehouder audit is een externe persoon (Jan Herder).

Naast de sleutelfunctiehouders maakt het bestuur gebruik van preferred suppliers, die gevraagd en ongevraagd advies geven over de onderwerpen die het pensioenfonds aangaan.

Risico's beheersen

Een van de kerntaken van
Pensioenfonds KPN

5

Bij het verzorgen van je pensioen krijgt Pensioenfonds KPN te maken met allerlei risico's. Denk bijvoorbeeld aan risico's bij het beleggen. Maar er zijn veel meer risico's. Ook risico's die niet direct met geld te maken hebben, zoals het risico dat er iets misgaat in de IT-systemen of informatiebeveiliging. Het beheersen van al die risico's is één van onze kerntaken. We willen op een beheerste wijze omgaan met het pensioen dat je ons hebt toevertrouwd. Dat doen we met een systeem dat we 'integraal risicomanagement' noemen. In dit hoofdstuk lees je er meer over.

Pensioenfonds KPN heeft een organisatie waarmee de uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het vermogen op een adequate en gecontroleerde manier kan plaatsvinden. Dat is nodig om op een beheerste wijze invulling te geven aan onze missie, visie, doelstellingen, passend bij de risicobereidheid. Integraal risicomanagement neemt daarbij een centrale plaats in.

Hoeveel risico zijn we bereid te lopen?

Het doel van risicomanagement is het beheersen van belangrijke risico's die de doelstellingen van het pensioenfonds bedreigen. Risico's helemaal uit de weg gaan, dat gaat niet. Denk bijvoorbeeld aan de beleggingen: om voldoende rendement te kunnen halen, moeten we bereid zijn een bepaald (verantwoord) risico te lopen. Hoeveel risico we bereid zijn te lopen, is door het bestuur in samenspraak met de sociale partners vastgelegd. We hebben die 'risicobereidheid' uitgewerkt en gekoppeld aan de strategische doelstellingen van het pensioenfonds.

Doelstelling 1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel bij de totstandkoming van beleid.

Voor deze doelstelling is het pensioenfonds bereid in hoge mate risico te accepteren, als naar verwachting het risico wordt beloond. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we nemen doelbewust beleggingsrisico, omdat dit naar verwachting wordt beloond;
- we zijn in bepaalde situaties bereid minder risico te nemen dan nodig is om de ambitie te halen. In deze situaties wordt de herstelkracht enigszins beperkt;
- we acteren beperkt op actuele marktontwikkelingen;
- we staan in de beleggingsportefeuille een zekere mate van complexiteit toe, omdat dit naar verwachting wordt beloond;
- we zetten de beleggingen in als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling en wil daarin vooroplopen in de pensioenfondsdenmarkt.

Doelstelling 2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van de pensioenregelingen dient nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats te vinden.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- het pensioenfonds staat af en toe een fout toe:
 - als het voorkomen van de fout niet in verhouding staat met de te maken kosten en tijdsinspanning;
 - als er wel een borging bestaat dat controleprocessen zijn ingeregeld, waarbij controles op kritische kernprocessen per kwartaal achteraf plaatsvinden en over wordt gerapporteerd, en/of
 - de impact van eventuele fouten op deelnemers acceptabel en/of uitlegbaar is;
- er mogen in beperkte mate afwijkingen op de afspraken met uitbestedingsrelaties voorkomen, als het voorkomen van overschrijdingen te veel additionele kosten en tijdsinspanning met zich meebrengt en/of het risico op impact voor de deelnemer verwaarloosbaar is;
- klachten en incidenten dienen tot een minimum beperkt te worden en bij voorval direct te worden gemeld.

Doelstelling 3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we willen geen risico lopen op de integere bedrijfsvoering om reputatieschade te vermijden en/of de impact van eventuele fouten op deelnemers tot een minimum

te beperken;

- we zien scherp toe op het naleven van relevante wet- en regelgeving;
- klachten en incidenten dienen tot een minimum te worden beperkt en bij een voorval direct te worden gemeld.

Doelstelling 4

De communicatie richting deelnemers (actieven, slapers en pensioengerechtigden) is gericht op:

- het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we wensen alleen een risico te lopen op fouten als het onevenredig veel kosten en/of inspanning met zich meebrengt om het te vermijden en de impact van eventuele fouten op deelnemers acceptabel en/of uitlegbaar is;
- we willen reputatieschade tot een minimum beperken;
- het streven is om een onderzoek of aanwijzing van toezichthouders te voorkomen;
- klachten en incidenten dienen tot een minimum beperkt te worden en bij voorval direct te worden gemeld;
- we willen het draagvlak in overeenstemming met de gestelde doelstellingen van (maatschappelijke verantwoord) beleggen vergroten;
- we willen op het gebied van deelnemerstevredenheid en reputatie de geformuleerde doelstellingen realiseren.

Doelstelling 5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Dit komt op de volgende manieren tot uitdrukking:

- we willen mogelijke reputatieschade bij (gedeelde) maatschappelijke uitingen door het pensioenfonds zoveel mogelijk voorkomen;
- verzoeken voor onderzoek uit de sector of het participeren in werkgroepen en/of een bijdrage leveren aan het maatschappelijke debat honoreren we in de meeste gevallen, voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft – tenzij daar onevenredig veel tijd of kosten mee gemoeid zijn;
- we stellen van tevoren middelen en tijd beschikbaar om in staat te zijn op relevante ontwikkelingen binnen de pensioensector te reageren, voor zover het onze eigen scope betreft.

Meetbaar maken en monitoren

Onze risicobereid is geconcretiseerd in risicotolerantie. Dit betreft meetbare waarden en niet een grondhouding ten opzichte van risico en onzekerheid. We hebben daarbij procedures, normen en limieten opgesteld die onze belangrijkste risico's meetbaar maken. Daarmee kan het bestuur beoordelen of risico's binnen de risicobereidheid vallen.

Monitoring van risico's vindt op veel verschillende plaatsen binnen en buiten de organisatie plaats. Voorbeelden daarvan zijn de dagelijkse monitoring van onze beleggingsportefeuille door Aegon AM, maandrapportages vanuit TKP, kwartaalrapportages op niet-financiële risico's enz. Om hier een integraal beeld over te krijgen staat elk kwartaal een integrale risicomangementrapportage op de agenda van het bestuur. Deze rapportage geeft een zo volledig mogelijk beeld van de risico's, gekoppeld aan de strategische doelstellingen van het pensioenfonds. Daarmee is het bestuur in staat om te sturen op de strategische doelstellingen.

Instrumenten en beheersing

Om risico's te identificeren, analyseren en daar beheersing op in te richten zetten we verschillende instrumenten in. Een aantal belangrijke instrumenten lichten wij er graag uit:

1. Risk Self Assessment (RSA)

Een RSA is een strategische risicoanalyse waarbij de risico's die het realiseren van de strategische doelstellingen bedreigen geïdentificeerd en geanalyseerd worden. De risicoanalyse op de strategie besteedt aandacht aan risico(thema)'s binnen zowel de interne als de externe bedrijfsomgeving. Eens in de drie jaar of zoveel vaker als door het bestuur tussentijds aangegeven wordt de RSA herijkt.

Een RSA start met het identificeren van hoofd risico's die ten grondslag liggen aan de strategische doelstellingen. Deze worden geanalyseerd en verder uitgewerkt. Wanneer een goed beeld van de risico's is gevormd wordt in kaart gebracht welke bestaande beheersing er aanwezig is en of het risico na beheersing (netto risico) past bij onze risicobereidheid. Wanneer er op onderdelen beheersing ontbreekt zal hier opvolging aan worden gegeven. Het geheel aan beheersmaatregelen gekoppeld aan de geïdentificeerde hoofd risico's is gedocumenteerd in ons beheersingsraamwerk.

2. Eigenrisicobeoordeling (ERB)

Door de invoering van IORP II hebben we een beleidskader ERB opgesteld. Daarmee wordt de robuustheid van de strategische doelstellingen beoordeeld. De nadruk ligt op risico's waaraan we in de toekomst kunnen worden blootgesteld. De ERB wordt minimaal één keer per drie jaar uitgevoerd. De resultaten van de ERB zijn mede input voor de evaluatie van de strategische doelstellingen, de risicobereidheid, risicotolerantie en de effectiviteit van de beheersmaatregelen. In 2021 hebben we de eerste ERB afgerond en ingediend bij DNB.

3. Systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA)

De SIRA richt zich op de beheersing van het integriteitsrisico binnen ons pensioenfonds en bij uitbestedingspartijen. Belangrijke aandachtspunten zijn onder andere het voorkomen en bestrijden van belangenverstrengeling en corruptie. We herijken de integriteitsrisicoanalyse iedere drie jaar, maar eerder als er sprake is van belangrijke wijzigingen in de omstandigheden waarbinnen het pensioenfonds opereert. In 2022 wordt de SIRA opnieuw uitgevoerd.

Naast bovenstaande instrumenten hanteren we diverse methoden voor het identificeren van risico's, waar-

onder site visits, gebruikmaken van incidenten (ook van externe gebeurtenissen of incidenten bij andere pensioenfondsen of uitbestede partijen), deskresearch en/of het houden van gerichte interviews.

De ontwikkelingen op het gebied van beheersing van de financiële en niet-financiële risico's worden verder toegelicht in de volgende paragraaf.

De risico's in beeld

In de RSA hebben we hoofd risico's geïdentificeerd en gekoppeld aan de strategische doelstellingen. Dit zijn de risico's die desbetreffende doelstelling het meest bedreigen. Het aan een doelstelling gekoppeld hoofd risico wordt verder verbijzonderd in het beschrijven van de belangrijkste risico-items die ten grondslag liggen aan het hoofd risico. De risico-identificatie geeft daarmee antwoord op de vraag welke gebeurtenissen het realiseren van de doelstellingen belemmeren dan wel de succesfactoren ondermijnen. Voor de identificatie van risico's maken we onder andere gebruik van de risicosystematiek van DNB (FIRM).

In onderstaand overzicht nemen wij je op hoofdlijnen mee door de belangrijkste risico's en hoe wij daarop acteren.

1. Financiële risico's

Marktrisico

Het marktrisico is het risico dat de marktprijzen van onze beleggingen dalen. Dit risico heeft betrekking op de portefeuille zakelijke waarden (aandelen, vastgoed en private equity). Het risico van de vastrentende waarden valt onder het rente- en kredietrisico. De ALM-studie is een belangrijk instrument waarmee we nagaan of de

gekozen portefeuille met zakelijke waarden voldoet aan het gewenste risico- /rendementsprofiel. We spreiden de beleggingen in zakelijke waarden wereldwijd. Door de spreiding binnen de portefeuille (diversificatie) wordt het prijsrisico gedempt. Daarmee is dat één van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Matching- en renterisico

Renteafdekking

We waarderen de verplichtingen in overeenstemming met de Pensioenwet op de rekenrente zoals deze wordt gepubliceerd door de toezichthouder DNB. Hierdoor hebben we te maken met een renterisico, waarbij een stijgende rekenrente de verplichtingen in waarde laat dalen, wat gunstig is voor de dekkingsgraad van het pensioenfonds en omgekeerd. Hierdoor is de dekkingsgraad gevoelig voor renteschommelingen. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hanteren we een renteafdeckingsbeleid. Hierbij maken we gebruik van de vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. Die bewegen in principe in omgekeerde richting met een renteverandering mee en beheersen daarmee de risico's van rentedalingen. Voor de afdekking van het renterisico hanteren we een vaste mate van renteafdekking van 70%.

Monitoring van het renterisico vindt plaats op dagbasis en het bestuur wordt direct op de hoogte gebracht van het raken van bandbreedtes rondom de strategische mate van renteafdekking. Daarnaast ontvangt het bestuur op maand- en kwartaalbasis risicorapportages.

Inflatierisico

We streven ernaar om de pensioenen te indexeren volgens de Nederlands consumentenprijsinflatie (CPI). Hoewel dit een voorwaardelijke indexatie betreft loopt het pensioenfonds hiermee een risico bij een stijgende inflatie.

Inflatierisico is (1) het risico dat de werkelijke inflatie hoger uitvalt dan verwacht en/of (2) dat inflatieverwachtingen toenemen. Het inflatierisico is onderdeel van de analyses voor het vaststellen van het beleggingsbeleid. Het inflatierisico wordt gedeeltelijk afgedekt door te beleggen in inflatiegerelateerde obligaties. Daarnaast zijn in de portefeuille beleggingscategorieën opgenomen die naar verwachting een positief reëel rendement realiseren. We toetsen de ontwikkeling van de inflatie aan de verwachting in de ALM-analyses.

Valuta-afdekking

Wij beleggen wereldwijd, waarbij veel beleggingen in een andere valuta dan de euro noteren.

Om de gevoeligheid van de waarde van de beleggingen voor veranderingen in de wisselkoers te beperken, dekken we het valutarisico (deels) af. Het uitgangspunt is: we dekken het valutarisico af als de waarde van de beleggingen direct wordt beïnvloed door veranderingen in de wisselkoers. Bij sommige beleggingscategorieën is deze relatie sterker dan bij andere. Zo dekken we bij de beleggingen in vastrentende waarden het valutarisico in beginsel volledig af. Bij de beleggingen in zakelijke waarden ligt de mate van valuta-afdekking lager. Monitoring van het valutarisico vindt op dagbasis plaats. In het integraal risicomanagement hebben we limieten gedefinieerd waarmee het valutarisico wordt beheerst.

Liquiditeitsrisico

Een deel van het vermogen beleggen we in categorieën die op korte termijn niet verhandeld kunnen worden zonder (grote) impact op de prijs. Dit doen we omdat we de overtuiging hebben dat deze beleggingen van toegevoegde waarde zijn voor de portefeuille. Daarnaast passen deze beleggingen goed bij het langetermijnkarakter van het pensioenfonds. Bij het samenstellen van de beleggingsportefeuille is rekening gehouden met de verwachte tijd om een positie te verhandelen. Om het

liquiditeitsrisico van de beleggingsportefeuille te beheersen hebben we beleidsgrenzen gedefinieerd. Via de periodieke verslagen monitoren we of het gewicht van de liquiditeit van de portefeuille binnen de grenzen van het beleid is.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen waaraan een lening ter beschikking is gesteld, hun verplichtingen niet of niet volledig nakomen. Wij lopen kredietrisico op derivaten, vastrentende waarden en bij het aanhouden van kasgeld. Het risicomangement is erop gericht om de kans te beperken dat een tegenpartij failliet gaat en als de tegenpartij toch failliet gaat het verlies te beperken. Voorbeelden van beheersing zijn een brede spreiding naar leningen in de portefeuille en limieten aan kredietrisico.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens) en arbeidsongeschiktheid. In de jaarlijkse actuariële analyse worden de afwijkingen tussen de (technische) aannames en de werkelijk waargenomen ontwikkeling geanalyseerd. Deze risico's zijn een gegeven en moeten we daarom accepteren. Een manier van beheersing is het herverzekeren van dit risico. Gezien de omvang van het pensioenfonds kiezen we daar niet voor, en hebben we het verzekeringstechnisch risico volledig in eigen beheer.

Door een jaarlijkse externe toetsing van de gehanteerde pensioenfondsgrondslagen is het bestuur in staat om zijn grondslagen op prudentie in te schatten. Daarnaast hebben verbeteringen van de prognosemodellen voor

langlevensrisico door AG en wetsveranderingen waardoor bij nieuwe inschattingen in de levensverwachting de pensioenleeftijd mee opschuift, ertoe geleid dat de kans en impact zijn verlaagd. Eind 2020 heeft een herziening van de overlevingstafels en ervaringssterfte plaatsgevonden. De prudentie van de gehanteerde grondslagen is eind 2019 herijkt. Naar aanleiding hiervan is op een aantal onderdelen de grondslag voor de premiestelling en de reservering licht (niet materieel) verhoogd. De volgende toetsing is voorzien voor eind 2022.

ESG-risico

ESG-risico is het risico op handelingen door bedrijven met structurele negatieve impact op mens, maatschappij en milieu, waardoor de waarde van de beleggingen van het pensioenfonds kan dalen. Daarbij kan gedacht worden aan de gevolgen van klimaatverandering, sociale impact (het risico om verantwoordelijkheid te dragen voor bijvoorbeeld mensenrechtenschending) of ESG-incidenten wat kan leiden tot boetes of verlies van omzet. Hoe wij omgaan met het ESG-risico wordt uitgebreid beschreven in het Duurzaamheidsverslag.

Ons duurzaamheidsverslag
2021 vind je op onze
website.

www.knpnpensioen.nl

2.

Niet-financiële risico's

We hebben ook te maken met niet-financiële risico's. Dat gaat om risico's die vooral de uitvoering van de pensioenregeling volgens de gemaakte afspraken onder druk kunnen zetten. Dat betreft ook het bieden van het gewenste handelingsperspectief en de communicatie richting deelnemers en andere betrokkenen. We hebben geen risicobudget aan de verschillende niet-financiële risico's toegekend, maar realiseren ons terdege dat er grote financiële schade kan ontstaan door bijvoorbeeld reputatieschade, niet integer handelen of een onjuiste uitvoering door de externe uitbesteders. Hieronder een toelichting op de niet-financiële risico's.

Bestuurlijke processen

Hiermee wordt het risico bedoeld dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting en -uitvoering binnen het bestuur. Kernpunten daarbij zijn onvoldoende doelmatigheid en doeltreffendheid van bestuursprocessen, inadequate organisatie en governancestructuur en onvolledige informatievoorziening van het bestuur. Vanuit het pensioenfonds ziet het dagelijks bestuur op deze kernpunten toe en worden de bestuursleden ook aangesproken in de vergadering tijdens de evaluatie.

Uitbestedingsrisico

Het bestuur zorgt voor een zodanige vormgeving van de (onder)uitbesteding dat de aansluiting tussen de uitbestede processen en de overige bedrijfsprocessen te allen tijde gewaarborgd is. Daarnaast is het de verantwoordelijkheid van het bestuur voor de organisatie, uitvoering en beheersing van de (onder)uitbestede werkzaamheden en het toezicht daarop, niet wordt ondermijnd en in lijn is met de ABTN. Het bestuur zorgt voor voldoende waarborgen om in control te kunnen zijn. Deze waarborgen behelzen onder andere het schriftelijk vastleggen van

alle gemaakte afspraken, het duidelijk vastleggen van exit-voorwaarden en het verkrijgen van een uitgebreide managementinformatie met een schriftelijke verantwoording over de uitvoering door de uitvoerder aan het bestuur.

Het bestuur kiest voor een modulaire opzet van de uitbesteding en het vastleggen van duidelijke Kritische Performance Indicators (KPI's) per module. Per module kan in principe een andere uitvoerder gekozen worden, waardoor het bestuur in staat is om een goede prijs/kwaliteitverhouding af te dwingen. Per kwartaal wordt door de uitvoerders een uitgebreide rapportage aangeleverd ter verantwoording. Deze rapportages worden zowel door het bestuur als tussen het bestuur en uitvoerders besproken. We hebben in 2020 ons strategisch uitbestedingsbeleid herijkt. Een belangrijke aanscherping is de opname van een gestructureerde selectieprocedure voor nieuwe uitbestedingsrelatie en een uitgewerkt evaluatieproces geïntegreerd naar verschillende niveaus in uitbesteding. Daarnaast hebben we nu twee keer per jaar een strategische dialoog met onze kritieke uitbestedingsrelatie TKP en Aegon AM. Het doel is om vroegtijdig en op gestructureerde basis met elkaar in gesprek te zijn over strategische keuzes en veranderingen. Dit zorgt ervoor dat bij het pensioenfonds en de uitbestedingspartij geen uiteenlopende beelden ontstaan.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico wordt gedefinieerd als het risico dat de integriteit van het pensioenfonds dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet-integere en onethische gedragingen van de organisatie/management/medewerkers. Pensioenfonds moeten volgens het Besluit uitvoering pensioenwet jaarlijks een systematische analyse maken van de risico's die samenhangen met uitbestedingen.

Pensioenfonds moeten voorkomen dat zij betrokken

raken bij handelingen die tegen de wet ingaan of handelingen die maatschappelijk onbetamelijk zijn. Het bestuur onderkent het belang van een goede, gedegen – en systematische integriteitsanalyse. Het bestuur heeft in 2021 integriteitsanalyse uitgevoerd en in januari 2022 vastgesteld. Hiermee voldoet de analyse aan de laatste inzichten.

Juridisch risico

Juridisch risico hangt samen met veranderingen en naleving van wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd worden. Het bestuur maakt onderscheid tussen het juridisch risico dat ontstaat door externe regelgeving en door eigen contracten. Het verder uitwerken van deze twee risico's moet leiden tot een verdere aanscherping van de al aanwezige beheersmaatregelen.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico wordt beperkt door op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen via onder andere de Pensioenfederatie en een actieve rol in de pensioendiscussie te spelen. Gezien de vele ontwikkelingen in het pensioenland die invloed zullen hebben ons, volgen we de ontwikkelingen op de voet. Met betrekking tot de continuïteit van ons pensioenfonds kan gesteld worden dat het risico dat KPN NV en gelieerde ondernemingen haar verbintenis opzegt als nihil wordt ingeschat. Het bestuur heeft hiervoor een scenario-analyse gemaakt en mocht dit wel gebeuren, dan zou dit alleen op de reguliere premie effect hebben.

Onvoldoende pensioenbewustzijn

Het risico van onvoldoende pensioenbewustzijn is dat deelnemers geen goed zicht hebben in hun eigen pensioen en de keuzemogelijkheden. Met een strate-

gisch communicatieplan proberen we bewustwording bij deelnemers te creëren. We zijn ons ervan bewust dat we ondanks alle inspanningen niet de volledige deelnemerspopulatie zullen bereiken.

ICT-risico

ICT-risico definiëren we als het risico dat onderdelen van de dienstverlening op het gebied van ICT ontoereikend zijn. Dat kan een negatieve impact hebben op de complete dienstverlening. Voorbeelden zijn ontoereikendheid in: beschikbaarheid van ICT, beveiliging van ICT-processen, toegang tot data, aanpasbaarheid van systemen enz. In 2021 hebben we ons ICT-beleid geëvalueerd en aangescherpt. Risicobeheersing is daarin een nadrukkelijk onderwerp.

Overige niet-financiële risico's

Een ander niet-financieel risico is het datakwaliteit-risico. Dit is het risico dat pensioendata en vermogensbeheerdata onjuist en/of onvolledig is waardoor het vertrouwen in het product pensioen wordt ondermijnd. De deelnemers en werkgevers betalen voor een pensioenproduct dat pas over een groot aantal jaren uitkeert. Onjuistheid in data is daarin onacceptabel. Hoe we hiermee om willen gaan wordt in 2022 verder uitgewerkt.

Naast deze risico's blijven we alert op mogelijke nieuwe risico's die de strategische doelstellingen kunnen bedreigen. Door periodiciteit in het toepassen van instrumenten zijn er voldoende momenten waarbij we stilstaan bij risico-identificatie, waardoor de alertheid geborgd is.

Wie is verantwoordelijk voor wat?

Het risicomanagement is verankerd in de organisatie, processen en systemen. Daar hoort bij dat is vastgelegd wie welke rol speelt in het proces en welke verantwoordelijkheden en mandaten daarbij horen. Het bestuur is primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak,

behandeling en aantoonbaarheid van het risicomanagement. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door de commissies, het bestuursbureau, uitvoeringsorganisatie en externe adviseurs.

In de praktijk wordt binnen het governance van het risicomanagement gesproken over een 1e-lijn (Bestuur en commissies), 2e-lijn (sleutelfunctiehouder risicobeheer, sleutelfunctiehouder actuariael en de risicocommissie) en 3e-lijn (sleutelfunctiehouder intern audit). Iedere lijn heeft zijn eigen rol en verantwoordelijkheid binnen het risicomanagementproces van het pensioenfonds.

Commissies – 1e lijn

De eerstelijns verantwoordelijkheid voor risicomanagement is belegd bij commissies, ondersteund door het bestuursbureau, uitvoerders en externe adviseurs. De verantwoordelijkheid voor de verschillende hoofd risico's zijn belegd bij de commissies.

Wanneer risico's direct te relateren zijn aan uitbestedingspartijen waar we mee samenwerken is het de verantwoordelijkheid van de commissies om de beheersing rondom uitbestedingspartijen goed te hebben ingericht.

Ten slotte is een belangrijk onderdeel van het besluitvormingsproces een risico-inventarisatie. Het uitvoeren van de inventarisatie en een daaropvolgende eerste lijns-risicobeoordeling is de verantwoordelijkheid van de commissie die het gevraagde besluit voorbereid voor het bestuur. In de eerstelijns-risicobeoordeling gaat de verantwoordelijke commissie in op risico's die geraakt worden in de besluitvorming.

Sleutelfunctiehouder Risicobeheer (SFH RB) – 2e lijn

Binnen het bestuur is de onafhankelijke tweedelijns risicomanagementfunctie belegd bij de SFH RB. De SFH RB is voorzitter van de risicocommissie waarin hij on-

dersteund wordt door twee sleutelfunctie vervullers (één financieel en één niet-financieel) op het bestuursbureau. De SFH RB geeft bij belangrijke bestuursbesluiten een risico-opinie en kan in uitzonderlijke gevallen escaleren naar het intern toezicht (niet-uitvoerend bestuur) of DNB. In het laatste geval wordt het bestuur daarvan vooraf op de hoogte gesteld. De SFH RB dient een onafhankelijk oordeel te kunnen geven en een onafhankelijke rol te kunnen vervullen binnen het pensioenfonds.

Vanuit zijn rol overlegt de SFH RB op periodieke basis met de andere sleutelfunctiehouders binnen het pensioenfonds, waarbij de voorzitter van het intern toezicht aanwezig is als toehoorder. Ook heeft de SFH RB overleg met het tweedelijns risicomanagement bij de belangrijkste uitvoeringsorganisaties.

Sleutelfunctiehouder Actuarieel (SFH Act.) – 2e lijn

De SFH Act. vervult binnen het pensioenfonds een meer technische rol binnen het risicomanagement. De SFH Act. ziet toe op de betrouwbaarheid en adequaatheid van actuariële berekeningen en bevordert het risicobeheer daarop.

Sleutelfunctiehouder Interne Audit (SFH IA) – 3e-lijn

De SFH IA ziet toe op het functioneren van de interne beheersing binnen het pensioenfonds en voert zowel binnen het pensioenfonds als bij uitbestedingspartijen audits uit op de werking van beheersingsmechanismen. De SFH IA is in staat deze veelal externe audits te beoordelen op inhoud en de bevindingen te vertalen naar consequenties voor het pensioenfonds.

Over je pensioen

Pensioenregeling, ontwikkelingen in wet- en regelgeving, communicatie

De pensioenregeling

Bij Pensioenfonds KPN neem je deel aan een gecombineerde pensioenregeling:

- Tot een salaris van € 45.378,- bouw je pensioen op in een zogeheten voorwaardelijk geïndexeerde middel-loonregeling. Daarin bouw je jaarlijks voorwaardelijk 1,875% op van je pensioengrondslag van dat jaar. Als onze financiële situatie het toestaat, verhogen we je opgebouwde pensioen jaarlijks om de prijsstijgingen in Nederland te compenseren (toeslagverlening). Er is geen recht op toeslagen. Het is niet zeker of en hoe- verre je pensioen in de toekomst wordt geïndexeerd.
- Boven de grens van € 45.378 bouw je pensioen op in een beschikbare premieregeling. Deze kent een leeftijdsafhankelijke staffel. Van het saldo wordt op de pensioendatum pensioen ingekocht tegen de dan geldende factoren.
- Je kiest zelf je pensioenleeftijd (vanaf 60 jaar), maar we hanteren een rekenleeftijd van 68 jaar. In de praktijk zal vaak de datum waarop de AOW ingaat gekozen worden als pensioendatum. De pensioenaanspraken worden dan aangepast naar deze leeftijd.
- Er is sprake van recht op een nabestaanden- en wezenpensioen en een premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid over het maximaal pensioengevende salaris tot € 112.189 (grens voor 2021).
- Er is een arbeidsongeschiktheidspensioen over het salaris boven € 58.307 (grens voor 2021).

Een gedetailleerd overzicht van je pensioenregeling vind je op onze website.

www.knpnpensioen.nl

Wet- en regelgeving: ontwikkelingen in 2021

Wet toekomst pensioenen

Als vervolg op het pensioenakkoord uit 2019 is eind maart 2022 een formeel wetsvoorstel voor de Wet toekomst pensioenen bij de Tweede Kamer ingediend. De 'Wet toekomst pensioenen', of in ieder geval een aantal onderdelen daarvan, moet op 1 januari 2023 in werking treden. Het wetsvoorstel bestaat uit onder meer de volgende onderdelen:

- **Het pensioencontract**
De premieovereenkomst zal de enige soort pensioenovereenkomst zijn. De premieovereenkomst zal twee vormen kennen, waarvan de een nieuw is en meer collectief van aard en de ander meer individueel en gestoeld op de bestaande verbeterde premieregeling.
- **Transitie naar nieuwe pensioenovereenkomst**
Er komt een transitie-FTK voor pensioenfondsen die van plan zijn bestaande aanspraken en rechten in de toekomstige pensioenregeling op te nemen (invaren). Het is niet verplicht om hiervan gebruik te maken. Hierbij zal een ondergrens gelden voor de dekkingsgraad van 90%. Staat de dekkingsgraad per einde jaar onder de 90%, dan moet worden gekort tot 90% om de huidige pensioenaanspraken ook op te nemen in de nieuwe regeling.
In aanloop naar de overgang naar de nieuwe pensioenovereenkomst moeten pensioenfondsen diverse besluiten nemen. Zij moeten onder andere een implementatieplan opstellen voor de overgang naar het nieuwe stelsel, besluiten of het invaren van bestaande rechten daarvan onderdeel uitmaakt en hoe het vermogen van pensioenfondsen over de rechthebbenden wordt verdeeld.

- **Fiscale wetgeving**

De beschikbare premie kent een voor iedereen gelijke premie, dus geen leeftijdsafhankelijke (staffel) premies. Er komen ook nieuwe fiscale grenzen voor partner- en wezenpensioen.

Bestaande premieregelingen met een leeftijdsafhankelijke staffel kunnen na invoering van de Wet toekomst pensioenen worden voortgezet, dus zonder rekening te houden met het nieuwe maximum voor de premie. Dit zal gelden voor deelnemers die voor de invoering van de wet al deelnemer waren in zo'n regeling.

- **Nabestaandenpensioen en partnerdefinitie**

Het partner- en wezenpensioen onder het nieuwe contract zal op risicobasis zijn. Nadat dit pensioen ingegaan is, is het wel kapitaal gedekt. Er komen nieuwe fiscale maxima voor deze pensioenen.

Er komt een nieuwe, wettelijke definitie van het begrip 'partner' voor het partnerpensioen en van het begrip 'gezamenlijke huishouding'.

Wetsvoorstel uitkering ineens

In 2021 heeft het parlement ingestemd met de Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen. Voor pensioenuitvoerders het meest relevant is het onderdeel dat een deelnemer aan een pensioenregeling het recht geeft om bij pensioeningang 10% van de waarde van zijn aanspraken op ouderdomspensioen ineens te kunnen ontvangen. De pensioenuitvoerder moet daaraan meewerken.

Bij de behandeling van het wetsvoorstel bleek dat het voor het netto te genieten bedrag ineens verschil maakt in welke maand een deelnemer AOW-gerechtigd wordt. De AOW-datum is vaak de datum waarop het ouderdomspensioen ingaat en daarmee ook de datum waarop het bedrag ineens ontvangen kan worden. Wie in januari AOW-gerechtigd wordt, betaalt in het jaar

van AOW-ingang en daarmee van het genieten van het bedrag ineens, minder inkomstenbelasting/premies volksverzekeringen dan iemand die later in het kalenderjaar AOW-gerechtigd wordt. Om die verschillen te niet te doen, wilde de Tweede Kamer dat de wet wordt aangepast: deelnemers moesten de mogelijkheid krijgen om de uitkering uit te stellen en te ontvangen in het jaar na het jaar van AOW-ingang.

Het wetsvoorstel voor deze wijziging wordt naar verwachting in het tweede kwartaal 2022 ingediend. Het is de vraag of dan de gewenste ingangsdatum van 1 januari 2023 nog gehaald kan worden, gelet op de tijd die nodig is voor pensioenuitvoerders om de benodigde aanpassingen te doen in processen en administratie.

(Geen) Korting van pensioenaanspraken en – uitkeringen. Eerder indexeren

Ook voor 2022 heeft het ministerie van SZW bepaald dat de vrijstellingsregeling van toepassing zal zijn. Dat betekent dat pensioenfondsen die anders in 2021 de pensioenen zouden moeten korten, deze korting onder voorwaarden niet hoeven door te voeren. Voor Pensioenfonds KPN is korting niet aan de orde.

Vooruitlopend op de invoering van de Wet toekomst pensioen wil de regering het mogelijk maken dat pensioenfondsen onder voorwaarden al bij een beleidsdekkingsgraad vanaf 105% (gedeeltelijk) kunnen indexeren. In januari 2022 is er een internetconsultatie gehouden over de voorgenomen regeling. Op dit moment is deze regeling voor ons niet relevant, omdat onze beleidsdekkingsgraad hoog genoeg is.

Wetsvoorstel pensioenverdeling bij scheiding

De behandeling van dit wetsvoorstel heeft de afgelopen jaren steeds meer vertraging opgelopen. De opvolger van de huidige Wet verevening pensioenrechten bij scheiding

zou oorspronkelijk op 1 januari 2021 in werking treden. De behandeling van het wetsvoorstel is inmiddels al zo vaak uitgesteld dat er begin 2022 geen reële verwachting kan worden gegeven over de inwerkingtreding.

Complicerende factor voor het partnerpensioen is het voorstel voor de Wet toekomst pensioenen dat in 2022 is ingediend. Naast een geheel nieuw pensioencontract voorziet die wet ook in wijziging van het partnerbegrip en een vorm van het nabestaandenpensioen die sterk afwijkt van het nu meest voorkomende partnerpensioen op opbouwbasis. Het wetsvoorstel voor pensioenverdeling bij scheiding is geënt op de bestaande partnerpensioenen en een wijziging van het meest voorkomende partnerpensioen zou een efficiënte implementatie van de Wet pensioenverdeling bij scheiding lastiger maken. Ook een wijziging van het partnerbegrip kort na invoering van de Wet pensioenverdeling bij scheiding zou opnieuw leiden tot wijziging van de administratie van pensioenuitvoerders.

Er is daarom een lobby gestart om het wetsvoorstel Pensioenverdeling bij scheiding in samenhang met het wetsvoorstel Toekomst pensioenen te behandelen.

De hoofdlijnen van het wetsvoorstel zijn als volgt.

Standaard: conversie

Het wetsvoorstel gaat uit van conversie van de helft van de waarde van het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdoms- en partnerpensioen in een eigen aanspraak op ouderdomspensioen van de ex-partner.

De ex-partner kan ervoor kiezen het aandeel in het partnerpensioen buiten de conversie te laten: hierdoor ontstaat een aanspraak op bijzonder partnerpensioen, uit te keren aan de ex-partner bij overlijden van de deelnemer. Dit bijzonder partnerpensioen is volgens de nieuwe wet kleiner dan het huidige bijzonder partnerpensioen.

Dit omvat nu ook nog het partnerpensioen dat vóór het huwelijk is opgebouwd.

Beide ex-partners kunnen samen een afwijkende verdeling overeenkomen: een andere verdeling dan 50/50 of de periode waarop de verdeling betrekking heeft verruimen of beperken. De pensioenuitvoerder mag weigeren hieraan mee te werken als partijen meer pensioen aan de ex-partner willen toekennen dan volgens de standaardverdeling het geval is, maar dit kan alleen als er een vermoeden van misbruik bestaat.

Samenwonenden

Volgens het wetsvoorstel krijgt een ex-partner bij het einde van een samenwoonrelatie geen recht op conversie. Deze groep houdt wel recht op een bijzonder partnerpensioen op grond van de Pensioenwet.

Kleine pensioenen

Als het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen lager is dan de afkoopgrens van € 520,35 (2022) per jaar, dan heeft de ex-partner geen recht op een aandeel in het pensioen van de deelnemer. De ex-partner heeft dan wel recht op een gering bijzonder partnerpensioen. Dit kan vervolgens op verzoek van de ex-partner (of door de pensioenuitvoerder, mits de ex-partner geen bezwaar maakt) worden omgezet in een klein ouderdomspensioen op leven van de ex-partner.

Inwerkingtreding

Het is onzeker wanneer Tweede en Eerste Kamer het wetsvoorstel behandeld zullen hebben. Waarschijnlijk treedt de Wet pensioenverdeling bij scheiding niet eerder dan op 1 januari 2023 in werking.

Automatische waardeoverdracht kleine pensioenen

Met de invoering van de Wet waardeoverdracht kleine

pensioenen is het mogelijk geworden dat pensioenuitvoerders kleine pensioenen automatisch overdragen naar de nieuwe uitvoerder van de aanspraakgerechtigde, zonder dat daarvoor instemming van de gerechtigde nodig is. Intussen is de nodige ervaring opgedaan met de uitvoering van deze wet en het lijkt erop dat de automatische waardeoverdrachten soepel verlopen.

Kleine aanspraken niet ontstaan bij einde deelneming

Deze wet is bedoeld voor kleine pensioenaanspraken die zijn ontstaan bij einde deelneming als gevolg van het eindigen van de arbeidsovereenkomst. Er zijn ook kleine pensioenaanspraken die op andere wijze zijn ontstaan, met name bij het eindigen van een uitvoeringsovereenkomst tussen een werkgever en de oude pensioenuitvoerder. Pensioenfonds KPN werkt mee aan de overdracht van kleine pensioenaanspraken zoals in deze wet bedoeld.

Eind december 2021 is een wetsvoorstel ingediend dat ervoor moet zorgen dat pensioenuitvoerders in meer gevallen kleine aanspraken kunnen overdragen. Ook als een kleine aanspraak is ontstaan bij het einde van de verwerving van aanspraken bij een bepaalde uitvoerder (de werkgever heeft gekozen voor een andere pensioenuitvoerder waar de deelneming wordt voortgezet), kan de oude pensioenuitvoerder de kleine aanspraak overdragen.

De wetswijziging treedt in werking op een nader te bepalen tijdstip.

Communicatie

‘Communication is the message received, not the message sent.’ Een helder statement waarop het pensioenfonds alleen maar kan aansluiten met de communicatie. Wij communiceren veel. De tevredenheid over deze

communicatie en over het pensioenfonds zelf, is voor het pensioenfonds belangrijk. We zetten ons daar ieder jaar voor in. Hoe? Dat je lees hier.

Aansluiten bij onze deelnemers

In 2020 is besloten de aanspreekvorm in de communicatie te wijzigen van de u-vorm naar de je/jij²²-vorm. Op deze manier versterken we onder andere het gevoel van collectiviteit en sluiten we aan bij de werkgever KPN. In 2021 zijn we gestart met het omzetten van de aanspreekvorm in de brieven die we versturen. Een zeer beperkt aantal deelnemers heeft hier minder positief op gereageerd. We hebben deze deelnemers meegenomen in onze overwegingen. Hoewel de deelnemers graag de u-vorm gehanteerd zouden willen zien, vonden ze het prettig dat er naar hen is geluisterd en dat ze een reactie hebben ontvangen.

In 2022 lanceren we een nieuwe website waar de aanspreekvorm ook is aangepast van u naar je/jij.

Een nieuw pensioenstelsel – een nieuwe pensioenregeling

De komende jaren gaan we over op een nieuw pensioenstelsel en dus nieuwe pensioenregeling. Onze ambitie is om dat te realiseren per 1 januari 2026 of zoveel eerder als mogelijk. Om onze deelnemers mee te nemen in deze overgang is het belangrijk om het (soms complexe) verhaal goed te vertellen.

Vooralsnog kunnen we nog niet vertellen wat de nieuwe pensioenregeling concreet voor (de hoogte van) het pensioen van onze deelnemer betekent. Wel kunnen we ze meenemen in het proces naar de nieuwe pensioenregeling. Daar zijn we in 2021 mee gestart door onder andere een deelnemerspanel en een webinar te organiseren.

²² Er zijn een aantal uitzonderingen gemaakt. Bijvoorbeeld de communicatie met nabestaanden blijft in de u-vorm.

Samen met de sociale partners heeft het pensioenfonds een werkgroep gevormd (Regiegroep Pensioenakkoord). In deze werkgroep bespreken de partijen alle mogelijkheden van het nieuwe pensioencontract. Uiteindelijk zullen de sociale partners een keuze moeten maken hoe het nieuwe pensioencontract voor KPN eruit gaat zien. Het pensioenfonds zal deze afspraken toetsen aan de Pensioenwet en dan de uitvoering ter hand nemen. Op dit moment is de koers dat we op 1 januari 2026 over kunnen naar het nieuwe contract.

Deelnemerspanel

In mei 2021 hebben we het deelnemerspanel naar hun mening gevraagd over de communicatie rondom de nieuwe pensioenregeling. In verband met corona vond deze bijeenkomst online plaats. De uitkomsten zijn gebruikt voor het webinar dat in juli is georganiseerd over dit thema.

Digitale communicatie

De digitalisering van het pensioenfonds blijft zich ontwikkelen. Ons digitale bereik is ook in 2021 gegroeid.

We hebben actief gewerkt aan de digitalisering, onder andere door in iedere papieren uiting te vragen het e-mailadres door te geven. Ook hebben we in november een gerichte campagne uitgerold om e-mailadressen te krijgen. Het resultaat: ten opzichte van september 2020 heeft 18% van de deelnemers waarvan

we geen e-mailadres hadden dit alsnog doorgegeven.

KPN Pensioennieuws

In 2021 verstuurden we het KPN Pensioennieuws gesegmenteerd. We maken onderscheid in pensioengerechtigden, gewezen actieve en overige deelnemers. Afhankelijk van het thema of onderwerp, onderscheiden we binnen de groep actieven en slapers drie verschillende leeftijdsgroepen met de leeftijd tot 35, 36 t/m 49 en 50-plus-sers. Zo krijgen deelnemers informatie dat past bij hun situatie.

Online verkort jaarverslag

Net als voorgaande jaren is ook in 2021 naast het uitgebreide jaarverslag, het verkorte jaarverslag (voor het eerst in infographic) van het pensioenfonds uitgebracht.

Webinar

In 2021 hebben we drie webinars georganiseerd:

1. Hoe ziet jouw pensioen eruit?
Een webinar voor alle actieve deelnemers met informatie over de pensioenregeling.
2. Een goed gesprek over de toekomst van jouw pensioen.
De komende jaren werken we naar een nieuw pensioenstelsel en daarmee een nieuwe pensioenregeling. In dit webinar namen we alle deelnemers mee in wat er de komende jaren komen gaat.
3. Jouw pensioen. Iets voor later. Of toch niet?

De digitalisering van het pensioenfonds blijft zich ontwikkelen. Ons digitale bereik is ook in 2021 gegroeid.

	Eind december 2021 ²³		Eind september 2020		Eind september 2019	
% e-mailadressen	Actief	75,8%	Actief	70,7%	Actief	64,4%
	Gewezen	57,7%	Gewezen	48,4%	Gewezen	39,6%
	Pensioengerechtigd	71,3%	Pensioengerechtigd	67,7%	Pensioengerechtigd	63,1%

²³ De campagne e-mailadressen verzamelen is in november 2021 verstuurd.

Voor je pensioendatum kun je al keuzes maken die van invloed zijn op jouw pensioen. Welke keuzes heb je? En hoe stel je jouw pensioen samen? Deelnemers die dichterbij de pensioenleeftijd komen, waren voor dit webinar uitgenodigd.

Vragen van deelnemers

In 2021 hebben deelnemers 12.042 vragen gesteld aan het pensioenfonds (2020: 12.356). Deelnemers stelden met name vragen over hun pensioenaanvragen, pen-

sioenaanspraken, uitkeringen, echtscheiding, kapitaalopbouw en hun persoonsgegevens.

Klachten en geschillen

In 2021 hebben we in totaal 36 klachten van deelnemers ontvangen en 37 klachten beantwoord (2020: waren 2 klachten nog niet afgehandeld). In totaal zijn 5 klachten volledig gegrond verklaard en 3 klachten gedeeltelijk gegrond verklaard.

Klachten	Aantallen:
Klachten in behandeling 1 januari 2021:	2
Ingediende klachten 2021:	36
- Waarvan behandeld als klacht/geschil	1
- Waarvan normaal in behandeling genomen door fonds	33
- Waarvan behandeld door de Ombudsman Pensioenen	2
Afgehandeld in 2021:	37
In behandeling 31 december 2021:	1

Het pensioenfonds heeft een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. Belanghebbenden kunnen zich tot de geschillencommissie wenden als zij het niet eens zijn met een besluit van het bestuur

over de toepassing van het pensioenreglement. Voor de procedure gelden voorwaarden die zijn vastgelegd in het reglement van de geschillencommissie. In 2021 is één geschil bij de geschillencommissie voorgelegd

Geschillen	Aantallen:
Geschillen in behandeling 1 januari 2021:	0
Ingediende geschillen 2021:	1
Afgewikkelde geschillen 2021:	1
- Waarvan aanpassing besluit	1
- Waarvan handhaving besluit	0
- Waarvan ingetrokken door deelnemer	0
- Waarvan niet ontvankelijk	0
In behandeling 31 december 2021:	

Actuariële analyse

Het verloop van de technische voorziening werd voor een groot deel bepaald door de bewegingen van markttrentes en beleggingsrendementen.

In onderstaande tabel staat een analyse van het

actuariële resultaat. Hierbij worden de actuariële uitgangspunten van het pensioenfonds vergeleken met de werkelijke actuariële ontwikkelingen over het verslagjaar. De bedragen wijken af van de bedragen in de jaarrekening, die boekhoudkundig zijn bepaald.

Analyse van het actuariële resultaat

Bedragen x € 1.000	2021	2020
Resultaat op beleggingen	911.979	1.009.925
Resultaat op wijziging RTS	640.823	-1.107.420
Resultaat op premie	-33.933	-47.155
Resultaat op waardeoverdrachten	325	140
Resultaat op kosten	918	-304
Resultaat op uitkeringen	288	-526
Resultaat op kanssystemen	15.578	7.791
Resultaat op toeslagverlening	-297.642	-11.943
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	3.039	219.049
Resultaat op andere oorzaken en VPL	1.281	4.750
Totaal saldo van baten en lasten	1.242.656	74.307

In 2021 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariële resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Onder resultaat op beleggingen wordt verstaan:

- alle directe en indirecte beleggingsopbrengsten inclusief kosten van het vermogensbeheer;
- de rentelasten over vreemd vermogen, achtergestelde leningen en rekening-courantverhoudingen met andere partijen;
- de benodigde intresttoevoeging aan de technische voorzieningen. Deze wordt vastgesteld aan de hand van de eerstejaars spot rate uit de door DNB gepubliceerde RTS per jaar ultimo van het vorige verslagjaar.

Het resultaat op beleggingen in het boekjaar bedraagt € 912 miljoen. Voor een gedetailleerde onderbouwing van dit resultaat is uitgebreid ingegaan in het hoofdstuk 'Beleggingen'. Het rendement op de beleggingen draagt in 2021 positief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2021 ligt boven de RTS ultimo 2020. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2021 met ongeveer 0,4%-punt gestegen wat leidt tot een afname van de voorziening en dus tot een positief resultaat. Het resultaat hiervan bedraagt € 641 miljoen.

Premie

De jaarlijks vaste premie van 23% van de pensioen-grondslag wordt in het premiedepot gestort. Uit het premiedepot wordt de gedempte kostendeekkende premie onttrokken. Het resultaat op premie is het verschil tussen de zuiver kostendeekkende premie en de gedempte kostendeekkende premie.

Kanssystemen

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Toeslagverlening

Het Bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten om in 2021 een volledige toeslag te verlenen. Daarnaast is een budget van € 65 miljoen beschikbaar voor inhaaltoeslagen. In de loop van 2022 zal dit verder worden uitgevoerd. Het resultaat op boekjaar is in 2021 -€ 298 miljoen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen
Een aantal kleinere aanpassingen leiden tot een resultaat van in totaal € 3 miljoen. De voornaamste hierbij is de wijziging van de 0%-garantievoorziening. Deze is door de gestegen rente gedaald.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van hetgeen actuariael verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerdergenoemde categorieën.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie bestaat uit een actuariael benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening en reservetekort. De kostendeekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur.

Bij de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte rendement met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening van de toeslag ter hoogte van de verwachte prijsinflatie. Het bestuur heeft besloten om het ingroei-pad voor de inflatie vast te zetten met als peilmoment 30 september 2020 (rentetermijnstructuur). Ook voor wat betreft de samenstelling portefeuille op zakelijke waarden is de rentetermijnstructuur per eind september 2020 genomen.

In de tabel op de volgende pagina is een overzicht van de zuivere (RTS), de gedempte kostendeekkende en feitelijke premie opgenomen.

Zuivere (RTS), gedempte kostendeekkende en feitelijke premie

Premie voor risico pensioenfonds	RTS (incl. UFR)	Gedempt	Feitelijk
Actuarieel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling			
• regulier	135.464	103.525	103.525
• risicopremie overlijden	6.677	6.005	6.005
• opslag voor uitvoeringskosten	7.069	6.079	6.079
• de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	10.523	9.109	9.109
• solvabiliteitsopslag	24.733	0	0
Toetswaarde premie	184.466	124.718	124.718
Overige premie			
• Individueel pensioensparen			465
• Afrekening vorig boekjaar			93
Totaal feitelijke premie			125.276
Waarvan			
• Feitelijke premie voor risico pensioenfonds			98.975
• Feitelijke premie voor risico deelnemers			26.301
Totaal feitelijke premie			125.276

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen is gebaseerd op de strategische portefeuille. Het vereist eigen vermogen komt daarmee uit op 15,8%. Wanneer het vereist eigen vermogen zou zijn bepaald op basis van de actuele portefeuille, zou deze uitkomen op 17,0%.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie
Het oordeel over de vermogenspositie van de waarmerkend actuaris is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het (minimaal) vereist eigen vermogen. (De actuele dekkingsgraad 31 december 2021 is 128,3%.)

Verwachte gang van zaken

8

Impact coronavirus

De coronapandemie heeft de financiële markten flink in zijn greep gehouden. Het eerst nog voorzichtige herstel van eind 2020 heeft zich in 2021 voortgezet. Het vermogen van het pensioenfonds heeft geprofiteerd van de stijgende aandelenkoersen, hoewel eind 2021 de zorgen om een nieuwe coronavariant de aandelenkoersen weer deels temperden. Na een jarenlange daling is de rente in 2021 voor het eerst weer gestegen. De actuele dekkingsgraad (128,3%) en de beleidsdekkingsgraad (125,3%) zijn mede daardoor beide toegenomen.

Naast de impact op de dekkingsgraad heeft de coronapandemie en de daarvoor genomen maatregelen directe gevolgen voor het dagelijks leven en op de bedrijfsvoering van het pensioenfonds. Ook voor 2022 betekent dit voorlopig nog dat alle uitbestedingspartners en het bestuur zelf maatregelen nemen in lijn met de corona-richtlijnen van de overheid. Dit betekent dat ook het bestuur, bestuursbureau, werkgever KPN en de medewerkers van de uitbestedingspartners een deel (thuis)werken. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de doorlooptijd en afhandeling van de uit te voeren pensioenprocessen. Het bestuur probeert dit samen met

de uitbestedingspartners tot een minimum te beperken, en met succes. Met name ziet het bestuur erop toe dat de pensioenuitkeringen volgens de afgesproken betaaltermijnen worden uitgekeerd en probeert het bestuur samen met de uitbestedingspartner de bereikbaarheid voor deelnemers in overeenstemming met de bestaande afspraken te continueren.

In de komende periode zal duidelijk worden welke maatregelen de overheid nog instelt om de coronapandemie te beteugelen. In maart 2022 zijn de laatste coronamaatregelen vanuit de overheid afgebouwd.

Pensioenakkoord

In juni 2019 is een pensioenakkoord tussen de sociale partners en het Kabinet gesloten dat moet leiden tot een nieuw pensioenstelsel. De afspraken over een nieuw pensioenstelsel zijn in het Wetsvoorstel toekomst pensioenen vastgelegd. De verdere uitwerking van het wetsvoorstel is vertraagd en met een jaar vertraging voorzien in de tweede helft van 2022. De uiterlijke ingangsdatum van het nieuwe pensioenstelsel is daarom met een jaar uitgesteld tot 1 januari 2027.

De Regiegroep Pensioenakkoord (samenwerking tussen de sociale partners van KPN en het pensioenfonds) is in 2021 gestart met de voorbereiding om te komen tot een nieuwe pensioenregeling. Het uitstellen van de invoeringsdatum betekent niet dat de Regiegroep stilzit. De Regiegroep streeft naar een nieuwe pensioenregeling op uiterlijk 1 januari 2026.

Technische voorziening en stapsgewijze wijziging UFR-methodiek

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2021 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De rente-

termijnstructuur zal de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd voor de UFR. Op 1 januari 2021 is de eerste stap en per 1 januari 2022 de tweede stap van de wijziging doorgevoerd. Dit heeft een drukkend effect op de dekkingsgraad.

De technische voorzieningen en dekkingsgraad per 31 december 2021 zijn gebaseerd op de eerste stap van de UFR welke per 1 januari 2021 is ingevoerd. Dit geldt ook voor het Vereist Eigen Vermogen per 31 december 2021. Het verloop van de technische voorzieningen in 2021 is gebaseerd op de rentetermijnstructuur van 31 december 2020 zonder de eerste stap van de UFR per 1 januari 2021. Dat betekent dus dat alle componenten van de renteverandering (mutatie marktrente, verandering 120-maands gemiddelde en de eerste stap van de aanpassing UFR-methodiek per 1 januari 2021) samen worden genomen. Voor de overige mutaties in het verloop zoals pensioenopbouw wordt de rentetermijnstructuur van 31 december 2020 als uitgangspunt genomen. Per 1 januari 2022 voert DNB de nieuwe UFR-methode voor 50% in. De onderstaande tabel toont de impact van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad per 31 december 2021 voor het pensioenfonds.

Inval van Rusland in Oekraïne

De inval door Rusland in Oekraïne eind februari 2022 heeft impact op de financiële markten en olieprijsen. Het pensioenfonds heeft beleggingen in Rusland en Oekraïne. Maar de blootstelling aan beleggingen in Rusland en Oekraïne is relatief beperkt, onder andere door het uitsluitingsbeleid waardoor er sinds 2019 niet belegd is in Russische staatsobligaties. We beleggen beperkt in aandelen en obligaties van Russische en Oekraïense bedrijven. Per eind 2021 was 0,14% van de totale portefeuille belegd in Russische aandelen en bedrijfsobligaties. Dit was 0,23% in aandelen en obligaties uit Oekraïne. Als gevolg van de ingestelde sancties mag er niet worden gehandeld in bepaalde (Russische) bedrijven. Daarnaast ligt de handel van aandelen die genoteerd staan in Rusland momenteel stil, waardoor de waarderingen onzeker zijn. Een indirect effect is de toegenomen onzekerheid op de financiële markten en een daarmee gepaard gaand negatief sentiment.

	Dekkingsgraad 31 december 2021	Impact
Op basis van huidige UFR-methode	128,3%	
Met invoering nieuwe UFR-methode (50%)	127,6%	-0,7%
Met invoering nieuwe UFR-methode (100%)	126,2%	-2,1%

Verslag Intern Toezicht

Algemene opdracht

Pensioenfonds KPN heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De kern van dit model is dat het Intern Toezicht wordt uitgevoerd door de niet-uitvoerende bestuurders. De niet-uitvoerende bestuurders zijn drie onafhankelijke deskundigen die naast hun bestuurlijke taak de intern toezichttaak uitoefenen.

Het Intern Toezicht heeft als taak het houden van toezicht op het beleid, de algemene zaken, adequate risicobeheersing en op de evenwichtige belangenafweging. De Code Pensioenfonds voegt daar nog aan toe dat het Intern Toezicht bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

Naast deze algemene opdracht kan het Intern Toezicht in afstemming met het Bestuur specifieke aspecten in zijn opdracht meenemen. In de bestuursvergadering van 11 maart 2021 heeft het Intern Toezicht zijn programma en normenkader voor het jaar 2021 nader toegelicht en afgestemd.

Specifieke aandachtspunten

Het Intern Toezicht heeft in 2021 specifiek aandacht geschonken aan de volgende onderwerpen:

- Opvolging van de aanbevelingen uit de rapportages 2020 van Intern Toezicht, certificerend actuaaris, accountant, Verantwoordingsorgaan en Compliance Officer;
- Project TKP Connect;
- Werking IORP II;
- Project RAFT;
- Project nieuw pensioencontract;
- Beheersing Duurzaamheidsrisico's;
- Evaluatie Governance;
- Beheersing IT-risico's;
- Evaluatie TKP.

Werkwijze

Het Intern Toezicht hanteert een normenkader dat is gebaseerd op de Pensioenwet, de Code Pensioenfonds en de VITP-code.

Het Intern Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan, de werkgever en in het bestuursverslag. Bij het opstellen van de rapportage heeft het Intern Toezicht gebruik gemaakt van de werkzaamheden van en rapportage van bevindingen door de Sleutelfunctiehouders.

Het is van belang te onderkennen dat de toegevoegde waarde van het gekozen bestuursmodel is, dat de niet-uitvoerende bestuurders in de vergaderingen van het bestuur, de commissies, werk- of projectgroepen hun eigen waarneming uit hoofde van hun toezichtrol of externe deskundigheid direct met de aanwezige uitvoerende bestuurders kunnen delen en op die manier bijdragen aan een slagvaardiger bestuur.

Om de effectiviteit van het Intern Toezicht te borgen werd niet volstaan met een eindrapportage per jaar, maar werd in beginsel elke bestuursvergadering de terugkoppeling van het Intern Toezicht geagendeerd. Het Intern Toezicht legde dan zijn observaties en bevindingen terug die het in de voorafgaande bestuursvergadering of anderszins heeft opgedaan. Tevens rapporteerde het Intern Toezicht de grote lijn/rode draad van zijn bevindingen aan het Bestuur middels een schriftelijke kwartaalreview (waarneming Intern Toezicht/ reactie Bestuur/ opmerkingen Intern Toezicht). Hierdoor beoogde het Intern Toezicht zijn zichtbaarheid verder te bevorderen.

Het Intern Toezicht heeft na een goede implementatie van IORP II en werking voor wat betreft de sleutelfunctiehouders vastgesteld dat het aantal opmerkingen afneemt. Er is daarom eind 2021 voor gekozen om de werkwijze aan te passen en relevante observaties direct tijdens de vergadering te benoemen. Daarnaast zal het Intern Toezicht gedurende het jaar meer aandacht besteden aan de vastgestelde specifieke onderwerpen uit het toezichtprogramma. Uiteraard behoudt Intern Toezicht het recht om ook achteraf met een uitgebreidere terugkoppeling in de opvolgende vergadering te komen.

Algemeen oordeel

Het Intern Toezicht is over het geheel tevreden over het functioneren van het Bestuur.

Bevindingen en aanbevelingen

In zijn rapportage 2021 komt het Intern Toezicht tot de volgende bevindingen en aanbevelingen:

- Aanbevelingen uit de Intern Toezicht rapportage 2020 zijn constructief in het Bestuur besproken en zijn opgepakt, in gang gezet dan wel gepland. Gedurende 2021 heeft een verdere verbetering plaatsgevonden van de bewaking van de opvolging van de aanbevelingen. Ter verlichting van het werkpakket van de FC, zou de verantwoordelijkheid van het proces opvolging aanbevelingen kunnen worden toegewezen aan het dagelijks bestuur.
- Het Intern Toezicht stelt vast dat het Bestuur lastig in control raakt over bepaalde strategische projecten van de uitvoerder. Het Bestuur heeft dit meermaals aangekaart bij de uitvoerder. Vroegtijdige voorbereiding en betrokkenheid van het Bestuur bij de strategische projecten van uitvoerders is essentieel om in control te raken. De strategische dialogen met de uitvoerders bieden een platform om tijdig de aankomende projecten met elkaar te bespreken. Op basis daarvan kan ook de interne behandeling van een dergelijk project, deliverables en planning worden besproken binnen het bestuur. Het Intern Toezicht vraagt nog meer aandacht voor de strategische projecten van het pensioenfonds en zijn uitvoerders. Ook de onderlinge samenhang en kritisch pad dient daarin te worden meegenomen.
- Het Intern Toezicht stelt vast dat de werking van IORP II met de Sleutelfunctiehouders goed is te noemen en er duidelijk stappen zijn gezet. Dat het verder vorm geven van het risicobeheer tot een geïntegreerd eenduidig functionerend geheel met bijvoorbeeld

eenduidigheid over de waardering van risico's een ontwikkelproces is, is het Intern Toezicht duidelijk. De uitvoering van het jaarlijks auditplan dient meer geborgd te worden. De aanbeveling is, dat bewaakt moet worden dat vanuit prioritering stapsgewijs de ontwikkeling wordt doorgezet. De implementatie en werking van IORPII met de Sleutelfunctiehouders is op goede wijze ingebed in de Governance structuur van het pensioenfondsen daarmee geen specifiek aandachtspunt meer. Daarnaast beveelt het Intern Toezicht aan de uitwerking van het integraal risicomanagement planmatig door te zetten, zonder naar de perfectie te streven.

- Het Intern Toezicht ziet dat AAM proactief communiceert en goed inzicht biedt in de ontwikkelingen van project RAFT via diverse overleggen. De werkgroep houdt het Bestuur op de hoogte over de voortgang van het eigen monitoringsproject. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer helpt de werkgroep een scherp beeld te vormen over de beslissingen en beheersmaatregelen door het pensioenfondszelf als gevolg van project RAFT binnen AAM. Het Intern Toezicht heeft op dit moment geen aanbevelingen en zal project RAFT ook in 2022 blijven volgen.
- De keuze om voor de projectbeheersing bij het Project Toekomst Pensioenen zoveel mogelijk aan te sluiten bij de regiegroep lijkt een logische, ook vanuit efficiëntie en effectiviteit, maar vroeg wel om een goede invulling van sturingsmiddelen voor het Bestuur o.a. in de vorm van een detailplanning voor zaken waarvoor het Bestuur verantwoordelijk is. Hieraan is inmiddels invulling gegeven. Vooralsnog loopt een en ander naar mening van Intern Toezicht naar behoren. Het is van belang om goed met de uitvoeringsorganisaties in gesprek te blijven voor de noodzakelijke voorbereidingen en eventuele verschillen in opvattingen over financiering en projectmanagement. Het Intern Toezicht raadt aan om in een vroegtijdig

Aanbevelingen uit de Intern Toezicht rapportage 2020 zijn constructief in het Bestuur besproken en zijn opgepakt, in gang gezet dan wel gepland.

stadium DNB te consulteren als de sociale partners overwegen te kiezen voor een combinatie van de twee nieuwe pensioencontracten (SPR en FPR). De verwachting is dat een dergelijke combinatie niet is uitgewerkt in de te verschijnen wetgeving.

- In het IRM framework is het ESG-risico als hoofdrisico opgenomen met verschillende risico-items en aandachtsgedebieden, inclusief beheersingsmaatregelen en monitoring. Het Intern Toezicht mist hierbij nog wel het vaststellen van de risicobereidheid ten aanzien van dit specifieke risico. Voor de strategische doelstelling pensioenresultaat, waaraan ESG als hoofdrisico is gekoppeld, is een hoge risicobereidheid vastgesteld. Het is echter de vraag of dit ook geldt voor het ESG-risico. Het pensioenfonds wil zich immers als voorloper in de sector positioneren m.b.t. maatschappelijk verantwoord beleggen. Het Intern Toezicht mist concrete acties om het draagvlak voor MVB beter te borgen en raadt het Bestuur aan deze te benoemen. Het Intern Toezicht onderschrijft de aanbeveling van de sleutelfunctiehouder risicobeheer om het ESG-risico jaarlijks te evalueren. Het Intern Toezicht beveelt aan in de eerstvolgende evaluatie ook de risicobereidheid vast te stellen. Het Intern Toezicht zal de beheersing van ESG-risico's ook in 2022 blijven volgen inclusief de opvolging van de terugkoppeling inzake het door DNB uitgevoerde onderzoek.

- Het Intern Toezicht kan zich vinden in de keuze om vast te houden aan het huidige bestuursmodel. Focus op de grote belangrijke projecten (waaronder WTP) is belangrijk en daarvoor vormt het huidige bestuursmodel geen belemmering. Wel adviseert het Intern Toezicht om waakzaam te blijven op het goed functioneren van de governance van het pensioenfonds. Eventueel (kleine) inefficiënties kunnen daarbij mogelijk ook binnen het bestaande bestuursmodel worden verholpen.
- Het Intern Toezicht stelt vast dat het Bestuur meer aandacht heeft voor de problematiek van informatiebeveiliging/cyberrisico's/continuïteit van de bedrijfsvoering. Daarbij wordt in verschillende kaders aandacht gegeven aan ICT-risico's (RSA/SIRA). Het Intern Toezicht kan zijn aanbeveling uit de rapportage 2020 (met uitzondering van het vast te stellen beleid) slechts herhalen v.w.b. de aanpak en realisatie van een gestructureerd ICT-beleid en uitvoering extra aandacht behoeven. Dat daarbij gezien de externe ontwikkelingen en toenemende eisen vanuit toezichthouders een beter gevoel van urgentie nodig lijkt, wil het Intern Toezicht het Bestuur graag meegeven. Goede (extra) ondersteuning bij de (voorbereiding van

de) implementatie hiervan lijkt noodzakelijk.

- Volgens het Intern Toezicht heeft het Bestuur voldoende aandacht voor de dienstverlening van zijn uitvoerders. Deze uitvoerders kennen in het kader van de voorbereiding van de implementatie WTP grote interne (ICT) projecten. Om die te realiseren hebben de uitvoerders change-organisaties opgezet en grotendeels bemand vanuit de bestaande uitvoeringsorganisaties. Dit geeft extra druk op de normale uitvoering van de activiteiten bij de huidige pensioenuitvoering. Het Intern Toezicht beveelt aan om de grote veranderprojecten van de uitvoerders nauwgezet te monitoren en goed in gesprek te blijven met de uitvoerders om enerzijds de huidige uitvoering te garanderen en anderzijds om een goede voorbereiding en implementatie van de WTP te waarborgen. En hierbij voldoende aandacht te besteden aan de raakvlakken die de veranderprojecten hebben met andere (eigen) projecten en daar de eigen governance goed op in te richten.

Tot slot

Het Intern Toezicht kijkt met enthousiasme en vertrouwen uit naar de samenwerking in 2022 en zal de belangrijke ontwikkelingen bij de uitvoeringsorganisaties, de voorbereidingen voor de implementatie van de Wet Toekomst Pensioenen en ook de strategische projecten met belangstelling volgen.

Amersfoort, juni 2022

Cor van der Sluis (*voorzitter Intern Toezicht*)

Gwen van Tongeren

Peter van Gameren

Reactie van het bestuur op jaarrapportage Intern Toezicht

Het bestuur bedankt het Intern Toezicht voor zijn kritische houding en de aanbevelingen. Het is goed dat het Intern Toezicht ziet dat de eerdere aanbevelingen op een constructieve wijze zijn opgepakt en dat de

implementatie en werking van IORPII op goede wijze is ingebed in de Governancestructuur. Het bestuur neemt de aanbevelingen ter harte en zal deze in 2022 oppakken.

Verslag Verantwoordingsorgaan

10

Inleiding

Het Verantwoordingsorgaan (hierna VO) beoordeelt het door het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna bestuur) gevoerde beleid, de beleidskeuzes voor de toekomst en de naleving van de principes van goed pensioenbestuur. Uitgangspunt hierbij is de vraag of het bestuur bij de genomen besluiten op een evenwichtige wijze met de belangen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever rekening heeft gehouden.

Het VO heeft het recht advies uit te brengen over verschillende onderwerpen, zoals bijvoorbeeld:

- de samenstelling van de premie en de hoogte van de premiecomponenten;
- het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het beloningsbeleid;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- de samenvoeging van pensioenfondsen als bedoeld in de definitie van ondernemingspensioenfonds in artikel 1 van de Pensioenwet.

Daarnaast heeft het VO het recht om een bindende voordracht te doen voor de (her)benoeming van niet-uitvoerend bestuurders alsmede een bindend advies uit te brengen bij ontslag van deze niet-uitvoerend bestuurders.

Verantwoording en werkwijze

Het afgelopen jaar heeft het VO, buiten zijn interne overleggen, deelgenomen aan:

- het periodieke voortgangsoverleg met (vertegenwoordigers van) het dagelijks bestuur en voorzitters van de bestuurscommissies;
- meerdere kennissessies over het nieuwe pensioenstelsel en risicomanagement;

- de bestuursvergaderingen over o.a. het jaarverslag en het communicatieplan;
- de jaarlijkse interviewsessies met de bestuursleden per geleding, de certificerend actuaire en Intern Toezicht.

Het VO krijgt voldoende mogelijkheden om kennis te verwerven, o.a. door het volgen van externe trainingen. Het VO heeft toegang tot rapportages die opgesteld worden voor het pensioenfonds en inzage in de notulen van bestuurs- en commissievergaderingen. Het VO heeft afspraken gemaakt met het bestuur om de notulen op korte termijn ter beschikking te stellen.

In de samenstelling van het VO hebben zich in 2021 geen wijzigingen voorgedaan.

Vooruitblik op 2022

In de huidige statuten van het KPN Pensioenfonds is bepaald dat het VO uit zes leden bestaat, waarvan twee leden namens de werkgever, minimaal één lid namens de deelnemers en minimaal één lid namens de gepensioneerden. Tevens is bepaald dat het aantal deelnemers en pensioengerechtigden evenredig op basis van onderlinge getalsverhoudingen in het VO zijn vertegenwoordigd. Op basis van het verwachte aantal verzekerden per 31 december 2021, zou de huidige verhouding van 2-2-2 per begin 2022 aangepast moeten worden naar 2-1-3: twee VO leden namens de werkgever, één lid namens de deelnemers en drie leden namens de gepensioneerden. Het VO vindt een dergelijke verhouding echter ongewenst omdat het hebben van minimaal één lid per geleding (i.c. werknemers) onvoldoende is om de continuïteit (bijvoorbeeld door ziekte of onverwacht vertrek) op de langere termijn te waarborgen. Om deze ongewenste situatie te voorkomen, heeft het Bestuur na overleg met het VO besloten om de omvang van het VO voor nu uit te breiden van zes naar zeven leden, met een zetelverdeling van

twee VO leden namens de werkgever, twee leden namens de deelnemers en drie leden namens de gepensioneerden. Met deze aantallen wordt recht gedaan aan de vereisten uit de Pensioenwet en zijn de belangen van alle geledingen voldoende gewaarborgd. Voor de werving van een extra lid namens de gepensioneerden, zullen in 2022 verkiezingen worden georganiseerd.

Uitgebrachte adviezen in 2021

Het VO heeft in 2021 de volgende adviezen uitgebracht:

- Het VO heeft in juni 2021 advies verleend aan het bestuur over het huishoudelijk reglement van het VO en kiesreglement van het VO.
- Het VO heeft in juli 2021 positief advies gegeven op het aangepaste beleid met voorwaarden waaronder verkochte ondernemingen aangesloten kunnen blijven bij het pensioenfonds.
- Het VO heeft in september 2021 een positief advies gegeven op het functieprofiel voor de voorzitter en tevens niet-uitvoerend bestuurder van het pensioenfonds.
- Het VO heeft in december 2021 een positief advies gegeven op het gewijzigde beloningsbeleid van het pensioenfonds welke per 1 januari 2022 in gaat.

Daarnaast heeft het VO in september 2021 een bindende voordracht gedaan voor de herbenoeming van de heer Van Gameren als voorzitter en niet-uitvoerend bestuurslid van het pensioenfonds. Dit betreft zijn derde termijn, welke aanvangt per 1-7-2022 en eindigt per 1-7-2026. Deze voordracht is door het bestuur overgenomen.

Het VO hecht eraan dat het bestuur een schriftelijke terugkoppeling geeft over de genomen besluiten naar aanleiding van de adviezen en eventuele aanbevelingen van het VO.

Verantwoording over 2021 – belangrijkste bevindingen

Het VO had voor 2021 de volgende speerpunten voor het bestuur gedefinieerd:

1. Gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor het pensioenfonds
2. Managen uitbestedingsrelaties inclusief de beheersing van ICT risico's
3. Communicatie richting deelnemers
4. Werking van risicomanagement binnen het pensioenfonds
5. Governance van het pensioenfonds

Hierna volgt een korte uitwerking van de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van het VO.

Het VO heeft constructief overleg gehad met Intern Toezicht over het jaar 2021. Het VO is van mening dat Intern Toezicht, ondersteund door de werkzaamheden van de sleutelfunctiehouders, goed heeft gefunctioneerd over 2021 en deelt hun belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

1. Gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor het pensioenfonds

Het VO is positief over de stappen die het bestuur heeft gezet in 2021 voor de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel. Vertegenwoordigers van het bestuur hebben zitting in de Regiegroep Pensioenakkoord, waarin de definiëring en implementatie van de nieuwe pensioenregeling wordt voorbereid en de overgang naar het nieuwe stelsel wordt gecoördineerd. Tijdens dit traject laat het bestuur zich uitgebreid voorlichten en adviseren door externe adviseurs. Het VO begrijpt dat de implementatie vertraagd wordt door het feit dat het wetgevingsproces voor het nieuwe pensioenstelsel nog niet is afgerond en dat er een zorgvuldige belangenafweging moet plaatsvinden

tussen de werkgever, gepensioneerden, actieve deelnemers en slapers. Het VO wijst op het belang om de actieve en gewezen deelnemers en gepensioneerden zo goed mogelijk te informeren en mee te nemen in de complexe transitie naar het nieuwe stelsel.

Aanbevelingen

- Besteed uitgebreid aandacht aan communicatie richting de deelnemers over de inhoud en gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel, de keuzes die de sociale partners hebben gemaakt (en wat dit betekent voor de deelnemers) alsmede de vorderingen in de implementatie.
- Het VO heeft belangrijke adviesrechten bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Om deze verantwoordelijkheid te kunnen dragen, is het essentieel dat het VO tijdig en volledig geïnformeerd wordt door het bestuur over deze overgang en tijdig hierbij betrokken wordt.

2. Managen uitbestedingsrelaties inclusief de beheersing van ICT risico's

Het VO heeft in het verslag over 2020 uitgebreid stil gestaan bij het beheersen van de uitbestedingsrelaties met onder andere TKP. TKP werkt al geruime tijd aan belangrijke wijzigingen in hun IT platformen en klantprocessen. Deze wijzigingen gaan gepaard met hoge kosten voor het pensioenfonds en er blijven – ondanks veel aandringen van het bestuur op meer duidelijkheid en actie – veel onduidelijkheden bestaan over de functionaliteiten en planning waarop het nieuwe platform beschikbaar komt.

Het VO is van mening dat deze wijzigingen – zeker in combinatie met de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel – belangrijke risico's opleveren voor de strategische en operationele doelstellingen van het pensioenfonds en daarmee voor de pensioenvoorziening van alle deelnemers.

Het bestuur volgt de ontwikkelingen rondom de invoering van bovengenoemde wijzigingen nauwlettend en heeft hierover regelmatig contact met de directie van TKP. De bestuursvoorzitter van het pensioenfonds neemt daarnaast deel aan de Raad van Advies van TKP, waarin ook de inhoud en voortgang van de wijzigingen worden besproken. Het VO ondersteunt het bestuur in zijn oproep aan TKP en Aegon om de hoogste prioriteit te geven aan de snelle en succesvolle afronding van bovengenoemde wijzigingen, tegen aanvaardbare en proportionele kosten voor de deelnemende pensioenfonds.

Aanbevelingen

- Zorg voor voldoende fall back scenario's ("plan B") voor het geval dat het pensioenfonds toch voor andere uitbestedingspartners wil kiezen. Betrek hierbij voldoende contra-expertise van externe deskundigen en begin vroegtijdig met de voorbereiding en implementatie van eventuele alternatieve oplossingen. Borg tevens dat er voldoende ICT kennis in het bestuur en in het bestuursbureau beschikbaar is.
- Maak een uitgebreide risicoanalyse van de belangrijkste uitbestedingspartners. Besteed hierbij met name aandacht aan TKP en de wijzigingen die TKP doorvoert in hun IT platformen en klantprocessen, de eventuele keuze voor alternatieve pensioenuitvoeringsorganisaties en de mogelijke samenloop hiervan met de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

3. Communicatie richting deelnemers

Het bestuur heeft eind 2020 een reputatie-onderzoek onder de deelnemers uitgevoerd. De uitkomsten van dit onderzoek zijn in de loop van 2021 met het VO besproken. Belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek zijn dat de goede reputatie van het Pensioenfonds verder is verbeterd en dat actieve deelnemers, slapers

en gepensioneerden tevreden zijn over de manier waarop het pensioenfonds met hen communiceert. De communicatie over het pensioen via de werkgever en de zichtbaarheid van het bestuur zijn echter voor verbetering vatbaar.

Het bestuur heeft in 2021 het strategisch communicatiebeleid voor de komende drie jaar geactualiseerd. Dit beleid heeft als doel het stimuleren van zelfredzaamheid van alle deelnemers en dat ze een goede relatie hebben met het Pensioenfonds. Het strategisch communicatiebeleid is verder uitgewerkt in een jaarstart met operationele doelen, concrete actieplannen en campagnes per doelgroep.

Het bestuur heeft in 2021 drie webinars georganiseerd. De webinars gingen o.a. in op de inhoud van de pensioenregeling, de keuzes die deelnemers kunnen maken en over de gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel. De webinars zijn informatief en laagdrempelig en werden in hoge mate gewaardeerd door de deelnemers.

Net als in voorgaande jaren wijst het VO erop dat goede communicatie richting alle deelnemers cruciaal is. Het VO ziet tevens dat de functie van de Pensioen- en Communicatie Commissie steeds breder wordt. Naast taken zoals communicatie naar de deelnemers over de pensioenuitvoering en de ontwikkelingen in de pensioenvoorzieningen op de langere termijn, horen hier ook taken als de operationele uitvoering van het pensioenbedrijf in thuis. Het VO is er voorstander van om ook deze taken te beleggen in de Pensioen- en Communicatie Commissie.

Aanbevelingen

- Richt de evaluatie van het communicatiebeleid vooral op de deelnemers die frequent contact hebben gehad met het Pensioenfonds. Hun ervaringen bieden goede handvatten voor het bestuur om de communicatie met de deelnemers verder te opti-

maliseren.

- Maak gebruik van operationele KPI's als belangrijke meetinstrumenten om de voortgang van de realisatie van het communicatiebeleid te monitoren.
- Breid de verantwoordelijkheid van de Pensioen- en Communicatie Commissie uit met 'operationele uitvoering', zodat de commissie 'communicatie en operatie (COO)' in portefeuille heeft.

4. Werking van risicomanagement binnen het pensioenfonds

Een van de belangrijkste taken van het bestuur van het Pensioenfonds is het adequaat beheersen van risico's. Om deze reden heeft het VO integraal risicomanagement als speerpunt opgenomen voor 2021. Het Pensioenfonds past het "three lines of defense" model toe voor de inrichting van de governance van risicomanagement. Dit model bevat een duidelijke verdeling van rollen en verantwoordelijkheden: de bestuurscommissies zijn de eigenaren van de risico's en zijn verantwoordelijk voor het beheersen ervan (eerste lijn), de sleutelfunctiehouder Risicobeheer is verantwoordelijk voor het opstellen van het risicomanagementbeleid en het afgeven van risico-opinies bij belangrijke bestuursbesluiten (de sleutelfunctiehouder Risicobeheer en sleutelfunctiehouder Actuarieel vormen samen de tweede lijn); de sleutelfunctiehouder Audit is verantwoordelijk voor het toetsen van de inrichting en werking van risicomanagement binnen het fonds (derde lijn). Het Pensioenfonds heeft een integraal risicomanagement proces ingericht waarmee per doelstelling de risico's periodiek worden geïnventariseerd en gewaardeerd, waarbij tevens de effectieve afdekking van de risico's wordt gemonitord. Tenslotte beschikt het Pensioenfonds over gedetailleerde vastleggingen van de risico's, de risicobereidheid en -toleranties, de beheersmaatregelen alsmede de periodieke evaluaties daarvan. Het VO heeft geen aan-

leiding om te concluderen dat het risicomanagement niet adequaat functioneert binnen het Pensioenfonds.

Aanbevelingen

- Bewaak dat de risicobereidheid van het Pensioenfonds voldoende in lijn ligt met de risicobereidheid van de deelnemers en gepensioneerden, vooral nu het Pensioenfonds zich voorbereidt op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.
- Geef in het jaarverslag een begrijpelijke en beknopte beschrijving van de risicohouding van het Pensioenfonds zodat deelnemers en gepensioneerden hier een goed beeld van krijgen.

5. Governance van het pensioenfonds

Het KPN Pensioenfonds kent sinds 2014 het paritair gemengd bestuursmodel. Het bestuur heeft in 2021 een evaluatie uitgevoerd op de governance van het fonds en het bestuursmodel. Op basis van deze evaluatie concludeert het bestuur dat het huidige model nog passend is en naar tevredenheid functioneert. Ook de bestuurscommissies alsmede de sleutelfunctiehouders voor Risicomanagement, Actuariel en Audit functioneren naar behoren en dragen bij aan een goede governance van het Pensioenfonds. Voor het VO is er geen aanleiding tot het maken van verdere opmerkingen over het bestuursmodel, commissies en sleutelfunctiehouders.

Het bestuur en de commissies van het bestuur worden ondersteund door het bestuursbureau. Hierin zijn verschillende beleidsmedewerkers werkzaam zoals voor actuariële aangelegenheden, beleggingen en financieel risicomanagement alsmede voor Communicatie en niet-financieel risicomanagement. Het VO is positief over de samenstelling en toegevoegde waarde van het bestuursbureau voor het Pensioenfonds. Het bestuursbureau is daarnaast gestart met de implementatie van een nieuw archiveringssysteem om de

beschikbaarheid van notulen en beleidsdocumenten e.d. verder te verbeteren.

Aanbevelingen

- Evalueer regelmatig de kwantitatieve en kwalitatieve bezetting van het bestuursbureau, mede gelet op de komende invoering van de Wet toekomst pensioenen.

Eindoordeel over 2021

Op grond van bovenstaande werkzaamheden en bevindingen, is het VO van oordeel dat het bestuur over 2021 goed heeft gehandeld om de pensioenregeling op een beheerste en evenwichtige wijze uit te voeren. Het VO wil alle bestuursleden bedanken voor hun inzet en ziet voor het komende jaar weer een goede samenwerking tegemoet.

Speerpunten voor 2022

Vooruitkijkend op 2022 heeft het VO de volgende speerpunten benoemd:

1. Voorbereiding op en communicatie over de invoering van de Wet toekomst pensioenen
2. Premievaststelling vanaf 2023
3. Beheersing van uitbestedingsrelaties (inclusief ICT risico's)

Amersfoort, juni 2022

Johannes van Dijk (*voorzitter*),

Marianne Graafland

Erik Koster

Andele Nauta

Erick Noorloos

Wil Velding

Reactie bestuur op het verslag van het VO

Het bestuur heeft met genoegen kennisgenomen van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan (VO) over het verslagjaar 2021. Het bestuur waardeert de inzet en gedegen aanpak van het VO om zijn rol in te vullen. Ook waardeert het bestuur de constructieve overleggen met

het VO. De aandachtspunten zijn al voor een deel in deze overleggen besproken en opgepakt. Natuurlijk zal het bestuur deze in 2022 verder oppakken en bespreken en de voortgang terugkoppelen aan het VO. Het bestuur kijkt uit naar een constructieve samenwerking met het VO in 2022 waar de nieuwe WTP-regeling én uitvoering ervan zeker aanbod zal komen.

Jaarrekening

A large, stylized number '11' in blue is centered within a large white circle. The circle is partially surrounded by a thick green arc on the left and bottom. The background is a light blue gradient.

11

1.1

Balans per 31 december 2021

(na resultaatbestemming)

Bedragen x € 1.000		31-12-2021	31-12-2020
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)		12.503.828	11.832.254
Beleggingen voor risico deelnemers (2)		1.376.233	1.264.439
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (3)		806	1.228
Vorderingen en overlopende activa (4)		463.565	550.528
Overige activa (5)		6.985	15.911
TOTAAL ACTIVA		14.351.417	13.664.360
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves (6)		3.072.784	1.830.128
Technische voorzieningen (7)		9.488.632	9.979.965
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers (8)		1.376.233	1.264.439
Langlopende schulden (9)		110.399	128.592
Derivaten (10)		232.287	4.214
Overige schulden en overlopende passiva (11)		71.082	457.022
TOTAAL PASSIVA		14.351.417	13.664.360

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 13.

1.2

Staat van baten en lasten

Bedragen x € 1.000		2021		2020	
		€	€	€	€
Baten					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	(12)		102.150		101.619
Premiebijdragen risico deelnemers	(13)		26.301		25.216
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(14)		857.750		969.566
Beleggingsresultaten risico deelnemers	(15)		137.216		103.674
Baten uit herverzekering	(16)		-422		69
Overige baten	(17)		763		2.619
Totaal baten			1.123.758		1.202.763
Lasten					
Pensioenuitkeringen	(18)		252.478		242.317
Pensioenuitvoeringskosten	(19)		6.355		6.936
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(20)				
- Pensioenopbouw		126.828		138.400	
- Toeslagverlening		297.643		11.943	
- Rentetoevoeging		-52.662		-29.479	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-256.225		-244.625	
- Wijziging marktrente		-640.823		1.107.420	
- Wijziging actuariële uitgangspunten		0		-223.524	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-541		-2.275	
- Overige mutatie voorziening pensioenverplichting		34.900		40.793	
			-490.880		798.653
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(21)		-422		69
Mutatie overige technische voorzieningen	(22)		-31		2.255
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(23)		111.794		72.479
Saldo herverzekering	(24)		-120		-146
Saldo overdracht van rechten	(25)		1.220		3.142
Overige lasten	(26)		708		2.751
Totaal lasten			-118.898		1.128.456
Saldo van baten en lasten			1.242.656		74.307
Bestemming van het saldo van baten en lasten			1.242.656		74.307

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 40.

1.3

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

Bedragen x € 1.000	2021		2020	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	141.352		116.594	
Ontvangen i.v.m. overdracht van rechten	4.117		2.854	
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	74		97	
Werkgeversbijdrage t.b.v. premiedepot	0		1.936	
Overig	88		1.933	
		145.631		123.414
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-251.734		-242.093	
Betaald i.v.m. overdracht van rechten	-5.345		-5.988	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-11.060		-7.482	
Werkgeversbijdrage t.b.v. premiedepot	-18.450		0	
		-286.589		-255.563
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		-140.958		-132.149
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	85.939		32.430	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.252.177		1.698.240	
		1.338.116		1.730.671
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-906.931		-1.342.599	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-13.089		-18.548	
		-920.020		-1.361.147
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		418.096		369.523
Netto-kasstroom		277.138		237.374
Koers-/omrekenverschillen		-39		115
Mutatie liquide middelen		277.099		237.489

Samenstelling geldmiddelen	2021	2020
	€	€
Liquide middelen primo boekjaar	313.862	80.239
Liquide middelen ultimo boekjaar	590.975	313.862
Waarvan:		
Voor risico pensioenfonds	444.641	179.056
Voor risico deelnemers	146.334	134.806

1.4

Toelichting op de jaarrekening

1.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Het doel van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de onderneming KPN N.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds. Het bestuur heeft op 2 juni 2022 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

1.4.2 Grondslagen

1.4.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum.

Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	2021	2021	2020	2020
GBP	1,1910	1,1631	1,1172	1,1251
JPN	0,0076	0,0077	0,0079	0,0082
CHF	0,9651	0,9251	0,9245	0,9343
SEK	0,0971	0,0985	0,0920	0,0954

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Voor 2021 geldt dat er geen sprake is van schattingswijzigingen.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden per maandeinde over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de desbetreffende dekkingsgraden.

De (actuele) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. de meest actuele inschatting van de desbetreffende dekkingsgraden.

1.4.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde.

Beleggingen voor risico pensioenfonds en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de marktwaarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de vastgoedbeleggingen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen per balansdatum.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de aandelen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto-kasstroom (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Indien geen marktwaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen, zijnde taxaties uitgevoerd door gecertificeerde taxateurs.

De overige beleggingen bestaan uit beleggingen in private equity en liquide middelen. De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden onder de overige vorderingen en overige schulden gepresenteerd.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet.

Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico).

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waardering en presentatie van beleggingsdepots gekoppeld aan kapitaalcontracten zijn over-

eenkomstig de grondslagen voor beleggingen. De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Vorderingen in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.230 zijn verantwoord onder de post vorderingen en overlopende activa.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties.

In geval van een negatieve positie wordt het saldo aan de passiefzijde van de balans getoond.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening- courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen

zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Als rekenrente voor de voorziening pensioenverplichting wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31 december 2021 zoals die door DNB is gepubliceerd;
- Voor mannen en vrouwen is gebruikgemaakt van de door AG gepubliceerde Prognosetafels 2020. (2020: Prognosetafel AG2020);
- Om rekening te houden met het gegeven dat de fondspopulatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast op basis van de Sprenkels & Verschuren(S&V)-ervaringssterfte (2020: S&V-ervaringssterfte);
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur;
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen een mannelijke deelnemer en zijn vrouwelijke partner wordt gesteld op 3 jaar. Het leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar mannelijke partner wordt gesteld op -1 jaar;
- Voor de reservering voor latent partnerpensioen worden de gehuwdheidsfrequenties tot de pensioenrichtleeftijd van 68 jaar gebaseerd op de partnerfrequenties CBS 2018, met een frequentie van 100% op de pensioenrichtleeftijd;

- Voor de reservering van latent wezenpensioen wordt een opslag van 0,6% op de voorziening voor latent partnerpensioen van niet gepensioneerde deelnemers opgenomen;
- Voor toekomstige excasso- en administratiekosten wordt 3% van de netto voorziening pensioenverplichting opgenomen;
- Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdomspensioen wordt aangenomen dat op de pensioendatum 77% van de deelnemers een partner zal hebben;
- Inkoop van aanspraken uit spaarkapitaal geschiedt tegen de actuele marktrente;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de TV voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Pensioenleeftijd 68.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Gezien de omvang en het draagvlak van het pensioenfonds worden alle risico's voortvloeiende uit de aangegane verplichtingen volledig in eigen beheer gehouden.

Op de balans van het pensioenfonds is ultimo 2021 een herverzekerde voorziening opgenomen van € 806. Deze voorziening heeft betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekerder aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestaat deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

Overige technische voorzieningen

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. Deze voorziening wordt getroffen voor de verwachte toekomstige schadelast voor zieke deelnemers die op de balansdatum korter dan 24 maanden ziek zijn en die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Deze voorziening is gelijkgesteld aan tweemaal de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid en premievrijstelling.

Voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Langlopende schulden

Onder de langlopende schuld is het premiedepot opgenomen.

Het premiedepot is onderdeel van de CDC-financieringsafpraak tussen de sociale partners en

de werkgever. Afgesproken is dat tot en met 31 december 2022 een vaste premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen per jaar wordt betaald en gestort in het premiedepot. Uit dit premiedepot wordt jaarlijks de gedempte kostendekkende premie onttrokken. Daarnaast wordt het beleggingsrendement aan dit depot toegevoegd. Wanneer onvoldoende middelen in het depot aanwezig zijn, dan wordt de opbouw in dat jaar naar evenredigheid van het tekort in het premiedepot gekort. Aan het einde van de afgesproken periode beslist het bestuur in overleg met de sociale partners wat er met een eventueel overschot gebeurt, waarbij expliciet is overeengekomen dat het premiedepot of een gedeelte hiervan in geen geval terugvloeit naar de werkgever.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Schulden in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.268 zijn verantwoord onder de post overige schulden en overlopende passiva.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

1.4.2.3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte dan wel te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d. verrekend.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden. Daarnaast streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter.

Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2021 een volledige toeslag te verlenen van 2,57% voor zowel de actieve als de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers. Daarnaast is een budget van € 65 miljoen beschikbaar voor inhaaltoeslagen. Het daadwerkelijke percentage van de inhaaltoeslagen wordt later dit jaar vastgesteld.

Rentetoevoeging

In 2021 zijn de pensioenverplichtingen opgericht met de 1-jaarsrente van de RTS-curve van 1 januari 2021 zijnde -0,533% (2020: -0,324%).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden jaarlijks beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen. Hierin zijn tevens de collectieve waardeoverdrachten opgenomen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

1.4.2.4 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht zijn niet direct aan te sluiten met de aan- en verkopen in de toelichting op de balans. De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht hebben betrekking op alle beleggingen van het pensioenfonds, de toelichting op de balans is gesplitst in een deel beleggingen voor risico pensioenfonds en een deel beleggingen voor risico deelnemers. Daarnaast zijn in het kasstroomoverzicht de aan- en verkopen van derivaten gesaldeerd opgenomen, waar deze in de toelichting op de balans wel zijn uitgesplitst.

1.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2021

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2021	827.883	4.030.155	6.098.763	509.684	361.555	11.828.040
Aankopen	60.293	121.147	671.237	-48	104.090	956.719
Verkopen	-36.731	-697.732	-600.995	117.535	-47.438	-1.265.361
Herwaardering	117.830	953.355	187.772	-590.029	122.378	791.306
Overige mutaties	0	0	0	0	-39.163	-39.163
Stand per 31 december 2021	969.275	4.406.925	6.356.777	37.142	501.422	12.271.541
Schuldpositie derivaten (credit)						232.287
						12.503.828

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

In 2021 bedraagt de negatieve derivatenpositie € 232,3 miljoen (2020: € 4,2 miljoen).

In de 'overige beleggingen' worden de beleggingen in Private equity verantwoord. Daarnaast worden ook de beleggingsliquiditeiten onder 'overige beleggingen' verantwoord. De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in 2020 en 2021 niet opgenomen onder de 'Overige beleggingen' maar separaat opgenomen onder de overige vorderingen en overige schulden en overlopende passiva.

Het saldo onder overige mutaties in de categorie 'Overige beleggingen' heeft betrekking op de betalingen en ontvangsten van kasonderpand.

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2020	870.675	3.535.053	6.271.296	251.372	185.794	11.114.190
Aankopen	69.843	457.522	544.601	423	88.894	1.161.283
Verkopen	-67.763	-462.333	-801.920	-143.440	-10.852	-1.486.308
Herwaardering	-44.872	499.913	84.786	401.329	12.682	953.838
Overige mutaties	0	0	0	0	85.037	85.037
Stand per 31 december 2020	827.883	4.030.155	6.098.763	509.684	361.555	11.828.040
Schuldpositie derivaten (credit)						4.214
						11.832.254

		31-12-2021	31-12-2020
		€	€
Vastgoedbeleggingen			
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed		969.275	827.883
		969.275	827.883

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum € 762,8 miljoen (2019: € 762,8 miljoen).

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2021		2020	
	€	%	€	%
Vesteda	86.204	8,9	70.887	8,6
Prologis Targeted US	56.966	5,9	0	-
Prologis European Logistics	63.845	6,6	50.980	6,1
Morgan Stanley Prime Property	59.456	6,1	42.693	5,2
Bouwinvest Dutch Residential	49.765	5,1	45.643	5,5
	316.236	32,6	210.203	25,4

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	4.406.925	4.030.155
	4.406.925	4.030.155

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 2.465,7 miljoen (2020: € 2.767,7 miljoen).

Er zijn geen aandelenposities met een belang groter dan 5% van de beleggingen in aandelen (2020: geen).

Het pensioenfonds belegt niet in de werkgever KPN N.V. In 2020 belegde het pensioenfonds voor € 0,7 miljoen of 0,01% in de werkgever KPN N.V.

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Vastrentende waarden		
Obligaties	691.225	830.264
Hypotheekfondsen	2.734.965	2.380.707
Niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	2.930.587	2.887.792
	6.356.777	6.098.763

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 5.432,3 miljoen (2020: € 5.298,0 miljoen). Het pensioenfonds heeft geen vastrentende waarden uitgeleend (2020: geen).

De beleggingen onder "Hypotheekfondsen" betreft de belegging in het MM Dutch Mortgage Fund.

Uit het boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de desbetreffende beleggingscategorie:

	2021		2020	
	€	%	€	%
Duitse staatsobligaties	709.350	11,2	849.278	13,9

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.735,0 miljoen en is meer dan 5% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Derivaten		
Valutaderivaten	-27.996	60.715
Rentederivaten	65.138	448.969
	37.142	509.684

In de bovenstaande weergave zijn zowel de positieve als de negatieve derivatenposities meegenomen. Een toelichting inzake de derivatenposities is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Overige beleggingen		
Private equity	462.543	277.848
Liquide middelen	38.879	83.707
	501.422	361.555

In 2021 en 2020 worden de vorderingen en schulden inzake beleggingen separaat op de balans onder de overige vorderingen en overige schulden en overlopende passiva gepresenteerd.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

In het overzicht op de volgende pagina is rekening gehouden met de vorderingen en schulden inzake beleggingen en de negatieve derivaten. Hierdoor komt de eindstand niet overeen met de eindstand op de balans en de toelichting op de balans.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Directe markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2021					
Vastgoedbeleggingen	0	133.806	835.470	0	969.275
Aandelen	0	4.406.925	0	0	4.406.925
Vastrentende waarden	691.225	2.930.587	2.734.965	0	6.356.777
Derivaten	0	37.142	0	0	37.142
Overige beleggingen	0	460.864	462.543	-21.936	901.471
	691.225	7.969.324	4.032.977	-21.936	12.671.590

	Directe markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2020					
Vastgoedbeleggingen	0	120.044	707.839	0	827.883
Aandelen	0	4.030.155	0	0	4.030.155
Vastrentende waarden	830.264	2.887.791	2.380.707	0	6.098.763
Derivaten	0	509.684	0	0	509.684
Overige beleggingen	0	528.637	277.848	-355.290	451.196
	830.264	8.076.312	3.366.395	-355.290	11.917.682

In 2021 zijn de Money Markets Funds geclassificeerd als 'Afgeleide marktnoteringen'. Aangezien deze in de jaarrekening 2020 geclassificeerd waren als 'Overig' zijn de vergelijkende cijfers van 2020 hiervoor aangepast.

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2020	64.656	581.904	416.206	129.194	1.191.960
Aankopen	44.044	60.397	76.953	4.278	185.672
Verkopen	-35.832	-115.757	-66.347	0	-217.936
Herwaardering	-5.830	76.800	32.439	1.334	104.743
Stand per 31 december 2020	67.038	603.344	459.251	134.806	1.264.439
Aankopen	3.449	33.933	92.241	9.959	139.582
Verkopen	-15.557	-113.248	-37.419	0	-166.224
Herwaardering	17.736	129.965	-10.834	1.569	138.436
Stand per 31 december 2021	72.666	653.994	503.239	146.334	1.376.233

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Vastgoedbeleggingen		
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	72.666	67.038

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum in totaal € 56,8 miljoen (2020: € 66,6 miljoen).

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	653.994	603.344

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 389,9 miljoen (2020: € 428,9 miljoen).

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Vastrentende waarden		
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	503.239	459.251

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 456,6 miljoen (2020: € 398,2 miljoen).

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Overige beleggingen		
Beleggingsfondsen	3.456	3.522
Liquide middelen	142.878	131.284
	146.334	134.806

3. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	806	1.228

Deze voorziening heeft betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestaat deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

4. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Vorderingen op de werkgever	17	5.204
Vorderingen inzake beleggingen	462.744	537.826
Vordering op de belastingdienst	153	186
Overige vorderingen en overlopende activa	651	7.312
	463.565	550.528

De vordering op de werkgever heeft betrekking op een nog te ontvangen koopsom voor extra pensioenopbouw. Vorig jaar bestonden de vorderingen op de werkgever naast een nog te ontvangen koopsom voor extra pensioenopbouw uit een voorlopige premieafrekening over het jaar 2020. In 2021 is de premieafrekening een schuld aan de werkgever.

De vorderingen inzake beleggingen betreffen nog af te wikkelen transacties.

De vordering op de belastingdienst bestaat uit de terug te vorderen btw over het vierde kwartaal 2021.

De overige vorderingen en overlopende activa bestaan voornamelijk uit de openstaande debiteuren (€ 0,6 miljoen). Deze bestaan voornamelijk uit de nog te ontvangen premie over 2019, 2020 en 2021. Deze premie is met terugwerkende kracht in december 2021 in rekening gebracht. Het restant bestaat uit nog te ontvangen uitkeringen van Nationale Nederlanden over de jaren 2021 en 2020 (€ 0,1 miljoen) en vooruitbetaalde kosten.

Vorig jaar bestonden de overige vorderingen en overlopende activa voornamelijk uit een gedeelte van de slotnota van de koopsom voorwaardelijk pensioen over december 2020.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

5. Overige activa

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Liquide middelen	6.985	15.911

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds. Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

6. Stichtingskapitaal en reserves

	Algemene reserve	Bestemmings reserves	Totaal
	€	€	€
Stand per 1 januari 2020	1.474.047	281.774	1.755.821
Bestemming van saldo baten en lasten	74.307	0	74.307
Toevoeging Bestemmingsreserve aan Algemene Reserve	281.774	-281.774	0
Stand per 31 december 2020	1.830.128	0	1.830.128
Bestemming van saldo baten en lasten	1.242.656	0	1.242.656
Stand per 31 december 2021	3.072.784	0	3.072.784

Per 1 januari 2020 is de speciale status van het solvabiliteitsdepot vervallen als bestemmingsreserve binnen het eigen vermogen en is het solvabiliteitsdepot toegevoegd aan de Algemene Reserve.

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	2021	2020
	%	%
Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan		
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Actuele dekkingsgraad	128,3	116,3
Reële dekkingsgraad	104,4	92,7
Beleidsdekkingsgraad	125,3	110,3

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte prijsinflatie. Doordat het premiedepot is opgenomen onder de langlopende schulden, wordt deze niet meegeteld in de bepaling van de dekkingsgraad.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de paragraaf 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2021	2020
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	3.072.784	1.830.128
Minimaal vereist eigen vermogen	398.813	418.821
Vereist eigen vermogen	1.717.517	1.780.106

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan ultimo 2021 gekarakteriseerd worden als een situatie met een toereikende solvabiliteit omdat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de dekkingsgraad die hoort bij het vereist vermogen.

De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor de volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie. Op basis van deze definitie komt de reële dekkingsgraad ultimo 2021 uit op 104,4% (2020: 92,7%).

Herstelplan

Het pensioenfonds heeft op 30 maart 2021 een herstelplan ingediend op basis van de situatie eind 2020. Daaruit blijkt dat we op basis van ons financiële beleid inderdaad op tijd weer aan alle normen kunnen voldoen. In het herstelplan werd voor 2021 een stijging van de actuele dekkingsgraad verwacht naar 118,4%. Met name doordat de rentetermijnstructuur positief heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad en de beleggingsrendementen hoger zijn uitgekomen dan verwacht, is de werkelijke dekkingsgraad per eind 2021 hoger uitgekomen (128,3%).

Per 30 juni 2021 was de beleidsdekkingsgraad hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Hiermee was het pensioenfonds per deze datum uit herstel. Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2021 (125,3%) ook hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (115,8%), hoeft het pensioenfonds geen actualisatie van het herstelplan in te dienen in 2022 omdat de verplichting per 30 juni 2021 al was vervallen.

Op grond van het financieel toetsingskader, moet een pensioenfonds jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. Daarnaast moet het pensioenfonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, alsook dat het pensioenfonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen.

Het bestuur heeft de uitslag van de haalbaarheidstoets 2021 besproken en is van mening dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 is vastgesteld in overleg met de sociale partners.

Het bestuur heeft vastgesteld dat de uitslag in worst case scenario (24%) versus beleidsgrens van 35% in worst case scenario geen aanleiding is om de risicohouding zoals in overleg met de sociale partners is vastgelegd, te wijzigen.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Er zijn geen statutaire bepalingen betreffende de bestemming van het resultaat. Het saldo van de staat van baten en lasten is toegevoegd aan de algemene reserve.

7. Technische voorzieningen

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	9.473.665	9.964.545
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	806	1.228
Overige technische voorzieningen	14.161	14.192
	9.488.632	9.979.965

	2021	2020
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	9.964.545	9.165.892
Pensioenopbouw	126.828	138.400
Toeslagverlening	297.643	11.943
Rentetoevoeging	-52.662	-29.479
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-256.225	-244.625
Wijziging marktrente	-640.823	1.107.420
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	-223.524
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-541	-2.275
Overige mutatie voorziening pensioenverplichting	34.900	40.793
	9.473.665	9.964.545

Toeslagverlening

De toeslagverlening voor deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers wordt gebaseerd op het afgeleide consumentenprijsindexcijfer (periode september - september). Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de grens die nodig is voor toekomstbestendige toeslagverlening (in 2021 119,9%) kan een evenredige toeslag worden toegekend aan de actieve deelnemers. De evenredige toeslag wordt berekend op basis van de beleidsdekkingsgraad.

Voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers wordt de toeslag berekend aan de hand van het aanwezige vermogen boven de grens van 110%. De aldus bepaalde toeslag is hoger dan de evenredig berekende toeslag.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2021 een volledige toeslag te verlenen van 2,57% voor zowel de actieve deelnemers, als de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers. Daarnaast is een budget van € 65,0 miljoen beschikbaar voor inhaaltoeslagen.

De reguliere toeslag en het budget van de inhaaltoeslag bedragen in totaal € 297,6 miljoen en dit bedrag is toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,533% (2020: -0,324%), op basis van de 1-jaars-rente van de RTS- curve aan het begin van het verslagjaar, wat overeenkomt met een bedrag van - € 53 miljoen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2021 0,54% (2020: 0,13%) en daarmee 0,41%-punt hoger dan per 31 december 2020. Als gevolg van deze stijging van de marktrente is € 693,8 miljoen onttrokken aan de voorziening pensioenverplichtingen. Het resultaat als gevolg van de nieuwe UFR-methodiek is ook meegenomen onder wijziging marktrente en hierdoor is een bedrag van € 53,0 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen. Per saldo is een bedrag van € 640,8 miljoen onttrokken aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2021 heeft geen wijziging plaatsgevonden van de actuariële uitgangspunten. In 2020 heeft een wijziging van de Prognosetafel AG2020 plaatsgevonden en zijn de correctiefactoren op sterftekansen geactualiseerd.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

	2021	2020
	€	€
Toevoeging aan de technische voorzieningen	3.151	2.106
Ottrekking aan de technische voorzieningen	-3.692	-4.381
	-541	-2.275

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Resultaat op kanssystemen:		
- Sterfte	-11.875	-10.255
- Arbeidsongeschiktheid	1.344	4.398
- Mutaties	48.469	42.175
Overige technische grondslagen	-3.038	4.475
	34.900	40.793

Het resultaat op sterfte is in 2021, net als in 2020, relatief hoog. Deelnemers leefden korter dan verwacht.

De 'mutaties' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdienst-tredingen en pensioneren.

In de overige technische grondslagen is onder andere de waarde van de garantie voor de 0%-garantieregeling verwerkt. De mutatie van de 0%-garantieregeling betreft in 2021 een afname van € 3,2 miljoen.

In 2020 was naast het opnemen van de mutatie van de garantie voor de 0%-garantieregeling over 2020 ook de waarde van de garantie van de premievrije deelnemers over 2019 meegenomen. Deze waarde was in 2019 onterecht niet opgenomen. De mutatie over 2020 betrof inclusief de correctie over 2019 een toename van € 2,3 miljoen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen, exclusief het herverzekerde deel van de technische voorziening en de overige technische voorziening is naar categorieën ultimo 2021 als volgt samengesteld:

	2021		2020	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	1.882.501	11.497	2.078.446	12.025
Pensioengerechtigden	4.271.120	22.445	4.198.465	21.611
Gewezen deelnemers	3.320.044	39.266	3.687.634	39.581
Voorziening voor pensioenverplichtingen	9.473.665	73.208	9.964.545	73.217

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling betreft een gecombineerde regeling. Tot het salarisdeel van € 45.378,- betreft het een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling (artikel 10 Pensioenwet: uitkeringsovereenkomst) en vanaf € 45.378,- betreft het een beschikbare-premieregeling (artikel 10 Pensioenwet: premieovereenkomst).

De pensioenleeftijd bedraagt 68 jaar, uitstel en vervroeging is mogelijk en er is geen sprake van een toetredingsleeftijd.

Jaarlijks wordt in de middelloonregeling een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het pensioengevend salaris betreft het vaste maandsalaris, verhoogd met 75% van het cao-budget. Daarnaast zijn bepaalde variabele en vaste salariscomponenten pensioengevend. De franchise bedraagt voor 2021 € 14.544,- en met ingang van 2021 is er sprake van een maximum pensioengevend salaris van € 112.189,-.

De beschikbare-premieregeling heeft een leeftijdsafhankelijke staffel. Het saldo wordt voor (gewezen) deelnemers omgezet op de pensioendatum tegen de dan geldende omzettingsfactoren. Het bestuur is bevoegd om deze omzettingsfactoren aan te passen. De inkooptarieven voor de BPR- en de IPS-regeling worden vastgesteld op de maandelijks gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Er is sprake van een recht op nabestaanden- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin over de opgebouwde aanspraken toeslag wordt verleend.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (cpi) voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september, zoals vastgesteld door het CBS.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het pensioenfonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het pensioenfonds, en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2021 een volledige toeslag te verlenen, 2,57% voor zowel actieve deelnemers als voor pensioengerechtigden en gewezen deelnemers.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in zijn jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

Per 1 januari 2022 is een budget van € 65 miljoen beschikbaar voor inhaaltoeslagen. De gevolgen van de toekenningen vanuit dit budget zijn in onderstaande tabellen niet opgenomen.

De percentages uit het verleden van het pensioenfonds en ondernemingspensioenfonds KPN zijn naar rato samengevoegd opgenomen.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Verschil	Cumulatief verschil t.o.v. ambitie
	%	%	%	%
Actieven				
2013	2,13	-	2,13	9,13
2014	1,08	0,34	0,74	9,94
2015	0,57	0,38	0,19	10,15
2016	0,39	-	0,39	10,58
2017	-0,01	-	-0,01	10,57
2018	1,47	0,74	0,73	11,37
2019	1,47	1,11	0,36	11,78
2020	1,64	0,41	1,23	13,15
2021	0,99	0,11	0,88	14,15
2022	2,57	2,57	-	14,15

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Verschil	Cumulatief verschil t.o.v. ambitie
	%	%	%	%
Pensioengerechtigden en gewezen deelnemers				
2013	2,13	-	2,13	9,68
2014	1,33	0,42	0,91	10,67
2015	0,82	0,55	0,27	10,97
2016	0,64	-	0,64	11,68
2017	-0,01	-	-0,01	11,67
2018	1,47	0,81	0,66	12,41
2019	1,47	1,16	0,31	12,76
2020	1,64	0,48	1,16	14,06
2021	0,99	0,13	0,86	15,04
2022	2,57	2,57	-	15,04

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Het pensioenfonds heeft herverzekeringscontracten afgesloten met betrekking tot het risico van arbeidsongeschiktheid. De mutatie van het herverzekeringsdeel technische voorzieningen wordt hieronder toegelicht.

	2021	2020
	€	€
Mutatieoverzicht herverzekeringsdeel technische voorziening		
Stand begin boekjaar	1.228	1.159
Rentetoevoeging	0	-4
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	0	-79
Wijziging marktrente	0	45
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	0	0
Overige wijzigingen	-422	107
Saldo einde boekjaar	806	1.228

De herverzekerde voorziening bestaat uit 2 onderdelen:

- het herverzekerde risico van huidige arbeidsongeschikte deelnemers van voormalige KPN contact, ter grootte van circa € 0,6 miljoen. Ten opzichte van vorig jaar is deze voorziening relatief fors gedaald. Dit wordt veroorzaakt doordat deze voorziening tot en met vorig jaar werd vastgesteld op basis van de toekomstige inleg waarop de betreffende deelnemers vanuit premievrijstelling nog recht op hebben. Deze toekomstige inleg wijkt in een aantal gevallen af van de door de herverzekeraar vergoede premie-inleg;
- de contante waarde van ingegane en herverzekerde arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van één deelnemer van het voormalige OPF en drie deelnemers vanuit de CWO van SVG, ter grootte van € 0,2 miljoen.

Overige technische voorzieningen

	2021	2020
	€	€
Voorziening voor arbeidsongeschiktheid		
Stand per begin boekjaar	14.192	11.937
Overige actuariële wijzigingen	-31	2.255
	14.161	14.192

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. De voorziening heeft overwegend een langlopend karakter. De voorziening voor arbeidsongeschiktheid is gelijk aan twee keer de risicopremie uit de premiestelling van het komende jaar. Omdat de gedempte kostendekkende premie voor komend jaar op hetzelfde niveau ligt als in 2021 is deze voorziening bijna gelijk gebleven.

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	1.376.233	1.264.439

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare-premieregeling (premieovereenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de BPR-grens.

De premie is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke premiestaffel en wordt jaarlijks ingelegd in de door vermogensbeheerder AIM (voorheen TKPI) uitgevoerde regeling. Het pensioenfonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever en maakt deze over aan de vermogensbeheerder. De deelnemer betaalt geen aankoop en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen (total expense ratio) worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Per 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) in werking getreden. Dit betekent dat een deelnemer aan een beschikbare premieregeling, die op of na 1 september 2016 met pensioen gaat, mag kiezen voor een variabele uitkering.

Het pensioenfonds biedt per 1 januari 2019 de mogelijkheid om een variabele pensioenuitkering in te kopen. Dit betekent ook dat vanaf 1 januari 2019 de deelnemer geen mogelijkheid meer heeft om met het opgebouwde BPR- kapitaal te shoppen buiten het pensioenfonds.

De deelnemers die vanaf 1 januari 2019 met pensioen gaan (en een BPR/IPS-kapitaal hebben) krijgen de keuze voorgelegd om op de pensioendatum te kiezen tussen een stabiele of een variabele uitkering.

Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waardeoverdracht is niet mogelijk.

Ultimo 2021 bedraagt de waarde van de WVP-regeling € 34 miljoen.

	2021	2020
	€	€
Verloop voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		
Stand per begin boekjaar	1.264.439	1.191.960
Inleg en stortingen	25.837	24.516
Uitkeringen en onttrekkingen	-52.132	-47.502
Beleggingsresultaten risico deelnemers	138.089	95.465
	1.376.233	1.264.439

De 'uitkeringen en onttrekkingen' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren.

9. Langlopende schulden

	2021	2020
	€	€
Premiedepot		
Stand per begin boekjaar	128.592	111.542
Totaal toegevoegde premie	109.758	108.351
Rendement in boekjaar	257	2.215
	238.607	222.108
Gedempte kostendeekkende premie t.b.v. het resultaat	-124.718	-98.080
Nog te verrekenen met premiedepot	-316	1.969
Onttrekking t.b.v. solvabiliteitsopslag pensionering	-3.174	0
Dotatie/Onttrekking 0%-garantieregeling	0	2.595
	110.399	128.592

De totale premie die door de werkgevers in 2021 is gestort in het premiedepot bedraagt € 109,8 miljoen. De gedempte kostendeekkende premie is uit het premiedepot onttrokken. In de totale premie is ook een bedrag opgenomen aan voorlopige afrekening 2021. Het deel van dit bedrag dat toegerekend moet worden aan het premiedepot wordt bepaald op basis van de gedempte kostendeekkende premie. Op het moment dat deze definitief is bepaald, vindt nog een afrekening plaats.

Vanaf 2021 is er geen sprake meer van een onttrekking inzake AO-grondslagstijgingen omdat de AO-grondslagstijgingen vanaf 2021 onderdeel zijn geworden van de reguliere premiestelling. In

2020 zit de onttrekking van de AO-grondslagstijgingen over 2020 in de gedempte kostendecken-de premie t.b.v. het resultaat (€ 1.886).

In 2021 is een bedrag van € 3.174 onttrokken t.b.v. de financiering van de inkoop van de solvabili-teitsopslag van KPN- deelnemers bij de omzetting van DC-saldi bij pensioneren.

In 2020 is besloten dat de dotaties en onttrekkingen inzake de 0%-garantieregeling niet meer via het premiedepot afgewikkeld worden maar via de algemene reserves.

10. Derivaten

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Derivaten	232.287	4.214

Een uitgebreide toelichting inzake de derivatenpositie is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

11. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2021	31-12-2020
	€	€
Schuld aan de werkgever	972	0
Schulden inzake beleggingen	62.695	448.186
Vooruitontvangen posten	73	23
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.433	4.779
Overige schulden en overlopende passiva	1.909	4.034
	71.082	457.022

De schuld aan de werkgever heeft in 2021 betrekking op de premieafrekening 2021. In 2020 was sprake van een vordering op de werkgever inzake de premieafrekening.

De schulden inzake beleggingen betreffen nog af te wikkelen transacties.

De vooruitontvangen posten bestaan uit de vooruit ontvangen advieskosten inzake het pensioenakkoord die betaald is door de werkgever KPN N.V. en een vooruit ontvangen uitkering herververzekering van 1 deelnemer.

De post 'Belastingen en premie sociale verzekeringen' betreft voornamelijk de nog af te dragen loonheffing, die maandelijks achteraf overgemaakt wordt naar de belastingdienst (€ 4,9 miljoen). Daarnaast bevat deze post ook de suppletie over 2018 tot en met 2020 (€ 0,5 miljoen).

De overige schulden en overlopende passiva bestaan voornamelijk uit openstaande crediteuren van € 0,4 miljoen, de overlopende kosten over het boekjaar 2021 van € 0,5 miljoen, de schuld inzake niet opgevraagd pensioen van € 0,5 miljoen en de schuld inzake afkoop klein pensioen van € 0,4 miljoen. De openstaande crediteuren hebben voornamelijk betrekking op bestuurskosten (€ 0,1 miljoen), advieskosten (€ 0,1 miljoen) en vermogensbeheerkosten (€ 0,1 miljoen).

Alle schulden hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

1.4.3.1 . Risicobeheer

Op jaarbasis voert het pensioenfonds een uitgebreide risicoanalyse uit, waarvan de ALM-studie onderdeel is. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het pensioenfonds en toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het pensioenfonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

Risicomanagement maakt een integraal deel uit van de besluitvorming van het bestuur. Het bestuur is in zijn geheel primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak en behandeling. Het bestuur is verantwoordelijk voor het vaststellen, uitvoeren en monitoren van het risicobeleid. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door zijn adviseurs. Dit kan gezien worden als de eerste line of defence.

Het bestuur heeft de overall monitoring en borging van het IRM-proces belegd bij de Financiële commissie (FC) en daarnaast de 11 hoofdrisico's toebedeeld aan de verschillende commissies met als taak onder andere het monitoren en rapporteren over de desbetreffende risico's direct aan het bestuur.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief/passief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers zou moeten verhogen en het risico

dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In de CDC-systematiek is voorzien dat als het premiedepot onvoldoende middelen heeft om de opbouw te financieren, de opbouw verlaagd kan worden. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de beleggingen en verplichtingen voor risico deelnemers en het herverzekerde deel.

De aanwezige actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2021	2020
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	116,3	116,9
Premie	-0,5	-0,6
Uitkeringen en kosten	0,4	0,4
Toeslagverlening	-3,0	-0,1
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	7,9	9,6
Renteafdekking	-	-
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	7,0	-11,3
Wijziging Ultimate Forward Rate voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Aanpassing levensverwachting	-	2,5
Overige oorzaken	0,2	-1,1
Dekkingsgraad per 31 december	128,3	116,3

De bepaling van de procentuele effecten van de diverse resultaatbronnen op de dekkingsgraad zijn conform de richtlijnen van DNB alle uitgedrukt ten opzichte van de primo dekkingsgraad. Dit zorgt ervoor dat de optelling van primo dekkingsgraad plus alle afzonderlijke procentuele effecten niet leidt tot de ultimo dekkingsgraad. Het verschil tussen deze twee wordt verantwoord onder de noemer 'overige oorzaken' en betreft de kruiseffecten.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2021	2020
	%	%
S1 Renterisico	0,5	0,1
S2 Risico zakelijke waarden	12,3	12,6
S3 Valutarisico	3,8	3,9
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	4,1	4,0
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,6	2,7
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	1,7	1,5
Diversificatie-effect	-9,2	-9,0
Totaal	15,8	15,8

Bovenstaande uitkomsten moeten geïnterpreteerd worden als bedragen op een schaal van € 100: dit betekent dat het vereist eigen vermogen € 15,8 is per € 100,00 verplichting en gelijk staat aan een dekkingsgraad van 115,8%.

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2 + S2^2 + (0,5 \times 2 \times S1 \times S2) + S3^2 + S4^2 + S5^2 + S6^2 + S10^2$.

	2021	2020
	€	€
Vereist pensioenvermogen	12.582.382	13.024.510
Voorziening pensioenverplichting	10.864.865	11.244.404
Vereist eigen vermogen	1.717.517	1.780.106
Aanwezig eigen vermogen	3.072.784	1.830.128
Surplus/Surplus	1.355.267	50.022

Het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds minimaal moet beschikken. Indien een pensioenfonds niet over dit vermogen beschikt is er sprake van een reservetekort en moet het een herstelplan indienen bij de toezichthouder. Hierbij wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad (125,3%) is per 31 december 2021 hoger dan de dekkingsgraad op basis van het vereist eigen vermogen (115,8%).

Het VEV is het vermogen dat hoort bij de evenwichtssituatie van een pensioenfonds. In deze situatie is het eigen vermogen zodanig dat het over 1 jaar met een zekerheid van 97,5% meer bezittingen heeft dan verplichtingen. Per ultimo december 2021 is met het standaardmodel per risicofactor de vereiste solvabiliteit bepaald. De vereiste solvabiliteit per risicofactor is aan de hand van de voorgeschreven (wortel)formule gecombineerd tot een totaal vereiste solvabiliteit.

Diversificatievoordeel ontstaat doordat in het standaardmodel met behulp van een (wortel)formule wordt verondersteld dat niet alle risico's gelijktijdig optreden. In de formule wordt verondersteld dat een daling van de marktwaarde van zakelijke waarden samengaat met een daling van de rente. De samenhang (correlatie) tussen het renterisico en het zakelijke waarden risico/kredietrisico is 0,4. Daarnaast is de correlatie tussen zakelijke waarden en het kredietrisico 0,5. Voor de overige risicofactoren wordt geen samenhang verondersteld. Op deze wijze is er diversificatie tussen verschillende risicofactoren, d.w.z. dat niet alle risico's gelijktijdig opgetreden, meegenomen in de formule.

Het VEV is 15,8% en is gebaseerd op de strategische portefeuille, indien dit op basis van de feitelijke portefeuille was gedaan, zou het vereist eigen vermogen 17,0% zijn geweest.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het markt-risico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custodyrisico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Voor het afdekken van het renterisico geldt een vast afdekkingsniveau van 70% van het renterisico van de verplichtingen. Per eind van 2021 is 69,2% van het renterisico afgedekt door middel van een combinatie van de vastrentende beleggingen en renteswaps. Bij de bepaling van de mate (ex-ante) van de gewenste renteafdekking wordt geen rekening gehouden met de effecten van de UFR methodiek. Het pensioenfonds focust op de marktwaardering van de pensioenverplichtingen.

Het pensioenfonds maakt bij de afdekking van het renterisico gebruik van beleggingen in vastrentende waarden en renteswaps.

De waardemutatie van de beleggingen en verplichtingen (op basis van het strategische beleid) in het FTK-scenario wordt weergegeven in de onderstaande tabel. De mate van renteafdekking in het FTK-scenario is circa 66,7% (2020: 5,9%). In 2021 heeft het pensioenfonds het dynamische rente afdekkingsbeleid vervangen door een vast afdekkingsniveau van 70%.

De duratie en het effect van de renteafdekking wordt in de onderstaande tabel samengevat.

	31-12-2021		31-12-2020	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	0	6,6	0	7,0
Vastrentende waarden (na derivaten)	0	20,1	0	17,3
(Nominale) pensioenverplichtingen	9.473.665	17,8	9.964.545	18,6

Gerealiseerde renteafdekking

Op basis van de werkelijke renteontwikkeling kan de gerealiseerde renteafdekking over 2021 worden berekend. De gerealiseerde afdekking over 2021 bedroeg circa 58% (in 2020: 33%). Deze wijkt af van het huidige strategische niveau van 70% omdat de implementatie van de verhoging van de mate van renteafdekking in augustus is uitgevoerd en de renteafdekking hiervoor sinds begin 2021 strategisch 50% en 55% bedroeg. Hierbij is bij de vastrentende beleggingen en verplichtingen alleen rekening gehouden met de waardeverandering als gevolg van een verandering van de swaprente. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is hiervoor gebaseerd op marktwaardering en houdt geen rekening met de effecten van de UFR-methodiek.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2021		31-12-2020	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	307.198	4,8	341.749	5,6
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	1.475.328	23,2	1.423.080	23,3
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.334.569	21,0	1.432.813	23,5
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	2.147.498	33,8	1.966.702	32,3
Resterende looptijd > 20 jaar	1.092.183	17,2	934.419	15,3
	6.356.777	100,0	6.098.763	100,0

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven. De resterende looptijd van de pensioenverplichtingen (excl. herverzekerde pensioenverplichtingen) kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2021		31-12-2020	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	1.378.027	14,5	1.285.841	12,9
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.493.743	15,7	1.463.687	14,7
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	2.941.338	31,0	3.101.183	31,1
Resterende looptijd > 20 jaar	3.674.718	38,8	4.128.026	41,3
	9.487.826	100,0	9.978.737	100,0

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Valutarisico betreft het risico dat de marktwaarde van de beleggingen in vreemde valuta daalt door een waardedaling van andere valuta's ten opzichte van de euro.

Binnen de categorie aandelen wordt de valuta exposure naar de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen voor de helft afgedekt.

De beleggingen in vastrentende waarden luiden hoofdzakelijk in euro (of dat de valutarisico's voor het grootste gedeelte worden afgedekt). De valuta van obligaties uit opkomende landen wordt minimaal voor 80% afgedekt. De inflatie gerelateerde obligaties zijn genoteerd in euro's.

Voor de vastgoedbeleggingen worden de valutarisico's afgedekt. In het discretionaire vastgoed-mandaat wordt bij de start van elke belegging in een vastgoedfonds besloten of de valuta wel of niet afgedekt wordt. Voor de beleggingen in beursgenoteerd vastgoed wordt het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen afgedekt.

Het totaalbedrag dat ultimo jaar in euro's is belegd, bedraagt voor afdekking 55% (2020: 58%). Het bedrag dat ultimo jaar in in euro's is belegd, bedraagt na afdekking 78% (2020: 79%).

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten -€ 27,8 miljoen (2020: € 60,6 miljoen). Dit is inclusief de waarde van de valutatermijncontracten binnen de beleggingsfondsen van € 0,2 miljoen (2020: € 0,1 miljoen).

De valutapositie per 31 december 2021 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, Private equity en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

2021			
	Totaal voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	6.921.558	2.918.161	9.839.719
GBP	394.988	-199.413	195.575
JPY	248.040	-122.444	125.596
USD	3.861.172	-2.591.374	1.269.798
Overige	1.273.619	-32.717	1.240.902
Totaal niet EUR	5.777.819	-2.945.948	2.831.871
	12.699.377	-27.787	12.671.590

Het resultaat van de valuta derivaten was in 2020 als euro waarde getoond in de kolom 'Valuta-derivaten Afdekking'. Door deze separaat te tonen in de kolom 'Valuta-derivaten Afdekking' wordt inzichtelijker gemaakt wat het effect is van de positie voor en na afdekking en de effecten van de valuta-derivaten. Hiermee is per valuta inzichtelijk wat het resultaat is van de valuta-afdekking. Deze wijziging is in 2021 doorgevoerd voor zowel 2021 als 2020.

De valutapositie per 31 december 2020 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, commodity's en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

2020			
	Totaal voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	6.837.139	2.530.777	9.367.916
GBP	317.337	-182.446	134.891
JPY	280.106	-136.049	144.057
USD	3.197.265	-2.122.508	1.074.757
Overige	1.225.224	-29.163	1.196.061
Totaal niet EUR	5.019.932	-2.470.166	2.549.765
	11.857.071	60.611	11.917.682

In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrsrisico

Prijrsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het pensioenfonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximale percentage dat namens het pensioenfonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd.

Naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van de custodian.

De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in onderstaande tabellen meegenomen. De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

	31-12-2021		31-12-20120	
	€	%	€	%
Europa	6.872.819	54,2	6.827.773	57,3
Afrika	152.118	1,2	130.772	1,1
Noord-Amerika	2.928.066	23,1	2.445.419	20,5
Zuid-Amerika	355.898	2,8	326.075	2,7
Azië-Pacific	1.364.050	10,8	1.443.866	12,1
Gemixt	60.026	0,5	60.746	0,5
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	11.732.977	92,6	11.234.651	94,2
Derivaten	37.142	0,3	509.684	4,3
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	901.471	7,1	173.347	1,5
Totaal	12.671.590	100,0	11.917.682	100,0

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar sectoren is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Energie	280.890	2,2	244.209	2,1
Bouw- en grondstoffen	175.746	1,4	189.353	1,6
Industrie	829.247	6,5	754.793	6,3
Duurzame consumentengoederen	827.268	6,5	779.331	6,5
Consumentengebruiksgoederen	483.700	3,8	481.263	4,0
Gezondheidszorg	673.736	5,3	597.129	5,0
Vastgoed	1.020.654	8,1	883.363	7,4
Informatietechnologie	1.192.960	9,4	1.043.406	8,8
Telecommunicatie	493.009	3,9	451.877	3,8
Nutsbedrijven	184.060	1,5	206.826	1,7
Overheid en overheidsinstellingen	1.246.749	9,9	1.343.502	11,3
Hypotheke	2.916.457	23,0	2.695.212	22,6
Financiële instellingen	1.144.918	9,0	1.081.045	9,1
Liquiditeiten	224.170	1,8	132.521	1,1
Overige	39.413	0,3	350.821	2,9
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	11.732.977	92,6	11.234.651	94,2
Derivaten	37.142	0,3	509.684	4,3
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	901.471	7,1	173.347	1,5
Totaal	12.671.590	100,0	11.917.682	100,0

Het vastgoed bevindt zich voor 66,1% in Europa, 17,0% in Noord-Amerika en voor 3,1% in Azië-Pacific. Daarnaast wordt 13,8% belegd in beursgenoteerd vastgoed in ontwikkelde landen. Vanwege het risico van leverage binnen de direct vastgoedportefeuille wordt de allocatie gekenmerkt als indirect vastgoed (conform voorschriften van DNB).

Grondstoffenrisico (S4)

Pensioenfondsen die beleggen in grondstoffen (commodities) lopen het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt. Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico op financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst en marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico's is het afwikkelingsrisico ('settlementrisico'). Dit houdt het risico in dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen kan lijden.

Beheersing van het kredietrisico vindt plaats door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps en het uitlenen van effecten ('securities lending'). Het gevoerde tegenpartijbeleid houdt rekening met de risicopremies waardoor het meer inspeelt op de actualiteit.

Ter afdekking van het afwikkelingsrisico wordt door het pensioenfonds belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2021		31-12-2020	
	€	%	€	%
Zuid-Amerika	289.794	4,6	253.865	4,2
Noord-Amerika	813.383	12,8	622.328	10,2
Azië-Pacific	342.820	5,4	326.019	5,4
Europa	4.717.136	74,2	4.731.855	77,5
Afrika	133.617	2,1	103.950	1,7
Gemixt	60.027	0,9	60.746	1,0
Totaal	6.356.777	100,0	6.098.763	100,0

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Energie	206.703	3,3	193.300	3,2
Bouw- en grondstoffen	10.228	0,2	11.105	0,2
Industrie	313.491	4,9	271.347	4,5
Duurzame consumentengoederen	257.055	4,0	192.804	3,2
Consumentengebruiksgoederen	175.867	2,8	164.807	2,7
Hypotheken	2.916.458	45,9	2.695.212	44,2
Informatietechnologie	101.421	1,6	101.549	1,7
Telecommunicatie	163.846	2,6	145.394	2,4
Nutsbedrijven	143.431	2,3	167.917	2,8
Overheid en overheidsinstellingen	1.246.750	19,6	1.343.501	22,0
Financiële instellingen	609.003	9,6	631.677	10,4
Gezondheidszorg	64.916	1,0	55.502	0,9
Liquiditeiten	109.251	1,7	74.674	1,2
Overige	38.357	0,5	49.974	0,6
Totaal	6.356.777	100,0	6.098.763	100,0

Een kredietrating wordt toegekend door een ratingbureau. De drie belangrijkste ratingbureau's zijn S&P, Moody's en Fitch.

Indien er meerdere ratings beschikbaar zijn, hanteert het pensioenfonds de volgende methodiek:

- Drie ratings: de mediaan is leidend
- Twee ratings: de laagste rating is leidend

Op het moment dat er geen rating beschikbaar is dan zal er een gefundeerde inschatting van de

rating worden gemaakt die overeenkomt met het kredietrisico van de desbetreffende obligatie. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2020 gepubliceerd door Standard & Poors is als volgt:

	2021		2020	
	€	%	€	%
AAA	1.396.653	22,0	1.634.247	26,8
AA	2.468.427	38,8	2.222.702	36,5
A	681.306	10,7	712.258	11,7
BBB	698.654	11,0	772.513	12,7
BB	449.473	7,1	286.928	4,7
B	391.798	6,2	273.942	4,5
CCC	91.237	1,4	65.869	1,1
CC	24.029	0,4	18.079	0,3
C	1.701	-	789	-
D	13.364	0,2	7.726	0,1
Geen rating	140.135	2,2	103.710	1,6
Totaal	6.356.777	100,0	6.098.763	100,0

De beleggingen met 'Geen rating' betreffen met name cash en nog niet afgewikkelde transacties in vastrentende waarden.

In de solvabiliteitstoets per eind 2021 is met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels

met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

In 2020 is het pensioenfonds overgegaan op de nieuwe prognosetafel AG2020. In deze prognosetafel is geen rekening gehouden met de Covid-19 pandemie. Wel is aangegeven dat het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) hier nader onderzoek naar zou doen.

Op 2 juli 2021 heeft de Commissie Sterfte Onderzoek (CSO) van het AG de publicatie 'AG2020 en de impact van de COVID-19-pandemie: Over- en ondersterfte sinds januari 2020' uitgebracht. Uit dit onderzoek blijkt dat voor de meest recente waarnemingen de Prognosetafel AG2020 geen update behoeft, aangezien er geen oversterfte is ten opzichte van de Prognosetafel AG2020. De verwachting is dat dit mede het gevolg is van de vaccinatieprogramma's.

Ultimo 2021 zijn de technische voorzieningen van het pensioenfonds vastgesteld op basis van de Prognosetafel AG2020.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad

worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

Ultimo 2021 bedraagt de reële dekkingsgraad 104,4% (31 december 2020: 92,7%).

Het pensioenfonds heeft deze risico's overwogen en verwerkt in de buffer voor het verzekerings-technisch risico ultimo 2021.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balans-totaal uitmaakt. Ultimo 2021 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	2021		2020	
	€	%	€	%
Duitse staatsobligaties	709.350	4,9	849.278	6,2

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.735,0 miljoen en is meer dan 2% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Het pensioenfonds is zich bewust van het gegeven dat bepaalde beleggingen groter zijn dan 2% van het balanstotaal en neemt dit mee in de analyse van het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds is van mening dat de beleggingen in voldoende mate zijn gediversificeerd.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en daarom wordt er geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2021 is de verhouding tussen mannen en vrouwen in het pensioenfonds: 75% - 25% (2020: 76% - 24%).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het pensioenfonds heeft de genoemde werkzaamheden uitbesteed aan TKP en AIM.

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad. Het uitbestedingsrisico wordt gemitigeerd door de afspraken (kwaliteitseisen) in de uitvoeringsovereenkomst en de daaraan verbonden Service Level Agreement (SLA). Monitoring van de uitvoering door het bestuur van het pensioenfonds vindt plaats op basis van de periodieke rapportages van de externe uitvoeringsorganisaties over de uitgevoerde werkzaamheden. Tevens ontvangt het pensioenfonds van de uitvoeringsorganisaties TKP en AIM een ISAE 3402 type II-rapport. De ISAE 3402-rapportage geeft inzicht in de wijze van beheersing van de operationele risico's en geeft aan of de uitvoeringsorganisatie 'in control' is. Een externe onafhankelijke accountant certificeert de ISAE 3402-rapportage.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën af wordt geweken van het beleid volgens de benchmark. Een gedeelte van de portefeuille van het pensioenfonds wordt actief beheerd. De standaardtoets is gebaseerd op de risico's in de benchmark en indien daarvan wordt afgeweken, ontstaat derhalve een extra beleggingsrisico.

Hierbij kunnen managers afwijken van een bepaalde benchmark, zodat zij hun kennis kunnen inzetten om een hoger rendement te behalen. Bij actief beheerde beleggingen worden er grenzen gesteld aan de mate van afwijking. Dit geldt zowel voor de AIM-beleggingsfondsen als voor de individuele managers. Het risico dat gepaard gaat met actieve beleggingen op pensioenfonds niveau wordt begrensd door een limiet te stellen op de stijging in het vereist eigen vermogen door deze beleggingen. Naast een risicobudget op totaalniveau blijven de grenzen gelden zoals ze al bestonden voor de AIM-beleggingsfondsen en de grenzen die de individuele managers krijgen.

De beoogde tracking error van het pensioenfonds bedraagt eind 2021 1,8% (2020: 1,5%) op pensioenfonds niveau. Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van tweemaal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen deel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitsstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. De hoofdregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- **Futures:** dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- **Putopties op aandelen:** dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.
- **Valutatermijncontracten:** dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- **Swaps:** dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2021:

31-12-2021 type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	%	€	%
Valutaderivaten	< 7 maart 2022	2.841.452	-27.996	6.804	34.799
Rentederivaten	>22-5-2035 en <20-9-2071	4.110.000	65.138	262.626	197.488
		6.951.452	37.142	269.430	232.287

Ultimo 2021 zijn zekerheden ontvangen voor de renteswaps en valutaderivaten voor een bedrag van € 101,2 miljoen (2020: € 510,6 miljoen). Er is ultimo 2021 voor een bedrag € 56,8 miljoen aan collateral gesteld (2020: geen).

De getoonde 'saldo waarde' onder valutaderivaten betreft alleen de derivaten die op eigen naam van het pensioenfonds staan.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2020:

31-12-2020 type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Valutaderivaten	< 10 maart 2021	2.451.012	60.715	64.929	4.214
Rentederivaten	>22-5-2035 en <4-9-2068	2.587.000	448.969	448.969	0
		5.038.012	509.684	513.898	4.214

1.4.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2013 een (modulair opgebouwde) Uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP voor onbepaalde tijd. Het betreft een langlopende overeenkomst inzake pensioenadministratie voor een periode van onbepaalde tijd met een opzegtermijn van één jaar. De vergoeding voor 2021 van TKP bedroeg € 5,7 miljoen (2020: € 6,2 miljoen).

Het pensioenfonds heeft een overeenkomst afgesloten met AIM (voorheen TKPI). Deze overeenkomst heeft een onbepaalde looptijd, maar is op elk gewenst moment opzegbaar.

Investeringsverplichtingen

Het pensioenfonds heeft ultimo 2021 investeringsverplichtingen ter grootte van € 369,5 miljoen, waarvan € 101,2 miljoen voor vastgoedbeleggingen en € 268,2 miljoen voor private equity. In 2020 was dit in totaal € 431,8 miljoen.

1.4.5 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het pensioenfonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met KPN NV ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. De belangrijkste onderdelen uit deze overeenkomst zijn:

Het pensioenfonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met KPN NV ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. De belangrijkste onderdelen uit deze overeenkomst zijn:

- KPN NV is verplicht al haar werknemers waarop de KPN-cao van toepassing is aan te melden voor deelneming in het pensioenfonds;
- KPN NV is verplicht de deelnemers aanspraken op pensioen toe te kennen overeenkomstig de geldende statuten en pensioenreglementen;
- KPN NV verplicht zich om het pensioenfonds alle gegevens inzake werknemers welke het bestuur van het pensioenfonds nodig acht voor de uitvoering van de pensioenregeling tijdig en op de overeengekomen wijze aan het pensioenfonds te verstrekken;
- KPN NV verplicht zich jaarlijks de CDC-premie aan het pensioenfonds te voldoen. De voorschot-premie bedraagt de geschatte som van de premiegrondslagen pensioenaanspraken van de deelnemers, vermenigvuldigd met het pensioenpremiepercentage (voor de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2022 is dit 23%);
- het pensioenfonds biedt de deelnemers de mogelijkheid om, zolang de arbeidsovereenkomst voortduurt, door middel van individueel pensioensparen een spaarsaldo te verwerven. KPN NV draagt zorg voor periodieke of incidentele inhouding van de bijdragen op het salaris van de deelnemer en afdracht daarvan aan het pensioenfonds.

1.4.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2021

12. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2021	2020
	€	€
Premiebijdragen	102.150	101.619
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Pensioenpremie huidig jaar	102.040	73.564
Afrekening vorig boekjaar	95	-42
Koopsom zacht pensioen	0	28.082
Koopsom extra aanspraken	15	15
	102.150	101.619

	2021	2020
	€	€
Kostendeekkende premie	184.466	168.936
Gedempte premie	124.718	98.080
Feitelijke premie	124.718	98.080

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2021	2020
	€	€
<i>Kostendeekkende premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	156.233	142.179
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	24.733	23.092
Opslag voor uitvoeringskosten	3.500	3.665
Totaal kostendeekkende premie	184.466	168.936
<i>Gedempte premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	103.525	78.919
Risicopremie overlijden	6.005	5.634
Opslag voor uitvoeringskosten	6.079	5.536
Risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	9.109	7.991
Totaal gedempte premie	124.718	98.080

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers. Aangezien er geen directe relatie is tussen het werkgevers- en het werknemersdeel, kunnen deze niet afzonderlijk worden weergegeven.

13. Premiebijdragen risico deelnemers

	2021	2020
	€	€
Pensioenpremie BPR	25.836	24.516
Pensioenpremie IPS	465	700
	26.301	25.216

14. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten	Totaal
2021	€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	19.252	130.457	-12.722	-263	136.725
Aandelen	0	975.299	-15.511	-6.434	953.354
Vastrentende waarden	1.240	205.529	-13.008	-4.749	189.012
Derivaten	31.559	-589.064	0	-1.114	-558.619
Overige beleggingen	28.759	134.752	-11.996	-449	151.066
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-13.788		
	80.810	856.973	-67.025	-13.008	857.750

De kosten vermogensbeheer en de transactiekosten zijn op basis van volledige doorkijk per beleggingscategorie weergegeven. De vermogensbeheerkosten zijn in 2021 gedaald met € 5,3 miljoen ten opzichte van 2020. Deze daling wordt vooral veroorzaakt door de daling van de performance fee vergoeding van externe managers binnen de beleggingsfondsen (€ 4,9 miljoen), doordat het extra rendement dat managers hebben behaald, door af te wijken van de marktstandaard lager was dan in 2020.

Daarnaast is een deel van de algemene kosten (kosten bestuur en commissies, advieskosten en kosten toezichthouders) opgenomen onder de vermogensbeheerkosten. Het gaat hierbij om een bedrag van € 2.440 (2020: € 2.673), dat bepaald is door deze algemene kosten, op basis van de totale verhouding tussen pensioenuitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten, te verdelen.

De kosten van vermogensbeheer die rechtstreeks bij het pensioenfonds in rekening gebracht zijn, zijn tevens in het totaalbedrag opgenomen en bedragen in 2021 € 11,9 miljoen (2020: € 13,7 miljoen). Deze kosten bestaan voor het grootste gedeelte uit de fee voor de fiduciair en vermogensbeheerder (€ 10,8 miljoen, inclusief custody fee).

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. Het aandeel aan geschatte kosten is beperkt. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van kosten in onderliggende beleggingsstructuren.

Onderdeel van de transactiekosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds. De overige kosten zijn transactiekosten binnen de beleggingen.

De gepresenteerde transactiekosten zijn licht gedaald ten opzichte van vorig jaar.

De indirecte beleggingsopbrengsten zijn verhoogd met het bedrag van de indirecte vermogensbeheerkosten. In de toelichting op de balans is dit niet het geval.

2020		Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
		€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen		22.494	-34.759	-10.421	-5.133	-27.819
Aandelen		1	530.863	-24.534	-1.288	505.043
Vastrentende waarden		-2.215	102.217	-12.299	-6.416	81.287
Derivaten		853	402.109	0	-872	402.090
Overige beleggingen		10.961	23.158	-10.532	-56	23.530
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer				-14.566		-14.566
		32.094	1.023.588	-72.351	-13.764	969.566

15. Beleggingsresultaten risico deelnemers

2021	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	0	17.736	0	0	17.736
Aandelen	0	129.965	0	0	129.965
Vastrentende waarden	0	-10.834	0	0	-10.834
Overige beleggingen	0	1.569	0	0	1.569
Kosten vermogensbeheer			-1.220		-1.220
	0	138.436	-1.220	0	137.216

2020	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	0	-5.830	0	0	-5.830
Aandelen	0	76.800	0	0	76.800
Vastrentende waarden	0	32.439	0	0	32.439
Overige beleggingen	0	1.334	0	0	1.334
Kosten vermogensbeheer			-1.069		-1.069
	0	104.743	-1.069	0	103.674

Binnen de beleggingsportefeuille voor risico deelnemers betaalt de deelnemer geen aan- en verkoopkosten.

16. Baten uit herverzekering

	2021	2020
	€	€
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-422	69

17. Overige baten

	2021	2020
	€	€
Interest premies	96	3
Andere baten	667	2.616
	763	2.619

De andere baten bestaan uit een bate inzake terugbetaling van btw. In 2020 bestonden de andere baten ook uit een onttrekking inzake de AO-grondslagstijgingen.

18. Pensioenuitkeringen

	2021	2020
	€	€
Ouderdomspensioen	214.382	205.650
Partnerpensioen	32.943	31.327
Wezenpensioen	532	569
Arbeidsongeschiktheidspensioen	898	948
WAO-aanvulling	3.183	3.251
Anw-aanvulling	271	262
Afkoop pensioenen en premierestitutie	273	298
Overige uitkeringen	-4	12
	252.478	242.317

19. Pensioenuitvoeringskosten

	2020	2019
	€	€
Bestuurskosten	708	851
Kosten verantwoordingsorgaan	41	40
Administratiekostenvergoeding	5.659	6.178
Controle- en advieskosten accountants	165	106
Controle- en advieskosten actuaris	67	55
Kosten bestuursbureau	942	933
Overige advieskosten	403	466
Contributies en bijdragen	607	699
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	203	281
Algemene kosten toegerekend aan het beleggingsrendement	-2.440	-2.673
	6.355	6.936

De administratiekosten bestaan, naast de kosten die voortvloeien uit de uitbestedingsovereenkomst tussen het pensioenfonds en TKP (€ 5.420), uit de voorlopige afrekening 2021 (€ 239).

Een deel van de pensioenuitvoeringskosten € 2.440 (2020: € 2.673) is toegerekend aan de vermogensbeheerkosten op basis van de procentuele verhouding tussen vermogensbeheerkosten en algemene kosten. De administratiekostenvergoeding voor TKP is in deze berekening buiten beschouwing gelaten. De algemene kosten zijn in 2021 gedaald ten opzichte van 2020 door met name de afname van bestuurskosten, kosten inzake contributies en bijdragen en advieskosten.

Bezoldiging bestuurders

Op basis van het 'Huishoudelijk reglement honorering en vergoeding bestuur' ontvangen bestuurders een vaste vergoeding die varieert van € 60 per jaar (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van twee dagen per week) tot maximaal € 90 (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van drie dagen per week). De genoemde bedragen zijn exclusief btw. De vergoeding wordt uitbetaald aan de werkgever (voor de bestuursleden namens de werkgever) dan wel aan de betrokken bestuursleden zelf (bestuursleden namens de werknemers en pensioengerechtigden). De gemaakte noodzakelijke onkosten (bijvoorbeeld reiskosten) worden vergoed op declaratiebasis.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

De bezoldiging voor de bestuurders tezamen bedraagt € 661. Daarnaast zijn er kosten gemaakt

voor opleiding (€ 13), vergaderkosten (€ 9) en een aantal overige bestuurskosten (€ 25). De bestuurskosten zijn voornamelijk afgenomen omdat vanaf het tweede kwartaal 2021 geen btw meer in rekening wordt gebracht.

Verantwoordingsorgaan

De vacatiegelden, opleidingskosten en onkostenvergoedingen voor de pensioengerechtigde leden van het verantwoordingsorgaan bedragen in 2021 € 41 (2020: € 40). De leden van het verantwoordingsorgaan in dienst bij de werkgever KPN ontvangen geen vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen geen andere bezoldigingen van het pensioenfonds voor de uitvoering van hun functie als lid van het verantwoordingsorgaan.

Accountantshonoraria

In het huidige boekjaar en vorig boekjaar zijn de volgende bedragen aan accountantshonorarium ten laste van het resultaat gebracht.

	2021			2020		
	Accountant	Overig	Totaal netwerk	Accountant	Overig netwerk	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Controle van de Jaarrekening	98	0	98	105	0	105

De accountantskosten van € 98 t.b.v. de controle van de jaarrekening hebben betrekking op het huidige verslagjaar.

Naast de accountantskosten ten behoeve van de controle van de jaarrekening van de fonds-accountant Deloitte zijn er ook nog kosten gemaakt voor fiscaal advies van de accountant PwC van € 67.

Aantal personeelsleden

Het pensioenfonds heeft sinds 1 januari 2019 een bestuursbureau ingericht. Eind 2021 zijn bij het bestuursbureau zeven medewerkers in dienst. De beheeractiviteiten (administratie en vermogensbeheer) worden op basis van een uitbestedingsovereenkomst verricht door personeel werkzaam bij TKP Pensioen BV en Aegon Investment Management.

20. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

	2021	2020
	€	€
Pensioenopbouw	126.828	138.400
Toeslagverlening	297.643	11.943
Rentetoevoeging	-52.662	-29.479
Ottrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-256.225	-244.625
Wijziging marktrente	-640.823	1.107.420
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	-223.524
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-541	-2.275
Overige mutatie voorziening pensioenverplichting	34.900	40.793
	-490.880	798.653

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslag op pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Het pensioenfonds streeft ernaar de pensioenrechten en pensioenaanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer (afgeleid) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toeslag en er kan op de langere termijn geen zekerheid worden gegeven of en in hoeverre toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2021 een toeslag te verlenen van 2,57% voor zowel de actieve deelnemers als voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers. Daarnaast is een budget van € 65,0 miljoen beschikbaar voor inhaaltoeslagen. Per saldo is een bedrag van € 297,6 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Rentetoevoeging

In 2021 zijn de pensioenverplichtingen opgerent met de 1-jaarsrente van de RTS-curve zijnde -0,533%, wat overeenkomt met een bedrag van - € 52,7 miljoen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2021 0,54% (2020: 0,13%). Als gevolg van deze stijging van de marktrente is de voorziening pensioenverplichtingen verlaagd met € 693,8 miljoen. Het resultaat als gevolg van de nieuwe UFR-methodiek is ook meegenomen onder wijziging marktrente en hierdoor is een bedrag van € 53,0 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen. Per saldo is de voorziening pensioenverplichtingen verlaagd met een bedrag van € 640,8 miljoen.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

21. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2021	2020
	€	€
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-422	69

22. Mutatie overige technische voorzieningen

	2021	2020
	€	€
Mutatie overige technische voorzieningen	-31	2.255

23. Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2021	2020
	€	€
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	111.794	72.479

24. Saldo herverzekering

	2021	2020
	€	€
Uitkeringen uit herverzekering	-120	-146

In totaal is er op de balans van het pensioenfonds ultimo 2021 een bedrag van € 806 opgenomen. De premie- en uitkeringenstromen vloeien voort uit de herverzekeringsovereenkomsten die KPN Contact, voormalig Ondernemingspensioenfonds KPN en SVG met betrekking tot arbeidsongeschiktheid hebben gesloten met de herverzekeraar vóór de fusie met Pensioenfonds KPN.

25. Saldo overdracht van rechten

	2021	2020
	€	€
Inkomende waardeoverdrachten	-1.608	-1.965
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-2.509	-889
Uitgaande waardeoverdrachten	4.638	5.241
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	699	755
	1.220	3.142

26. Overige lasten

	2021	2020
	€	€
Interest waardeoverdrachten	0	1
Dotatie 0%-garantieregeling	0	2.595
Suppletie 2018 tot en met 2020	555	0
Niet opgevraagde pensioenen	95	84
Interest overig	58	71
	708	2.751

De last inzake niet opgevraagde pensioenen is in 2021 gestegen met bijna € 0,1 miljoen.

1.4.7 Gebeurtenissen na balansdatum

Nieuwe UFR

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2021 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening.

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft op 28 augustus 2020 aangegeven dat invoering van de nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 plaats vindt in vier gelijke stappen. Deze Ultimate Forward Rate (UFR) is onderdeel van de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB. De overgang naar een nieuwe UFR-methode is onderdeel van het advies van de Commissie Parameters uit juni 2019. De stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad zich geleidelijk in de tijd materialiseert. Hoe 'jonger' een pensioenfonds, hoe hoger de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen, en hoe groter de impact van de invoering van de nieuwe UFR-methode. Ook een lagere rentetermijnstructuur zorgt voor een grotere impact.

Het toepassen van de tweede stap van de nieuwe UFR-methode zou op de dekkingsgraad van het pensioenfonds per 1 januari 2022 een effect hebben van ongeveer -0,7%-punt.

Inval van Rusland in Oekraïne

De inval door Rusland in Oekraïne eind februari 2022 heeft impact op de financiële markten en olieprijsen. Het pensioenfonds heeft beleggingen in Rusland en Oekraïne. Echter, de blootstelling aan beleggingen in Rusland en Oekraïne is relatief beperkt, onder andere door het uitsluitingsbeleid waardoor er sinds 2019 niet belegd is in Russische staatsobligaties. Het pensioenfonds belegt beperkt in aandelen en obligaties van Russische en Oekraïense bedrijven. Per eind 2021 was 0,14% van de totale portefeuille belegt in Russische aandelen en bedrijfsobligaties. Dit was 0,23% in aandelen en obligatie uit Oekraïne. Als gevolg van de ingestelde sancties mag er niet worden gehandeld in bepaalde (Russische) bedrijven. Daarnaast ligt de handel van aandelen die goedgekeurd staan in Rusland momenteel stil, waardoor waarderingen onzeker zijn. Een indirect effect is de toegenomen onzekerheid op de financiële markten en een daarmee gepaard gaand negatief sentiment.

Amersfoort, 2 juni 2022

dhr. P. van Gameren CPE, voorzitter

mw. S.Y. Eijgermans CPE

mw. drs. D.J.M.P. Horsmeier CSFL MM

mw. mr. D.M.J. Leijten

dhr. C.C. van der Sluis

mw. E.L. Snoeij

mw. drs. G.P. van Tongeren AAG CFA

dhr. C. Vlaar

dhr. drs. A. van 't Zelfde

dhr. drs. H. Th. Luttenberg RBA EPP

dhr. ing. J.M. van Osch MSc BA, bestuurslid tot 28 februari 2021

Overige gegevens

A large, stylized number '12' in blue, positioned on the right side of the page. To its left is a large, thick orange arc that curves around the number, resembling a partial circle or a large bracket. The background is a light blue gradient.

12

12.1

Bijzondere statutaire zeggenschapsrechten

Het pensioenfonds maakt gebruik van een gewogen stemverhouding. Dit betekent dat wanneer tijdens een bestuursvergadering gestemd moet worden de bestuurders namens de werkgever elk twee stemmen hebben,

de bestuurders namens de werknemers elk één stem, de bestuurders namens de pensioengerechtigden elk anderhalve stem en de niet-uitvoerende bestuurders elk één stem.

12.2

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het batig saldo na liquidatie

Een eventueel na liquidatie overblijvend batig saldo zal worden bestemd tot verhoging van de pensioenaanspraken of rechten op pensioen van de (gewezen) deelnemers, de pensioengerechtigden en de na te laten betrekkingen zoveel mogelijk naar evenredigheid van hun reeds bestaande aanspraken of rechten; zo deze bestemming

niet mogelijk zal zijn, zal het batig saldo zoveel mogelijk worden aangewend in overeenstemming met het doel van het pensioenfonds.

Bij een eventueel nadelig saldo zullen de pensioenaanspraken of rechten op pensioen voor bedoelde personen worden verminderd.

12.3

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2021.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 139,00 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconsta-

teerde afwijkingen boven € 6,95 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KPN is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking

genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum in de rentetermijnstructuur rekening zou worden gehouden met de UFR-methodiek zoals deze door DNB in 2022 wordt toegepast, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Oekraïne crisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Apeldoorn, 2 juni 2022

drs. W. Eikelboom AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.4

Controleverklaring onafhankelijk accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2021

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2021 van Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN op 31 december 2021 en van het resultaat over 2021 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2021.
2. De staat van baten en lasten over 2021.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controles-tandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN

zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 139.000.000. De materialiteit is gebaseerd op 1% van het pensioenvermogen. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de organen belast met governance overeengekomen dat wij aan de organen belast met governance

tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 6.950.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van onze controle

Stichting Pensioenfonds KPN kent een aantal activiteiten welke grotendeels zijn uitbesteed aan serviceorganisaties. De stichting heeft het beheer van de beleggingen en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk Aegon Investment Management B.V. en TKP Pensioen B.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisatie'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Aegon Investment Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door TKP Pensioen B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisatie verleende diensten en het effect hiervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang, bepalen wij de aard en omvang van de uit te voeren controlewerkzaamheden en voeren wij controlewerkzaamheden uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisatie, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II en 3000A-) rapportages. Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheer-

singsmaatregelen. Verder evalueren wij de in de Standaard 3402- en 3000A-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2021 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie.

In aanvulling hierop hebben wij eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Reikwijdte van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving

Overeenkomstig de Nederlandse controlestandaarden zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de financiële overzichten als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevatten die het gevolg zijn van fraude of fouten. Het niet naleven van wet- en regelgeving kan leiden tot boetes, rechtszaken of andere gevolgen voor de entiteit die een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten.

Overwegingen ten aanzien van fraude

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in de entiteit en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem,

waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij fraude-risicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie.

Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

Op basis van deze werkzaamheden en het in de controlestandaarden veronderstelde risico, hebben wij de veronderstelde fraude risico's overwogen met betrekking tot het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur, inclusief of er indicaties zijn voor tendentie bij het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN die mogelijk een risico vormt op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude.

Onze controlewerkzaamheden ten aanzien van deze fraude risico's zijn gericht op een evaluatie van de opzet en de implementatie van de relevante interne beheersingsmaatregelen om deze risico's te beperken.

Wij hebben de interne-beleidsdocumenten en andere beschikbare informatie ten aanzien van fraude beoordeeld en om inlichtingen verzocht bij onder andere de leden van het bestuur en de sleutelfunctiehouders. Hieruit volgden geen signalen van fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Wij hebben tevens aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd, waaronder het toetsen van

journaalboekingen, het beoordelen van schattingen op tendenties (inclusief een retrospectieve beoordeling van significante schattingen uit vorige boekjaar) en de onderbouwing van de tijdens het opstellen van de financiële overzichten aangebrachte aanpassingen. Onze inschatting van de risico's op een afwijking van materieel belang ten gevolge van fraude hebben niet geresulteerd in een kernpunt van de controle.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Overwegingen ten aanzien van naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben een algemeen inzicht verworven in het wet- en regelgevingskader dat van toepassing is op het pensioenfonds door inlichtingen in te winnen bij het bestuur, het lezen van notulen en rapporten van sleutelfunctiehouders.

Voor zover materieel voor de gerelateerde financiële overzichten, hebben wij op basis van onze risicoanalyse, en rekening houdende met dat het effect van niet-naleving van wet- en regelgeving aanzienlijk varieert, naleving van het belastingrecht en regelgeving voor financiële verslaggeving, de vereisten in het kader van Titel 9 van Boek 2 BW en de Pensioenwet aangemerkt als wet- en regelgeving met een directe invloed op de financiële overzichten.

Wij hebben voldoende en geschikte controle-informatie verkregen omtrent het naleven van de bepalingen van die wet- en regelgeving die gewoonlijk wordt geacht van directe invloed te zijn op de financiële overzichten.

Daarnaast is het pensioenfonds onderworpen aan

overige wet- en regelgeving, zoals ook benoemd in de NBA Handreiking 1144 'Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen' waarvan de gevolgen van niet naleving een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten, bijvoorbeeld ten gevolge van boetes of rechtszaken. Gezien de aard van de activiteiten van het pensioenfonds en de complexiteit van de Pensioenwet, Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme en de Algemene Verordening Gegevensbescherming bestaat het risico dat niet wordt voldaan aan de vereisten van deze wet- en regelgeving.

Ten aanzien van deze wet- en regelgeving die geen direct effect hebben op de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening, zijn onze werkzaamheden beperkter. Naleving van wet- en regelgeving kan van fundamenteel belang zijn voor de operationele aspecten van het pensioenfonds, voor de mogelijkheid van het pensioenfonds om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel belang; niet-naleving van dergelijke wet- en regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de financiële overzichten. Onze verantwoordelijkheid is beperkt tot het uitvoeren van gespecificeerde controlewerkzaamheden ter bevordering van het identificeren van niet-naleving van wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten. Onze werkzaamheden ter bevordering van het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten, zijn beperkt tot (i) het bestuur en, in voorkomend geval, de met governance belaste personen vragen of de stichting dergelijke wet- en regelgeving naleeft; (ii) de eventuele correspondentie met de desbetreffende vergunningver-

lenende of regelgevende of toezichthoudende instanties inspecteren.

Uiteraard zijn wij gedurende de controle alert op indicaties van (vermoedens) van niet-naleving van wet- en regelgeving.

Tenslotte hebben wij een schriftelijke bevestiging verkregen dat alle bekende gevallen van niet-naleving of vermoede niet-naleving van wet- en regelgeving, ons ter kennis zijn gebracht.

Vanwege de kenmerken van fraude, met name wanneer het gaat om geraffineerde en zorgvuldig opgezette plannen om de fraude te verhullen, zoals valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen of het opzettelijk voorstellen van zaken en samenspanning, blijft er een onvermijdbaar risico bestaan dat wij niet alle fraudes detecteren tijdens onze controle.

Controle-aanpak continuïteit

Onze verantwoordelijkheden, evenals de verantwoordelijkheden van het bestuur en het interne toezicht, met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling wordt beschreven in het hoofdstuk

"Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening" hieronder.

Bij het vervullen van onze verantwoordelijkheden hebben we werkzaamheden uitgevoerd waaronder het evalueren van de beoordeling door het bestuur van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN om haar continuïteit te handhaven en het overwegen van de impact van financiële, operationele en andere omstandigheden.

De financiële positie van de stichting en de wettelijke mogelijkheid om onder bepaalde omstandigheden de pensioenverplichtingen te kunnen aanpassen is een be-

langrijk onderdeel van deze evaluatie. Op basis van

deze procedures hebben we geen rapporteerbare bevindingen met betrekking tot het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN om haar continuïteit te handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de organen belast met governance gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

BESCHRIJVING VAN HET KERNPUNT

Waardering van beleggingen welke gewaardeerd zijn op basis van waarderingsmodellen (illiquide beleggingen)

De beleggingen zijn een significante post op de balans van Stichting Pensioenfonds KPN. Deze beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.

Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten. Illiquide beleggingen zijn beleggingen die worden gewaardeerd op basis van waarderingsmodellen. Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat subjectieve elementen die bij de berekening worden gehanteerd.

Hierdoor neemt de waarderingonzekerheid inherent toe bij beleggingen zonder genoteerde marktprijzen en hangt dit samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens.

In de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva geeft Stichting Pensioenfonds KPN inzicht in de gehanteerde waarderingmethoden van de beleggingen. Een beschrijving van deze modellen en technieken is weergegeven in noot 1. Uit deze toelichting blijkt dat voor 5% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 62% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op afgeleide marktnoteringen, voor 32% op basis van waarderingsmodellen en – technieken en voor 1% op basis van overige methodes. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat illiquide beleggingen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.

DE WIJZE WAAROP DIT KERNPUNT DOOR ONS IS GECONTROLEERD

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- De opzet, het bestaan en de werking van de beheersingsmaatregelen rondom waardering van beleggingen beoordeeld;
- Vastgesteld of de in de grondslagen voor waardering van activa en passiva beschreven modellen en technieken geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen;
- Getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken bij het bepalen van de marktwaarde overeenkomstig de beschreven uitgangspunten heeft plaatsgevonden;
- Vastgesteld dat de waarderinggrondslagen en waarderingonzekerheid van de beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de illiquide beleggingen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2021 aanvaardbaar. Wij hebben geen significante bevindingen te rapporteren.

BESCHRIJVING VAN HET KERNPUNT

Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen

De technische voorziening, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds, betreft de belangrijkste verplichting in de balans van het pensioenfonds en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad. De technische voorziening wordt, conform de vereisten van de Pensioenwet, gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde wordt berekend op basis van actuariële grondslagen en schattingselementen en is dan ook gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. De certificerend actuaaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet.

Stichting Pensioenfonds KPN heeft in de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva de grondslagen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 7 is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat actuariële grondslagen met betrekking tot de fonds specifieke ervaringssterfte en kostenopslag niet juist worden toegepast en toegelicht en/of dat actuariële berekeningen onjuist zijn.

DE WIJZE WAAROP DIT KERNPUNT DOOR ONS IS GECONTROLEERD

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- De certificerend actuaaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak en attentiepunten;
- De redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaaris;
- De rapportage van de certificerend actuaaris geëvalueerd en de uitkomsten besproken;
- Controlewerkzaamheden uitgevoerd op de pensioenaanspraken van de deelnemers om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen;
- Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen van de technische voorzieningen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de technische voorzieningen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2021 aanvaardbaar. Wij hebben geen significante bevindingen te rapporteren.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

- Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kerngetallen.
- Voorwoord
- Verslag van het bestuur
- Het jaar 2021 in vijf minuten
- 1 Je pensioenfonds financieel
- 2 Beleggen voor een goed pensioen
- 3 Transparant over kosten
- 4 Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen
- 5 Risico's beheersen
- 6 Over je pensioen
- 7 Actuariële analyse
- 8 Verwachte gang van zaken
- 9 Verslag Intern Toezicht
- 10 Verslag Verantwoordingsorgaan
- 11 Jaarrekening
- Overige gegevens
- Bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde

diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

VERKLARING BETREFFENDE OVERIGE DOOR WET- OF REGELGEVING GESTELDE VEREISTEN

Benoeming

Wij zijn door de organen belast met governance benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds KPN vanaf de controle van het boekjaar 2014 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang geleverd.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De organen belast met governance zijn verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de entiteit.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van

onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de

stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de organen belast met governance onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. In dit kader geven wij ook een verklaring aan het bestuur op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur en de organen belast met governance dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur en de organen belast met governance over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden

en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de organen belast met governance hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 2 juni 2022
Deloitte Accountants B.V.

drs. M. van Luijk RA

BIJLAGE

Personalia

Het pensioenfonds heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De samenstelling van het bestuur is per ultimo 2020 als volgt:

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werkgever)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. J.D.A. Burcksen	m	17-04-1969	lid, sleutelfunctiehouder risicobeheer	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
J.M. van Osch CFA	m	13-01-1977	plaatsvervangend voorzitter t/m 28-02-2021	01-07-2014	n.v.t.*	n.v.t.
mr. D.M.J. Leijten	v	25-06-1972	plaatsvervangend voorzitter vanaf 08-12-2021	28-05-2020	28-05-2024	28-05-2032
Drs. H.Th. Luttenberg RBA EPP	m	12-09-1958	Lid	08-12-2021	08-12-2025	08-12-2033

* (bestuurslidmaatschap beëindigd per 28-02-2021)

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werknemers)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
E.L. Snoeij	v	17-07-1956	plaatsvervangend voorzitter/ secretaris, voorzitter PCC	18-12-2013	n.v.t. (laatste termijn)	18-12-2025
C. Vlaar	m	05-10-1979	Lid, voorzitter BC	01-01-2016	01-01-2024	01-01-2028
S.Y. Eijgermans CPE	v	11-10-1978	Lid, voorzitter FC vanaf 01-12-2021	08-07-2020	08-07-2024	08-07-2032

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de pensioengerechtigden)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. A. van 't Zelfde	m	10-10-1948	Lid, voorzitter FC tot 30-11-2021	01-07-2014	01-07-2022	n.v.t.*
mw. Mr. drs. D.J.M.P. Horsmeier CSFL MM	V	11-05-1951	lid	01-07-2018	01-07-2022	n.v.t.*

* niet beschikbaar voor een nieuwe termijn

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werknemers)

Naam	m/v	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
P. van Gameren	m	22-10-1965	lid, voorzitter	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
C.C. van der Sluis	m	14-04-1948	Lid, voorzitter Intern Toezicht	01-07-2014	n.v.t.*	01-01-2025
mw. drs. G.P. van Tongeren AAG CFA	v	13-01-1976	lid	13-06-2016	13-06-2024	13-06-2028

* laatste termijn

Dagelijks Bestuur (DB)

dhr. P. van Gameren (*voorzitter DB*)
 mw. D.M.J. Leijten, vanaf 08-12-2021
 mw. E.L. Snoeij

Intern Toezicht

dhr. C.C. van der Sluis
 (*voorzitter intern toezicht*)
 dhr. P. van Gameren
 mw. G.P. van Tongeren
 De niet-uitvoerende bestuursleden
 voeren binnen het gemengd paritair
 model (one-tier) het intern toezicht.

**Pensioen- en Communicatie
Commissie (PCC)**

mw. E.L. Snoeij (*voorzitter PCC*)
 dhr. P. van Gameren
 mw. D.J.M.P. Horsmeier
 mw. D.M.J. Leijten
 dhr. C. Vlaar

Financiële Commissie (FC)

mw. S.Y. Eijgermans
 (*vanaf 01-12-2021 voorzitter FC*)
 mw. D.J.M.P. Horsmeier
 mw. D.M.J. Leijten (tot 08-12-2021)
 dhr. H.Th. Luttenberg (vanaf 08-12-2021)
 dhr. C.C. van der Sluis
 dhr. A. van 't Zelfde
 (*voorzitter tot 30-11-2021*)

Beleggingscommissie (BC)

dhr. C. Vlaar
 (*voorzitter BC, vanaf 01-03-2021*)
 mw. S.Y. Eijgermans
 dhr. H.Th. Luttenberg (vanaf 08-12-2021)
 dhr. J-M van Osch (tot 28-02-2021)

mw. G.P. van Tongeren
 dhr. A. van 't Zelfde

Geschillencommissie (GC)

dhr. Mr. O.F. Blom (*voorzitter*)
 mw. D.M.J. Leijten (tot 07-12-2021)
 dhr. H.Th. Luttenberg
 (vanaf 08-12-2021)
 dhr. C. Vlaar

Risicocommissie (RC)

dhr. J.D.A. Burcksen (*voorzitter RC*)

Interne auditcommissie (IAC)

Dhr. J. Herder (*voorzitter IAC*)
 Dhr. B. Krikken
 (*directeur bestuursbureau*)

Sleutelfunctiehouders

Risicobeheer: dhr. J.D.A. Burcksen
 Interne Audit: dhr. J. Herder
 Actuarieel: dhr. W. Eikelboom, (WTW)

Compliance officer

dhr. A. De Jong, Nederlands Compliance
 Instituut, tot 31 december 2021
 mw. K. Hardiek, bestuurssecretaris
 Pensioenfondsen KPN, vanaf 1 januari 2022

Verantwoordingsorgaan

dhr. J.A. van Dijk (05-01-1973),
 namens de werkgever (*voorzitter*)
 mw. M. Graafland (28-03-1956),
 namens de werkgever, vanaf 16-01-2020
 dhr. H.F. Koster (06-04-1966), namens de
 deelnemers, vanaf 19-12-2019
 dhr. A.W. Nauta (08-06-1946), namens de
 pensioengerechtigden, vanaf 14-10-2020

dhr. E. Noorloos (26-02-1970), namens de
 deelnemers (*secretaris*)

dhr. W. Velding (10-02-1950), namens de
 pensioengerechtigden, vanaf 11-03-2020

Uitvoeringsorganisaties

Het operationeel beheer van het
 pensioenfonds is opgedragen aan TKP
 Pensioen B.V. en Aegon Investment
 Management B.V. (AAM).

Certificeerders

Deloitte Accountants BV, externe
 onafhankelijke accountant, tekenend
 accountant: dhr. M. van Luijk
 WTW Netherlands BV, externe actuaire,
 certificerend actuaire: dhr. W. Eikelboom

Bestuursbureau

Het pensioenfonds heeft een eigen
 bestuursbureau. Binnen het
 bestuursbureau zijn ultimo 2021 7
 medewerkers in dienst.

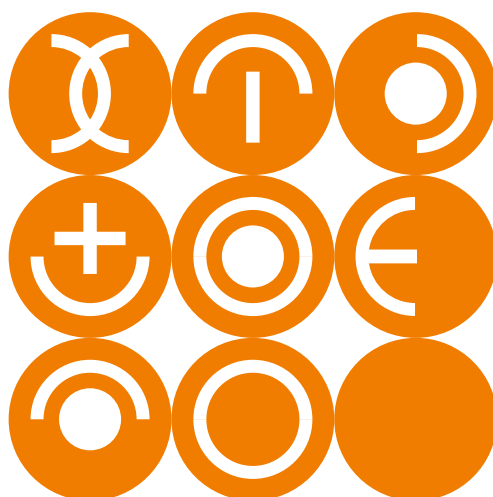
Bijlage Nevenfuncties bestuursleden

Persoon	Nevenfunctie	Organisatie	Eventuele einddatum
Anne van 't Zelfde	Voorzitter Independent Trustee GTN Pensions UK	S.C.O.L. (Stichting Cultureel Ontmoetingshuis Leiden) Getronics Pensions UK Ltd.	30-09-2021
Caspar Vlaar	Bestuurder Bestuurder Organisatieadviseur Lid belanghebbendenorgaan Pensioenbestuurder Bestuurslid	Stichting Pensioenfonds PostNL Stichting Pensioenfonds Recreatie Linxx b.v. STAP FNV Stichting KPN O&O fonds II	
Cor van der Sluis	Bestuurder Adviseur voorzitter RVT Extern commissielid van het riskcommittee	BPFK SPOA Stichting Pensioenfonds Provisum PF Akzo	01-07-2022 30-06-2022
Désirée Leijten	Senior Adviseur arbeidsverhoudingen KPN	KPN	
Diana Horsmeier	Directeur Lid Raad van Toezicht Lid Raad van Toezicht Intern Toezicht via Visitaties Directeur Advocaat	Tales Untold BV Stichting Pensioenfonds HP Stichting Pensioenfonds Gasunie VCP Stichting voor toekennen van beurzen Advocatenkantoor DH Legal	
Edith Snoeij	Voorzitter Raad van Toezicht bestuurder Lid rvt Lid Commissie Lid commissie Voorzitter Raad van Toezicht Voorzitter opdrachtgeversberaad Programma arbeidsmarkt Zorg en Welzijn	Stichting Pensioenfonds PNO Media Stichting Bestuur Leerstoelen Stichting Oefenen.NL Advies-en Arbitragecommissie Rijk AGFA/AMAR Stichting Pensioenfonds PMA Ondergebracht bij het CAOP	01-07-2022 15-12-2023 31-12-2021

Persoon	Nevenfunctie	Organisatie	Eventuele einddatum
Edith Snoeij	Voorzitter Raad van Toezicht Lid Integriteitscommissie VenJ	Waarborgfonds Kinderopvang Ministerie VenJ	01-10-2023 01-02-2023
Erik Luttenberg	Lid van Raad van Toezicht beleggingsfondsen Directeur Luxemburgse Sicav Bestuurslid st beleggers compensatiefonds Directeur Luxemburgse RAIF Voorzitter RvC Beleggingsfondsen Monolith Bestuurslid Directielid Luxemburgse sicav	Kempen Capital Management Kempen International Funds De Nederlandsche Bank Kempen Alternative Investment Fund Monolith NV Golfvereniging Uithoorn Kempen Alternative Investment Fund	30-04-2022
Gwen van Tongeren	Lid Raad van Toezicht Eigenaar Adviseur Lid beleggingsadviescommissie	Stichting Pensioenfondsen Delta Lloyd Van Tongeren Bestuur en Advies Stichting Pensioenfondsen Avery Dennison Stichting Pensioenfondsen IBM Nederland	
Jeroen Burcksen	Trustee Manager Supplier Relationship Management	GTN UK pension Scheme KPN	
Peter van Gameren	Lid Raad van Toezicht Partner Vereffenaar/ voorheen voorzitter Directeur Directeur	BPF Kappers Result! Managers Stichting Pensioenfondsen TNT Express in liquidatie Fincint BV Pelinagi Holding BV	
Susan Eijgermans	Niet-uitvoerend bestuurslid PME Vereffenaar Pensioenbestuurder FNV Vereffenaar/ voorheen bestuurslid	Pensioenfondsen PME SVUOV in liquidatie FNV Pensioenfondsen TNT Express in liquidatie	14-12-2021

BIJLAGE

Code Pensioenfondsen

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
1	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	Ja	In de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja	In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja	Op de eerste pagina van het bestuursverslag staan de missie, visie en doelstellingen van het pensioenfonds. In de overige hoofdstukken wordt verantwoording afgelegd over het beleid en worden de bijsturingsmogelijkheden benoemd.
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in beleidsnotities en in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maakt deel uit van het bestuursverslag.
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	De bedoelde verantwoording en het inzicht in de risico's maken deel uit van het bestuursverslag.
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het pensioenfonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	Ja	De bedoelde verantwoording en het inzicht in de risico's maken deel uit van het bestuursverslag.
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja	Het pensioenfonds is transparant over keuze met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen en rapporteert hier uitgebreid over op de website. Daarnaast wordt het draagvlak periodiek getoetst middels deelnemerspanels en staat maatschappelijk verantwoord beleggen met enige regelmaat op de agenda bij een overleg met het verantwoordingsorgaan.
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja	Hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja	De statuten zijn geactualiseerd en zijn te raadplegen via de website.
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	Ja	Afspraken zijn opgenomen in de SLA met de uitvoerders. Rapportage via kwartaalrapportages en ISAE 3402 type II. In hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 4 en 5 van het bestuursverslag.
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het pensioenfonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of – indien van toepassing – via zijn aandeelhouderspositie.	Ja	Hoofdstuk 3, 4 en 5 6 van het bestuursverslag.
14	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja	Hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	Ja	Het pensioenfonds kent een interne gedragscode
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het pensioenfonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	Ja	Verbonden personen tekenen jaarlijks dat zij de Gedragscode naleven. De compliance officer stelt jaarlijks een rapportage op.
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	Ja	Een overzicht van de bij de compliance officer gemelde nevenfuncties is opgenomen in de bijlage Personalialia.
18	Tegenstrijdige belangen of reputatie-risico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.		Binnen het pensioenfonds wordt een 'open cultuur' nagestreefd en wordt in iedere vergadering aandacht besteedt aan eventuele belangenverstrengelingen. Jaarlijks wordt het functioneren van de bestuursleden besproken.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het pensioenfonds of van de visitatie-commissie.	Ja	In de bijlage Personalia is een overzicht opgenomen van de leden van de verschillende pensioenfondsorganen.
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.		Het pensioenfonds streeft een open cultuur na, waarin onregelmatigheden besproken kunnen worden. Daarnaast beschikt het pensioenfonds o.a. over een gedragscode, en een compliance chart. Onregelmatigheden kunnen gerapporteerd worden aan de compliance officer.
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Ja	Het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisaties hebben een klokkenluidersregeling. Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het pensioenfonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	Ja	Hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja	Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. Informatie op de website en rapportage in hoofdstuk 6 bestuursverslag.
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
29	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.	N.v.t.
30	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
31	De samenstelling van pensioenfondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Hoofdstuk 4 en in de bijlage Personalia
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja	Hoofdstuk 4 en in de bijlage Personalia.
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Niet geheel	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
35	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
36	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
38	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
40	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het pensioenfonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
44	Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangtenginstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja	Het Intern Toezicht brengt jaarlijks een rapport uit. De samenvatting hiervan en de reactie van het bestuur is opgenomen in hoofdstuk 9 van het jaarverslag
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja	N.v.t.
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	N.v.t.	N.v.t.
51	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.	N.v.t.
52	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.	N.v.t.
53	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.	N.v.t.
54	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	Ja	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	Eerste pagina bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in beleidsnotities en in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maakt deel uit van het bestuursverslag.
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja Ja	Via de website, nieuwsbrieven en het bestuursverslag worden de betrokkenen geïnformeerd over ontwikkelingen en de financiële positie van het pensioenfonds. Ook kan eenieder zich aanmelden voor de digitale nieuwsbrief.
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.		Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag.
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Op de website van het pensioenfonds: infographics en duurzaamheidsverslag. In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag wordt verantwoording afgelegd.
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag en deze bijlage.
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. De procedure is te vinden op de website. In het bestuursverslag (hoofdstuk 6) wordt gerapporteerd over klachten.

BIJLAGE

Begrippenlijst

A

ABTN

Afkorting voor Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. In deze, door de wet verplicht gestelde nota, wordt het beleid van het pensioenfonds beschreven op het gebied van financiering, beleggingen, pensioenen en toeslagverlening.

Actief/Passief beheer

De twee belangrijkste methodes van beleggen zijn actief en passief beleggen. De doelstelling van actief beleggen is om een hoger rendement te behalen dan de gehanteerde benchmark. Hiertoe gaat de belegger op zoek naar interessante beleggingen. Hij belegt ten opzichte van de benchmark extra in bedrijven of andere beleggingen waarvan de hoogste rendementen worden verwacht. Bij passief beleggen is de doelstelling het rendement van de benchmark te evenaren. Om dit te bereiken wordt de samenstelling van de beleggingen van de benchmark gevolgd.

Actuariële analyse

In deze analyse wordt de invloed verklaard van opgetreden verschillen tussen de actuariële grondslagen en werkelijke ontwikkelingen.

Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is een belangrijke maatstaf voor de financiële positie van een pensioenfonds. Het geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen weer. De actuele dekkingsgraad kan wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van het beleggingsresultaat, verzekeringstechnische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur.

Afkoopfactor

De factor waarmee afhankelijk van de leeftijd de waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken wordt bepaald. De afkoopfactor wordt gehanteerd bij het afkopen van kleine pensioenbedragen. Dit houdt in, dat de gewezen deelnemer in plaats van het kleine pensioen een bedrag ineens ontvangt.

AFM

Autoriteit Financiële Markten.

Asset Liability Management (ALM)

Het in kaart brengen van de onderlinge samenhang van pensioenverplichtingen, premie-beleid en beleggingsportefeuille. Met behulp van ALM-simulatiemodellen worden beelden geschetst van de kansen en bedreigingen voor het pensioenfonds in diverse economische scenario's.

B

Beleggingsdepot

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel Pensioensparen heeft een deelnemer de keuze uit diverse beleggingsdepots. Elk beleggingsdepot heeft een bepaald risicoprofiel en daarbij behorende samenstelling van aandelen, obligaties en geldmarktinstrumenten.

Beleggingsfonds

Instelling die geld van derden belegt in aandelen of andere beleggingssoorten.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en overige beleggingen. Ook wel beleggingsportefeuille.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de twaalfmaands gemiddelde dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de financiële positie van het pensioenfonds weer.

Benchmark

Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van de beleggingsportefeuille worden afgezet (bijvoorbeeld MSCI-index).

Beschikbare-premieregeling (BPR)

Pensioenregeling waarin de hoogte van de verzekerde pensioenen afhankelijk is van de krachtens de regeling beschikbare premie en de daarmee te behalen (en behaalde) beleggingsopbrengsten. Met behulp van actuariële grondslagen en methoden wordt bij pensioneren de precieze hoogte van het pensioen vastgesteld. Bij andere typen pensioenregelingen wordt eerst de pensioenhoogte en vervolgens de hoogte van de premies vastgesteld.

C

Commodities

Commodities is de Engelse term voor grondstoffen. Grondstoffen zijn één van de verschillende soorten financiële instrumenten waarin belegd kan worden. Voorbeelden zijn goud, olie en graan.

Compliance

Met dit begrip wordt aangeduid dat een organisatie werkt in overeenstemming met vigerende wet- en regelgeving. Elke financiële instelling beschikt over een compliance regeling die voorschriften bevat waaraan de in die instelling werkzame personen zich dienen te houden en ook voorschriften over de wijze van controle op de naleving ervan. Ook veel instellingen die raakvlakken met de financiële sector hebben, zoals pensioenfondsen, hebben een compliance regeling. Een dergelijke regeling bevat bijvoorbeeld voorschriften over de wijze waarop functionarissen voor eigen rekening in effecten mogen handelen, restricties in de omgang met zakenrelaties en de omgang met vertrouwelijke informatie.

Contante waarde

De huidige waarde van een bedrag waarover je pas na een bepaalde periode de beschikking hebt.

Corporate Governance voor pensioenfonds

Goed Pensioenfondsbestuur, waarbij integer en transparant handelen door het bestuur en het toezicht daarop zijn inbegrepen. Daarbij legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.

Credit rating

Een rating is een risico-indicator. Een slechte rating betekent een hoog risico. Voor een hoog risico eisen beleggers en banken een hoge rente. Hoe slechter de rating dus is, hoe duurder het voor een onderneming wordt om geld te lenen. Een rating wordt toegekend door een daarin gespecialiseerd bedrijf. De grootste ratingbureaus zijn Moody's Investors Service en Standard & Poor's.

D**DB**

Is aanduiding voor Defined Benefit en geeft een pensioenregeling weer waarbij aanspraken worden opgebouwd in termen van een levenslange uitkering. DB is dan een verzamelnaam voor eind- en middelloonregelingen. In het kader van Pensioenfonds KPN wordt hier de middelloonregeling bedoeld over het jaarsalaris tot een bedrag van € 45.378.

DC

Is de aanduiding voor Defined Contribution en geeft een pensioenregeling weer waarbij tijdens de opbouwfase de premies worden belegd. Op de pensioendatum wordt van het opgebouwde kapitaal een levenslang pensioen ingekocht. In het kader van Pensioenfonds KPN wordt hier de beschikbare premieregeling bedoeld over het jaarsalaris boven € 45.378 (peil 2021) tot aan maximaal € 112.189.

Dekkingsgraad

Dit betreft de nominale dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto-activa en de voorziening pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Dit verhoudingsgetal geeft aan in hoeverre op lange termijn de pensioenverplichtingen kunnen worden nagekomen. De netto-activa zijn het saldo van het belegd vermogen, de andere activa en de schulden.

Dekkingstekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfonds spreken van een situatie van dekkingstekort als de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Derivaten

Van effecten afgeleide financiële instrumenten (beleggingsproducten), waarvan de waarde afhankelijk is van de waarde van andere meer onderliggende variabelen als valuta's, effecten en rentes. Voorbeelden zijn futures en swaps.

DNB

De Nederlandsche Bank.

Duratie (Duration)

De gevoeligheid van een waarde voor fluctuaties in de kapitaalmarktrente, rekening houdend met de resterende looptijd van die waarde.

Eigen vermogen

Buffer om mogelijke waardedalingen van de in het pensioenfonds aanwezige middelen op te vangen. Pensioenfondsen zijn verplicht om te beschikken over een voldoende grote buffer. Met een toereikendheidstoets kan jaarlijks worden vastgesteld of het eigen vermogen groot genoeg is. Minimaal vereist eigen vermogen: De ondergrens van het vereist eigen vermogen. Als het pensioenfonds niet over het minimaal vereist vermogen beschikt is sprake van een dekkings-tekort.

Vereist eigen vermogen:

Het vermogen dat nodig is om te bewerkstelligen dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder waarden beschikt dan de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen. Het wordt berekend in overeenstemming met de daarvoor geldende wettelijke regels.

E**Eigen vermogen**

Het eigen vermogen is het verschil tussen het aanwezige vermogen verminderd met de technische voorziening en de overige schulden van het pensioenfonds.

Emerging markets (opkomende markten)

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Ervaringssterfte

Omdat aangenomen wordt dat de werkende bevolking gezonder is dan de niet werkende bevolking wordt op basis van ervaringscijfers op de sterftekansen zoals ontleend aan de prognosetafel een leeftijdsafhankelijke afslag toegepast. Door rekening te houden met deze ervaringssterfte worden de sterftekansen fondsspecifiek gemaakt.

F**FED**

De Federal Reserve System of Federal Reserve of informeel ook wel The Fed is de federale, centrale bank van de Verenigde Staten van Amerika, vergelijkbaar met de Europese Centrale Bank.

Feitelijke premie

De feitelijke premie is de premie zoals deze daadwerkelijk wordt geheven in het boekjaar. Financieel Toetsingskader (FTK) De door DNB uitgevoerde methodiek voor de toetsing van de financiële opzet en toestand van pensioenfondsen die vanaf 1 januari 2007 verplicht is. Met ingang van 1 januari 2015 is het FTK aangepast en de tenaamstelling gewijzigd in nFTK.

Franchise

Het deel van het salaris dat niet wordt meegenomen bij het berekenen van de pensioengrondslag.

Futures

Termijncontract, waarin toekomstige aankoop en verkoop van financiële waarden zijn vastgelegd. Futures worden gebruikt om beleggingsrisico's af te dekken, maar ook voor de uitvoering van (global) tactische asset allocatie.

G**Gedempte kostendekkende premie**

De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van een eens in de vijf jaar vast te stellen rendementscurve. Bij de vaststelling van deze curve wordt rekening gehouden met de RTS-curve voor vastrentende waarden en het rendement op zakelijke waarden. Een en ander volgens de maximum parameters van de commissie Parameters.

Gedragscodes

Schriftelijk stuk waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privébelangen van bij het pensioenfonds betrokken personen en van misbruik van vertrouwelijke informatie.

Green Bonds

Obligaties die tot doel hebben om een bijdrage te

leveren aan het thema klimaat of andere milieu-duurzaamheid doeleinden, waarmee daarnaast een risicopremie wordt ontvangen.

Grondstoffen

Grondstoffen en goederen waarvan de prijs in hoge mate wordt bepaald door de actuele vraag en aanbod. Voorbeelden zijn olie, graan en metalen.

GUPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de pensioengerechtigden wordt gestuurd.

H

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets wordt gecommuniceerd richting verschillende stakeholders.

Hedgefondsen

Fondsen waarbij gebruik wordt gemaakt van een brede selectie van beleggingsstrategieën en beleggingsinstrumenten om onder alle (markt-)omstandigheden een positief (absoluut) rendement te halen.

Herstelplan

In het geval dat de dekkinggraad van het pensioenfonds lager is dan de vereiste dekkinggraad dient het pensioenfonds een herstelplan op te stellen. In dit plan zijn maatregelen opgenomen waardoor het pensioenfonds binnen de wettelijke kaders kan herstellen.

High yield

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel non-investment grade genoemd.

Hypotheeken

Een hypotheek is een lening om een huis te kunnen kopen. Een lening waarover rente wordt betaald en waarbij de woning als onderpand dient. Als belegger in hypotheeken investeer je geld, zodat hypotheeken verstrekt kunnen worden. De ontvangen hypotheekrente is een belangrijk element van het rendement.

I

Indexatie

Zie toeslagverlening.

Indexatieresultaat

Het indexatieresultaat is gedefinieerd als de cumulatief verleende indexatie in een bepaalde periode afgezet tegen de (cumulatieve) indexatie wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van volledige (ten opzichte van de 100% prijsindex) indexatie. Indexatieresultaat = Cumulatieve indexatie/Cumulatieve prijsinflatie

Voorbeeld

Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen bedraagt het indexatieresultaat $25/50 = 50\%$.

Individueel Pensioensparen (IPS)

Regeling voor deelnemers om naast het reguliere pensioen te beleggen voor aanvullend pensioen. Deelnemers kunnen vrijwillig deelnemen aan deze regeling.

Inkoopfactoren

Inkoopfactoren zijn de gehanteerde actuariële omzettingfactoren waarbij het spaarsaldo op pensioeningangsmoment wordt omgezet naar een jaarlijkse uitkering op basis van het dan geldende inkooptarief c.q. inkoopfactor.

Investment grade

Obligaties met een credit rating van BBB of hoger.

ISAE 3402, type II

Er zijn twee soorten ISAE 3402 rapportages; een type I rapport en een type II rapport. Inhoudelijk zijn beide typen rapporten hetzelfde. Het verschil wordt bepaald door de uitgevoerde controle; bij een type I audit stelt de accountant vast of het risk management framework en de beheersmaatregelen het normenkader afdekken (opzet) en bestaan op één bepaald moment. Bij een type II audit stelt de accountant gedurende een periode van minimaal zes maanden vast of de beheersmaatregelen ook effectief gewerkt hebben. Een type I rapportage heeft dus betrekking op één meetmoment en een type II rapportage heeft betrekking op minimaal zes maanden.

ISDA/CSA overeenkomst

Een ISDA-overeenkomst is een standaardcontract dat OTC-transacties tussen institutionele financiële partijen mogelijk maakt. CSA is een bijlage bij het ISDA-contract waarin partijen afspraken maken over het wederzijds te leveren en te accepteren onderpand.

K

Kostendekkende premie

Pensioenfondsen zijn verplicht om een kostendekkende premie te berekenen. De kostendekkende premie fungeert als (wettelijk) ijkpunt bij de beoordeling van de feitelijke premie die het pensioenfonds in rekening brengt. De kostendekkende premie bestaat uit de actuariële benodigde premie voor de pensioenverplichtingen, een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds en de premie die actuariële benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de regeling.

L

Life Cycle

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel pensioensparen kan worden belegd in de Life Cycle. Het principe van Life Cycle-beleggen is dat er wordt belegd in een risicoprofiel waarbij de samenstelling van de beleggingsmix is afgestemd op het aantal jaren tot aan depensioendatum.

M

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, ook wel aangeduid als Environmental, Social en Governance criteria (ESG), houdt rekening met hoe bedrijven en landen omgaan met mens en maatschappij.

Marktwaaarde

De marktwaaarde is het bedrag waarvoor een recht of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen terzake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Matching portefeuille/Return portefeuille

De matching portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om de rentegevoeligheid van de activa met de rentegevoeligheid van de passiva van een pensioenfonds af te stemmen. De return portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om extra rendement te genereren.

Middellood(regeling)

Het middellood is de hoogte van het gemiddelde salaris gedurende de hele loopbaan. Bij de middelloodregeling hangt het uiteindelijke pensioen af van het aantal jaren dat een deelnemer bij de werkgever in dienst is geweest en het salarisverloop tijdens deze werkzame periode. Het op te bouwen pensioen is bij deze regeling een gewogen gemiddelde van alle pensioengrondslagen over de gehele periode van deelname aan de regeling.

Minimaal vereist eigen vermogen

Pensioenfondsden dienen een Minimum Vereist Eigen Vermogen (MVEV) aan te houden. Dit MVEV wordt berekend op basis van wettelijke regels.

Multi manager

Is een fondsmanager die een selectie maakt uit de best presterende beleggingsfondsen.

N

Netto-risico

Het restant aan risico dat overblijft na het nemen van beheersmaatregelen. Non-investment grade Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel high yield genoemd.

O

Onderdekking (dekkingstekort)

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Opkomende markten

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om

markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Outperformance/underperformance

Het rendement dat een vermogensbeheerder heeft behaald over een door hem beheerde portefeuille ten opzichte van het rendement van de benchmark.

OTC (Over the counter)

Deze term heeft betrekking op financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen afgesloten worden.

Overige beleggingen

Beleggingen anders dan de voor een pensioenfonds meer traditionele beleggingen zoals aandelen en vastrentende waarden. Onder overige beleggingen vallen de categorieën grondstoffen en hedgefondsen.

P

Partnerpensioen op kapitaalbasis/risicobasis

Partnerpensioen op kapitaalbasis: er bestaat zowel aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming als bij overlijden na einde deelneming (als gewezen deelnemer of pensioengerechtigde). Partnerpensioen op risicobasis: er bestaat alleen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming. Partnerpensioen voor de pensioendatum op risicobasis en na pensioendatum op kapitaalbasis: er bestaat aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming of bij overlijden na ingang van het ouderdomspensioen; er bestaat geen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden als gewezen deelnemer.

Pensioenaanspraak

Een recht op toekomstige pensioenuitkeringen. De aanspraak op pensioen wordt onderscheiden van het ingegane pensioen.

Pensioenfederatie

In de Pensioenfederatie zijn drie instellingen gefuseerd: de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen (VB), de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF) en de Unie van Beroepspensioenfondsen (UvB). De Pensioenfederatie

vertegenwoordigt via deze koepels de aangesloten pensioenfondsen.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het salaris dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer. De pensioengrondslag wordt berekend door het pensioengevend jaarsalaris te verminderen met de franchise.

Pensioenplanner

Een internettoepassing waarmee deelnemers inzicht hebben in hun opgebouwde pensioenrechten en berekeningen kunnen maken op basis van (mogelijke) veranderingen in persoonlijke en/of werksituatie.

Pensioenrecht

Een recht op ingegane pensioenuitkeringen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is gedefinieerd als het (cumulatieve) niveau van de (toekomstige) pensioenuitkeringen na een bepaalde periode, afgezet tegen de (cumulatieve) hoogte van de (toekomstige) pensioenuitkeringen wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van toeslag volgens de prijsinflatie. Het pensioenresultaat vergelijkt het nominale pensioen plus toeslag met het nominale pensioen plus prijsinflatie en geeft in feite de koopkracht van het pensioen weer. Pensioenresultaat = $(1 + \text{Cumulatieve toeslag}) / (1 + \text{Cumulatieve prijsinflatie})$

Voorbeeld
Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen, bedraagt het pensioenresultaat $1,25/1,50 = 83,33\%$.

Pensioenwet

Op 1 januari 2007 is de Pensioenwet in werking getreden. De Pensioenwet heeft tot doel de waarborgen te verschaffen voor financiële zekerheid, individuele zekerheid en uitvoeringszekerheid.

Premiedepot

Dit is een depot dat geen onderdeel van het eigen vermogen is. De vaste premie van 23% wordt toegevoegd aan het premiedepot en de gedempte kostendeekkende premie en de premie voor de beschikbare premieregeling voor de jaarlijkse

opbouw van pensioenaanspraken worden onttrokken. Dit depot kan alleen voor premiebetaling gebruikt worden en telt niet mee voor de bepaling van de hoogte van de (beleids)dekkingsgraad.

Premieovereenkomst

De premieovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel boven € 45.378, waarvoor een beschikbare-premieregeling (BPR) geldt en voor de Individueel Pensioen-spaarregeling (IPS).

Prepensioen

Het pensioen ter overbrugging van de periode tussen het moment van vervroegde pensionering en het moment waarop het levenslange ouderdomspensioen ingaat.

Prognosetafels

Prognosetafels geven de gemiddelde waargenomen overlevings- en sterfrequenties binnen de Nederlandse bevolking weer over een afgelopen vijfjarige periode en projecteren die naar de toekomst op basis van de in de in het verleden waargenomen en naar de toekomst doorgetrokken trends in deze frequenties. Zij worden gebruikt bij het berekenen van pensioenpremies en de waardering van de pensioenverplichtingen. Er zijn voor mannen en vrouwen aparte prognosetafels afgeleid: GBM en GBV. De prognosetafels worden verder aangeduid met jaartallen die de waarnemingsperiode aangeven, bijvoorbeeld GBM en GBV 2012-2062.

Q

Quorum

Het aantal bestuursleden dat aanwezig moet zijn in een vergadering om geldige besluiten te kunnen nemen.

R

Raad van toezicht

In het kader van de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur kan voor het intern toezichthoudend orgaan gekozen worden voor een raad van toezicht die het functioneren van het bestuur toetst en jaarlijks daarover aan het bestuur rapporteert.

Reële dekkingsgraad

Een reële dekkingsgraad laat zien in welke mate de reële verplichtingen gedekt zijn door nu aanwezig pensioenfondsvermogen. De reële verplichtingen zijn de nu en in de toekomst uit te keren pensioenen, maar dan zodanig verhoogd dat er sprake is van volledig koopkrachtbehoud. De reële dekkingsgraad laat zien in welke mate nu aanwezig vermogen in het pensioenfonds voldoet om pensioen uit te keren met volledig koopkrachtbehoud.

Renterisico

Het risico dat rentefluctuaties – als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van rentelooptijden en rentevoet – leiden tot ongewenste effecten op balans en resultaat.

(Rente)swap

Ruil van rendement op een vastgestelde lange rente tegen een variabele korte rente gedurende een vastgestelde looptijd.

(Rente)swaption

Een (rente)swaption is een optie op een renteswap. Een (rente)swaption kan worden vergeleken met een verzekering tegen rentedalingen. Het belangrijkste nadeel is de premie die voor dit instrument moet worden betaald.

Rentetermijnstructuur (RTS), inclusief ultimate forward rate (UFR)

Maandelijks door DNB gepubliceerde marktrente met een looptijd van 1 tot 60 jaar (rentecurve), waarmee de toekomstige kasstromen van de verplichtingen worden verdisconteerd.

Reservetekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen spreken van een reservetekort als de middelen ontoereikend zijn om naast de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's, ook nog de vereiste reserve beleggingsrisico's, de reserve voorgenomen pensioenaanpassing en eventuele andere reserves te dekken.

Risicomanagement

Naar aanleiding van de negatieve marktontwikkelingen en de invloed daarvan op de dekkingsgraad heeft het bestuur het afgelopen jaar extra aan-

dacht besteed aan het risicomanagement van de beleggingsportefeuille. Op basis hiervan is het beleggingsbeleid verder aangescherpt. De doelstelling van het gewijzigde beleggingsbeleid is het beschermen van de dekkingsgraad tegen extreme risico's. Hierbij is er nadruk gelegd op de twee grootste risico's voor de dekkingsgraad: het risico van dalende aandelenkoersen en het risico van een verder dalende rente. Daarnaast blijft het pensioenfonds toch deels profiteren van een eventueel oplopende rente en stijgende aandelenkoersen.

Risicopremie

Dit is de premie voor risicodekking, waarbij van jaar tot jaar wordt afgerekend. Er is geen voorziening voor de risicodekking.

RJ610

De Raad voor de Jaarverslaglegging (RJ) heeft een richtlijn opgesteld (RJ610) voor pensioenfondsen, met voorwaarden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

S

Service Level Agreement (SLA)-rapportages

Een Service Level Agreement is een overeenkomst met afspraken over de dienstverlening tussen het pensioenfonds en een uitvoerder. In SLA rapportages wordt door de uitvoerder aan het pensioenfonds gerapporteerd over de mate waarin de gemaakte afspraken zijn nagekomen.

Securities lending

Security lending is het uitlenen van aandelen en obligaties voor een vastgestelde periode aan derden in ruil voor een geldelijke vergoeding. Doordat het economische eigendom bij de uitlener blijft, wordt er geen koersrisico gelopen.

Sociale Partners

De Sociale Partners is de verzamelnaam voor de werkgevers- en werknemersorganisaties.

Solvabiliteitsdepot

Dit is een bestemmingsreserve binnen van het eigen vermogen en gevormd uit de afkoopsom voor afkoop van de bijstortverplichting van de werkgever per 1 januari 2015. Uit het depot kan in geval van een onderdekking gelden worden onttrokken

en telt niet mee voor bepaling van de hoogte van de toeslag. Per 1 januari 2020 is dit depot komen te vervallen en telt vanaf dat moment wel mee in de toeslagregeling.

SPO

Stichting Pensioen Opleidingen.

Spread

Het renteverskil tussen bedrijfsobligaties en staatsobligaties.

Sterftetafels

Zie prognosetafels.

Stichtingskapitaal en reserves

Zie eigen vermogen.

S-toets (solvabiliteitstoets)

Toets in het kader van het FTK. Naast het benodigde vermogen uit de minimumtoets dient in deze toets ook een buffer te worden aangehouden om bij tegenvallende beleggingsresultaten aan het einde van een jaar voldoende vermogen te hebben om op dat moment weer aan de minimumtoets te kunnen voldoen. Als uitgangspunt voor de toets geldt de aanname dat zich gedurende het jaar na balansdatum een ongunstig scenario voltrekt en dat één jaar na balansdatum de aanwezige verplichtingen aan een andere pensioenuitvoerder moeten kunnen worden overgedragen op marktconforme condities.

Strategische allocatie

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en derivaten. Ook wel beleggingsportefeuille.

Strategische normportefeuille

De strategische normportefeuille is een schaduwportefeuille waarin het pensioengeld in theorie belegd zou kunnen worden. De normportefeuille is dan ook, net als de werkelijke portefeuille, omgeven met regels en afspraken. De normportefeuille bestaat uit meerdere beleggingscategorieën, bijvoorbeeld aandelen en vastrentende waarden. Elke categorie heeft een bepaalde gewicht. Verder wordt per categorie een 'belegbare' index afgesproken die als vergelijkingsmaatstaf geldt.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Deze twee componenten worden ook wel de 'legs' van de transactie genoemd. Swaps zijn derivaten, dat wil zeggen dat ze afgeleide producten zijn.

T

Technische voorziening (voorziening pensioenverplichtingen)

Technische voorzieningen worden gevormd om alle uit de pensioenregeling of andere overeenkomsten voortvloeiende pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Toekomst bestendig Toeslagverlenen (TBT)

De grens voor Toekomst Bestendig Toeslagverlenen (TBT) is de grens waarop het pensioenfonds op basis van toekomstbestendige toeslagverlening de volledige toeslag kan toekennen. Deze grens wordt jaarlijks bepaald en is afhankelijk van de rentestand van dat moment.

Toeslagverlening (indexatie)

Om de koopkracht van pensioenen niet achteruit te laten gaan, kunnen pensioenen worden aangepast. Dit houdt in dat een toeslag kan worden gegeven op het pensioen. Het bestuur neemt jaarlijks een besluit over het al dan niet verhogen van uw pensioenaanspraken. De toeslagverlening bij het pensioenfonds is voorwaardelijk. Er wordt slechts toeslag verleend voor zover de middelen van het pensioenfonds dit toelaten.

U

Uitkeringsovereenkomst

De uitkeringsovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel tot een bepaald bedrag, waarvoor een regeling op basis van het middelloonsysteem geldt.

Uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst tussen een werkgever en een pensioenfonds over de uitvoering van één of meer pensioenregelingen.

UPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de actieve en gewezen deelnemers wordt gestuurd.

V

Valutarisico

Door wisselkoersveranderingen loopt het pensioenfonds het risico dat beleggingen minder waard worden. Om dit risico te beperken dekt het pensioenfonds gedeeltelijk de valuta's af.

Verantwoordingsorgaan

De in de Principes voor Goed Pensioenfondsbeheer gehanteerde term voor een orgaan waarin de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de financieel betrokken werkgever(s) zijn verantwoordigd en waaraan het bestuur periodiek verantwoording aflegt.

Verbonden personen

Alle leden van de organen van het pensioenfonds en andere personen die werkzaamheden voor het pensioenfonds verrichten, onafhankelijk van de duur waarvoor of de juridische basis waarop zij werkzaam zijn.

Vereist eigen vermogen

De hoogte van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is afhankelijk van de mate waarin een pensioenfonds risico's loopt. Oogmerk van het eigen vermogen is er voor te zorgen dat de pensioenverplichtingen met voldoende mate van zekerheid kunnen worden nagekomen. Voor de vaststelling van het VEV geldt een standaardmodel.

Voorwaardelijk pensioen

Een extra voorwaardelijk pensioen wat in 2006 is vastgesteld voor de toen aanwezige deelnemers. De verdere voorwaarden zijn opgenomen in de bijlagen 6 en 9 van de cao.

Voortzettende deelnemers

Deelnemers die wel pensioen opbouwen, maar niet meer in dienst zijn bij de werkgever. Dit geldt bijvoorbeeld voor medewerkers die gebruik hebben gemaakt van een VUT regeling of medewerkers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn verklaard.

VPL

De afkorting van de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/ prepensioen en introductie Levensloopregeling.

Waardeoverdracht(en)

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van het opgebouwde pensioenrecht.

Wet verbeterde premieregeling (Wvp)

De Wet verbeterde premieregeling geeft deelnemers aan een premie- of kapitaalovereenkomst de mogelijkheid om op pensioendatum een keuze te maken tussen een vast (gegarandeerd) pensioen en een variabel (risicodragend) pensioen na pensioendatum waarvan de hoogte van de pensioenuitkering samenhangt met de waarde van de onderliggende beleggingen.

WIA

Dit is de afkorting voor de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen.

